

Prof. dr dr h.c. *Vladimir V. Vodinelić**

ZABRANA PLAGIRANJA I PRAVO CITIRANJA U NAUCI

Ilustrovano prikazom knjige Vesne Dabetić-Trogrlić,
Građansko pravo – Uvod i Opšti deo, 1. izd.,
izdavač Univerzitet Sinergija, Bijeljina, 2013, XII + 199 str.

Apstrakt: U prvom delu porede se različita značenja izraza plagijat i različita uređenost plagijata u ličnom pravu, pravu o nauci i autorskom pravu. Autor smatra da su u autorskom pravu „plagijat“ i „zabrana plagiranja“ korisni pojmovi, mada ne i neophodni. Predlaže širu od rasprostranjene definicije plagijata, kao kombinaciju sedam elemenata, čije ispunjenje je ogrešenje o zabranu plagiranja i povreda prava autora, a izaziva autorskopravnu reakciju. Pojedinačno analizira svaki od sedam elemenata plagijata. Takođe analizira i svaki od sedam uslova za dopušteno citiranje, čije nepoštovanje od strane lica koje u svoje delo preuzima delove tuđeg autorskog dela uvek predstavlja povredu autorskog prava, nekada i u vidu plagijata, a uvek izaziva pravnu reakciju. Obraduje i pitanje pravne prirode prava citiranja. U drugom delu rada autor na primeru jednog udžbenika, u koji su preuzeti delovi drugih autorskih dela, pokazuje da li se radi o vršenju prava citiranja ili ogrešenju o zabranu plagiranja.

Ključne reči: plagijat, zabrana plagiranja, citat, pravo citiranja, sastojci plagijata, sastojci dopuštenog citata, pravna priroda prava citiranja, nauka, analiza konkretnog slučaja.

POVODI I DOMETI**

Prateći literarnu produkciju iz oblasti građanskog prava u regionu, naišao sam na podatak da je godine 2013. objavljena knjiga doc. dr Vesne Dabetić-Trogrlić, sada sudijske Privrednog suda u Beogradu, *Gra-*

* Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu
e-mail: vladimir.vodinelic@pravnofakultet.rs

** Zahvalan sam prof. dr Katarini Damjanović (Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu) za podsticajnu razmenu mišljenja.

đansko pravo – Uvod i Opšti deo, izdavač Univerzitet Sinergija, Bijeljina. Nabavio sam je, pročitao, i zaključio da je znatnim delom plagijat. U otprilike isto vreme odvijale su se u Srbiji, na društvenim mrežama i u tradicionalnim medijima, afere u vezi sa doktorskim disertacijama pojedinih javnih funkcionera. I njih sam pratio, uočio da učesnici u raspravi uglavnom nisu definisali očigledno različite pojmove plagijata od kojih su polazili, i zaključio da se radilo o plagijatima, kako u autorskopravnom smislu, tako i u smislu prava o nauci.¹ Ova dva odvojena i različita događaja daju, međutim, povoda jednom istom, nikako jednostavnom pitanju: *šta je plagijat – pravno; naročito, onaj u naučnom stvaralaštvu?* A i oba povlače za sobom još jedno zajedničko, ali pre retoričko pitanje: *sme li javni funkcioner da bude plagijator i sme li plagijator da bude javni funkcioner?*²

U vezi sa naukom redovno se zajedno javljaju reč plagijat i reč citat: prigovor plagiranja i plagijata često se baš svodi na prigovor necitiranja i nepostojanja citata, nenavođenja dela iz kojih se preuzima i njihovih autora. Tako je bilo i u raspravi o pomenutim plagijatima javnih funkcionera, a tako će biti uglavnom i u pogledu prvopomenute knjige. Ne samo plagiranje i plagijat nego i citiranje i citat predstavljaju pravno relevantne pojmove: citat je predmet prava na citiranje, a pravo citiranja je zakonom uređeno, kao što je nepridržavanje odredaba o uslovima dopuštenog citiranja zakonski sankcionisano. Pitanja u pogledu citata manje su pravno složena od onih o plagijatu.

Pitanjem plagijata i citata baviću se sa pravnog stanovišta, prvo načelno (I), a potom plagijatom i citatom u prvopomenutoj knjizi, u okviru njenog prikaza (II). U prvom planu su pritom *plagijat i citat u nauci*, pošto su oni dali povoda ovom radu. *Autorskopравни tretman* plagijata i citata u nauci, koji će pritom biti u prvom planu, načelno važi i za plagijat i citat i u drugim domenima stvaralaštva, umetnosti, književnosti, na filmu i dr.

1 Da ne postoji plagijat, namah je i unapred presudio predsednik Vlade Srbije, ne hajući za ono: „Nauka je sama sebi sudija...“, što je stajalo čak i u Programu SKJ, još pre više od pola veka, v. *Program Saveza komunista Jugoslavije (usvojen na 7. Kongresu SKJ 22–26. aprila 1958)*, Beograd, 1958, str. 232.

2 I plagijat može biti razlog za razrešenje javnih funkcionera u odgovarajućim postupcima, na primer, za ministre, u primeni člana 22. Zakona o Vladi (*Sl. glasnik RS*, br. 55/05, 71 /05, 101/07, 65/08), za sudije, u primeni čl. 30, 45, 57, 62, 89, 92. Zakona o sudijama (*Sl. glasnik RS*, br. 116/08, 58/09 – odluka US, 104/09 i 101/10) u vezi sa odredbama Etičkog kodeksa (*Sl. glasnik RS*, br. 96/10) o dostojanstvenosti sudija.

I. PLAGIJAT I CITAT U NAUCI

A. PLAGIJAT I ZABRANA PLAGIRANJA

1. Jezička praksa

I laici i pravnici plagijatom nazivaju brojne pojave, u vrlo različitim sferama života. U vanpravnoj sferi plagijat stoji za imitiranje gotovo bilo čega, na primer, nečijeg načina odevanja, stila govora, načina šminkanja, bez obzira na to ima li u ičemu od toga stvaralačke komponente, i bez obzira na uspešnost podražavanja. U pravnom domenu, naročito se tako označavaju imitiranje tuđeg dizajna, falsifikovani proizvodi sa tuđim žigom ili drugom zaštićenom oznakom, a najčešće – kad se autorsko delo preuzme od drugoga, a sebi pripiše autorstvo. U vanpravnoj upotrebi reči tipično je da se plagijatom označava upotreba nekog dela, bilo ono autorsko ili ne, bilo ono autorskopravno zaštićeno ili ne, bila upotreba dopuštena ili ne.³ Mada se i među pravnicima govori o duhovnoj (umnoj, intelektualnoj) krađi,⁴ nekad otimačini, pljački, razbojništvu,⁵ na krađu se ne misli bukvalno, budući da se po pravničkom shvatanju krasti mogu jedino stvari, nego se ima na umu uglavnom preuzimanje tuđe duhovne

3 O tome, primera radi, Reh binder, M., 2002, *Urheberrecht*, München, p. 180. kaže: pod plagijatom se „nepravnički razume svako preuzimanje tuđeg duhovnog dobra prisvajanjem autorstva (‘duhovna krađa...’); Reh binder, M., 1993, *Urheberrecht (Ein Studienbuch)*, München, p. 170: „U nepravnoj literaturi često se kao plagijat označava i dopušteno preuzimanje delova slobodnih dela.“ Iscrpnije o nepravničkoj upotrebi Marković, S. M., 2000, Plagijat u kontekstu autorskog prava, *Pravni život*, 11, str. 615–616; Waiblinger, J., 2012, „Plagiat“ in der Wissenschaft – Zum Schutz wissenschaftlicher Schriftwerke im Urheber- und Wissenschaftsrecht, Baden-Baden, pp. 19. i d. O manifestacijama mnogoznačnosti izraza plagijat u nauci, v. Rieble, V., 2011, *Wissenschaftsplagiat (Vom Versagen eines Systems)*, Frankfurt a. M., pp. 9. i d.

4 Rasprostranjeno i kod nas, v. na primer, Tomić, Z. R., Plagijat ili ne? V. Š. protiv S. L. – ili obrnuto (Nalaz i mišljenje jednog veštaka), u: Tomić, Z. R., 2003, *Struka i Politika (1997–2003)*, Beograd, str. 72: „nije pravi plagijat (nije naučna krađa, ne predstavlja ‘nedopušteno prisvajanje tuđe duhovne svojine...’); Ignjatović, Đ., 2013, *Metodologija istraživanja kriminaliteta (sa metodikom izrade naučnog rada)*, Beograd, str. 156: „jedan slučaj intelektualne krađe“.

5 Taj izraz je najbliži istorijskom kontekstu u kom se, kako većina drži, prvi put javila upotreba reči *plagiarius* (plagijar, plagijator) u vezi sa svojtanjem pesama rimskog pesnika Marka Valerija Marcijala (42–104. g. n. e.). Upućivanje na specijalizovane rasprave o pitanju porekla izraza, i mogućnosti da je reč o preuzimanju izraza od Grka, v. kod Waiblinger, J., 2012, pp. 22. i d.; Mathis, K., Zraggen, P., Eine rechtswissenschaftliche Analyse des Plagiarismus, u: Gruber, M.-C. i dr. (ur.), 2011, *Plagiate – Fälschungen, Imitate und andere Strategien aus zweiter Hand*, Berlin, p. 63. ukazuju na to da je sa stanovišta čitaoca reč u stvari o duhovnoj prevari, a o krađi, gledano iz ugla plagiranog autora.

tvorevine, prikazivanjem kao sopstvene. Sa pravnog stanovišta još je pogrešnije pojavu zvati pozajmicom,⁶ pošto pozajmica podrazumeva saglasnost onoga od koga se zajmi, pozajmljeno postaje onoga kome se zajmi, a on je dužan da vrati ne ono što mu je dato nego iste vrste i svojstava.⁷ Tako, mada strana reč, plagijat ostaje (i u ulozi *terminus technicus*-a) najbolje rešenje da se označi *svojatanje, prisvajanje, pripisivanje sebi tuđeg autorstva, dakle, taj vid ponašanja prema autorstvu tuđeg dela kao da je sopstveno*. Pod 5.(b) predložiću pravnicima drugačiju jezičku praksu: jedno (šire) značenje, kome takođe najviše odgovara izraz plagijat, jer bi izrazi krađa i pozajmica za to (šire) značenje još manje bili podesni nego za opisano (uže) značenje.

2. Plagijat u normativnim jezicima

Naši *propisi* iz oblasti autorskog i drugih intelektualnih prava ne upotrebljavaju reč plagijat; zakonodavac je, kao i mnogi inostrani, očigledno smatrao da je u stanju da se normativno podjednako uspešno izrazi i bez te reči. Izraz je kod nas, ipak, pozitivnopravni, jer se njime služe zakon i

6 Taj izraz (*Entlehnung, Entlehen*) sreće se kod nemačkih pravnika za označavanje niza pojava, uključujući i plagijat, recimo kod Fritzsche, J., Wankerl, B., 2011, p. 179 („razgraničenje plagijata od drugih oblika pozajmica“ – od parodije, od nesvesne pozajmice, od duplog dela, samostalnog nastanka dva istovetna dela, str. 180. i d.); Dreyer, G. u: Dreyer, G., Kothhoff, J., Meckel, A., 2009, *Urheberrecht (Urheberrechtsgesetz, Urheberrechtswahrnehmungsgesetz, Kunsturhebergesetz)*, Heidelberg i dr., pp. 439, 441.

7 Iz tog razloga pozajmica nije dobar izraz ni za označavanje citata. Pozajmicom su neki raniji domaći zakoni o autorskom pravu, recimo, član 49. Zakona o autorskom pravu (*Sl. list SFRJ*, br. 30/68), član 48. Zakona o autorskom pravu (*Sl. list SFRJ*, br. 19/78) u stavu 3. nazivali ono što se sme objaviti bez odobrenja autora, ali uz naknadu, na primer, pojedini deo književnog, naučnog ili umetničkog dela u svrhe nastave, aktuelni članak o opštim pitanjima od javnog interesa u svrhe preštampavanja u periodici, aktuelnu novinsku fotografiju u svrhe objavljivanja u drugim novinama i dr. (stav 1). U svim tim slučajevima mora se jasno označiti lično ime autora, izvorno delo i poreklo pozajmice (stav 3). U jednoj presudi sud je izraz „pozajmice“ upotrebio da bi njime označio citate, tj. doslovno navedene odlomke iz objavljenog književnog, umetničkog ili naučnog dela, koji se smeju objaviti bez dozvole autora i naknade ako ukupno ne iznose više od četvrtine citiranog dela, a uz jasno označenje imena autora, izvornog dela i porekla pozajmice (rešenje Vrhovnog suda Srbije, Gž. 585/92 od 13.10.1992: autorsko pravo tužioca povređeno je time što su tuženi u svoju knjigu iz naučnog dela tužioca prepisali pojedine rečenice, delove stranica i čitave stranice, sa ilustracijama, ukupno 42 stranice, jer, iako te stranice čine manje od četvrtine dela iz kog su uzete, „tuženi nisu ni kod jedne pozajmice teksta ili slike posebno citirali izvorno delo, ime i prezime tužioca kao autora i poreklo te pozajmice“). I Marković, S. M., Miladinović, Z., 2014, *Autorsko i srodna prava*, Kragujevac, str. 122. pozajmicom nazivaju citat.

podzakonski akti iz oblasti prava o nauci,⁸ a istim povodom i autonomni propisi visokoškolskih i naučnih ustanova (uglavnom pravilnici). U naučno-obrazovnim i naučnim ustanovama te vrste sreće se i u *kodeksima profesionalne etike*,⁹ a među naučnim poslenicima smatra se najpodmuklijim vidom naučničke nečestitosti. *Sudska praksa*, bar ona objavljena, prilično je skromna, pa onda utoliko i sudijska upotreba tog izraza na koju se nailazi u primeni autorskopравnih propisa koji se njime i ne služe.¹⁰ U *pravnoj književnosti* iz oblasti intelektualnog prava, uključujući i udžbeničku, plagijat je tretiran maćehinski,¹¹ ali uniformno: sve ono razno što

- 8 Član 88. stav 1. tačka 2. Zakona o naučnoistraživačkoj delatnosti (*Sl. glasnik RS*, br. 110/05, 50/06 – ispr. i 18/10) i član 33. stav 2. tačka b. Pravilnika o postupku i načinu vrednovanja i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača (*Sl. glasnik RS*, br. 38/08), istim rečima kazuju: „Naučno, odnosno istraživačko zvanje može se oduzeti: [...] ako se utvrdi da naučni radovi na osnovu kojih je kandidat izabran u zvanje predstavljaju plagijat.“
- 9 Primerice, član 5. stav 3. Kodeksa profesionalne etike na Univerzitetu u Beogradu od 17.10.2007: „Kao moralno neprihvatljivo ponašanje posebno se izdvaja svaki oblik plagiranja radova i ideja učinjen od strane člana akademske zajednice“; član 17. stav 3. Kodeksa profesionalne etike Univerziteta u Novom Sadu od 22.04.2010: „U naučnim istraživanjima moralno je nedopustivo svako [...] plagiranje“.
- 10 Vidi rešenje Vrhovnog suda Srbije, Gž. 11/2002 od 07.03.2002. godine: „plagijat“, „plagiranje“, „plagijatorska povreda autorskog prava“; presudu Vrhovnog suda Srbije, Gž. 89/94 od 01.09.1994: „plagiranje“; presudu Vrhovnog suda BiH, Gž. 439/77 od 12.05.1977: „plagijat“. Na istu problematiku, ali bez upotrebe reči plagijat odnose se i sledeće odluke: rešenje Vrhovnog suda Srbije, Gž. 585/92 od 13.10.1992 (autorsko pravo tužioca povređeno je time što su tuženi u svoju knjigu iz naučnog dela tužioca prepisali pojedine rečenice, delove stranica i čitave stranice, sa ilustracijama, ukupno 42 stranice, a da ni kod jedne pozajmice teksta ili slike nisu posebno citirali izvorno delo, ime i prezime tužioca kao autora i poreklo pozajmice); presuda Vrhovnog suda BiH, Gž 283/80 od 31.07.1980 (tuženi je povredio autorsko pravo tužioca time što je, bez prethodno pribavljene dozvole tužioca, pod svojim imenom objavio sadržaj tužiočevog rukopisa koji sadrži sintetizovanu etnološku građu o porodičnim zadrugama koju je tužilac prikupio istražujući na terenu, primenom odgovarajućih metoda prikupljanja i obrade, a taj rukopis je primljen u depozit Etnološkog zavoda JAZU u Zagrebu, i predstavlja intelektualnu tvorevinu u smislu autorskog dela); presuda Vrhovnog privrednog suda, Sl. 966/64 od 17.11.1964 (ne predstavlja povredu moralnog autorskog prava kad se knjizi da naslov „Savremeno novinarstvo“, kakav naslov već ima druga knjiga, a doda i podnaslov „u svetu i kod nas“). Sve ove odluke objavljene su i kod Milić, D. P., 2011, *Komentar Zakona o autorskom i srodnim pravima (sa sudskom praksom)*, Novi Sad, str. 22–23, 25–26, 31–32, 35–36, 36–38, 81, 142–143. – Upadljivo je koliko se sudovi u Nemačkoj služe tim izrazom, gde propisi takođe tu reč ne upotrebljavaju, v. upućivanja kod Waibinger, J., 2012, pp. 36–37.
- 11 U domaćoj novijoj pravnoj literaturi našao sam samo ove specijalizovane radove: Marković, S. M., 2000, Plagijat u kontekstu autorskog prava, *Pravni život*, 11, str. 603. i d.; Batić, S., 2011, Plagijarizam kao vid devijantnog ponašanja u naučnoistraživačkom radu, *Bezbednost*, 2, str. 115. i d.; Leposavić, V., Plagiranje i naučni

se naziva plagijatom smatra se pravno nedopuštenim.¹² U *moralnom disputu i diskursu* izraz ima neproblematičnu upotrebu diskvalifikatora, jer (za razliku od krađa stvari, koje mogu bar nekada biti pravdane, ili blaže tretirane – ako su iz nevolje ili zbog poremećaja) intelektualna krađa iz nužde ili psihopatološki uzrokovana teško je i zamisliva.

3. Plagijat u ličnom pravu

Najširu mogućnost zaštite od plagijata pruža, u stvari, lično pravo (pravo ličnosti), mada izraza plagijat nema ni u jednom ličnopravnom propisu i mada se u ličnopravnoj literaturi retko pominje. Pojam plagijata je tu najširi. Da bi plagijat predstavljao povredu ličnog *prava na identitet* (prava svakoga da važi onakvim kakav jeste, da mu se ne odriče ono što jeste, niti pripisuje ono što nije, to ni onda kad se time ne narušava čast ili ugled, privatnost ili koje drugo lično dobro),¹³ dovoljno je, naime, da se svojata nešto što je tvorevina nekog lica (bila ona autorsko delo ili ne, bila naučno delo ili ne itd.), jer se svakim takvim svojatanjem (bilo ono skrivljeno ili ne) ujedno poriče licu da je to njegova tvorevina (*tzv. amputacija*), a ne moraju biti ispunjeni uslovi za povredu po propisima iz drugih grana prava.¹⁴ Zato svojatanje tuđe duhovne (umne, intelektualne) tvorevine može da bude plagijat u smislu ličnog prava i onda kada nije plagijat u smislu autorskog prava ili u smislu krivičnog prava pošto ne ispunjava njihove uslove za zaštitu (na primer, zato što se svojata delo koje ne zadovoljava zakonske potrepštine da bude autorsko delo, ili zato što svojatanje nije učinjeno sa svešću ili ni iz nepažnje) ili mada nije plagijat u

---

rad kao autorsko djelo (studija o problemima dokazivanja i drugim vezanim pitanjima), u: Blašković, B. (ur.), 2013, *Pravne i infrastrukturne osnove za razvoj ekonomije zasnovane na znanju*, knj. 2, Kragujevac, str. 27. i d. Domaći autorskopравни udžbenici, uključujući i ranije, redovno ne sadrže o plagijatu usredsređena i zaokružena izlaganja.

- 12 Uz radove nav. u prim. 11, v. i, na primer, Jan[j]ić, M., 1973, *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Beograd, str. 272, Besarović, V., 2005, *Intelektualna svojina (Industrijska svojina i autorsko pravo)*, Beograd, str. 248; Damjanović, K., Marić, V., 2012, *Intelektualna svojina*, Beograd, str. 46, 75; Ignjatović, Đ., 2013, str. 154. i d.
- 13 O pravu na identitet, v. sa upućivanjima, Vodinelić, V. V., 1974, Građanskoppravna zaštita čovekovog identiteta (autentičnosti), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 3, str. 349–366; Vodinelić, V. V., Lična prava, u: Stanković, O. i dr. (ur.), 1978, *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, tom 1, Beograd, str. 923–924; Vodinelić, V. V., 2014, *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd, str. 265–266.
- 14 Vodinelić, V. V., u: Stanković, O., Vodinelić, V. V., 2007, *Uvod u građansko pravo*, Beograd, str. 122, prim. 295; Vodinelić, V. V., 2014, *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd, str. 253, 265–266.

smislu prava o nauci (na primer, pošto se svojata u delu koje nije doktorska disertacija, niti ima ikakve veze sa naukom).¹⁵

4. Plagijat u autorskom pravu i u pravu o nauci

Zajedničko je plagijatu u autorskom pravu i u pravu o nauci da je uže postavljen nego u ličnom pravu i da se za zaštitu traže dodatni uslovi. Ali su znatne i značajne razlike između plagijata u domenu autorskog prava i u domenu prava o nauci. One se tiču, bar: osnova na kom se gradi pojam, ekstenzije pojma, razgraničenja sa srodnim pojmovima, pravne posledice primene pojma, stepena neodređenosti pojma, odnosno neophodnosti i korisnosti pojma.

(a) *Na osnovu čega se gradi pojam?* Ne zato što je reč plagijat strana našim autorskopравnim propisima, dok je u upotrebi u propisima koji uređuju nauku, nego ni u onim državama gde nije tako ne postoji jedinstven pojam plagijata za ceo pravni poredak, već se razlikuju autorskopравni i naučnopравni pojam plagijata. Na području autorskog prava, iako se izraz plagijat ne javlja u propisima, *pojam plagijata se ipak gradi prvenstveno upravo na osnovu samih zakonskih odredaba*, jer se gradi kao skupna oznaka za neke zakonski definisane povrede pojedinih ovlašćenja iz sastava prava koje ima autor. Na području prava o nauci, iako propisi sadrže izraz plagijat, pojam plagijata se uopšte ne gradi na osnovu zakonskih odredaba i odredaba podzakonskih akata, nego se *formira u primeni autonomnopravnih akata kao oznaka za neke povrede što pisanih, što pretežno nepisanih pravila ispravnog postupanja naučnika u pogledu naučnog rada koji objavljuje*, nezavisno čak od toga da li se tim ogrešenjima povređuje nečije autorsko ili drugo pravo.¹⁶

15 U pogledu dela koja ne uživaju autorskopравnu zaštitu, jer su slobodna ili nisu autorska, moguća je u Nemačkoj zaštita njihovog tvorca na osnovu opšteg ličnog prava, v. Schack, H., 2010, *Urheber- und Urhebervertragsrecht*, Tübingen, p. 14; Wandtke, A.-A., u: Wandtke, A.-A. (ur.), 2010, *Urheberrecht*, Berlin, p. 40.

16 Za glavni osnov daljeg prikaza razlika u materiji plagijata između autorskog i prava o nauci, koje izlažem pod (b), (c) i (d), uzeo sam, kao znatno razvijenije i određenije od našeg, nemačko pravo o nauci, tamošnju upravnosudsku praksu i naučnopравnu literaturu: autonomnopravni izvori prava o nauci sadrže više odredaba o plagijatu nego kod nas; odredbe su sadržajnije a i pojmovno određenije; postoje brojnije sudske odluke u upravnim stvarima u vezi sa plagijatom; ima i monografskih dela o plagijatu u pravu o nauci. Najradikalniju kritiku raznih aspekata nemačkog prava o nauci u pogledu materije plagijata v. kod Rieble, V., 2010. Najdetaljniju analizu mogućnosti zaštite od plagijata po pravu o nauci sadrži Waiblinger, J., 2012, naročito pp. 168. i d. – Zbog njihove nerazrađenosti, sadržinskog siromaštva i pojmovne neodređenosti, primenu domaćih odredaba prava o nauci, što se tiče plagijata, kao najteži problem prati velika realna mogućnost za nejednako postupanje u istim i bitno sličnim slučajevima neovlašćenog preuzimanja tuđih naučnih dela. – Kako sam mogao

(b) *Ekstenzija pojma*. U oba prava se plagijat dominantno pojmi kao svesno prisvajanje tuđeg duhovnog dela. Pojam plagijata *širi je*, međutim, u primeni naučnopravnih propisa nego u autorskom pravu, u nizu aspekata. Svaki plagijat u autorskopravnom smislu ujedno je plagijat u smislu prava o nauci, dok obrnuto ne važi: ima naučnopravnih plagijata koji nisu plagijati sa stanovišta autorskog prava. Sve što je autorskopravno zabranjeno kao plagiranje, nedopušteno je i po pravu nauke, ali sve što je po pravu nauke zabranjeno kao plagiranje, nije samim tim relevantno i po autorskom pravu. Evo, konkretno. Plagijat je po pravilima prava o nauci učinjen i kada se, ne označivši to, preuzima od nekoga ko po autorskopравnim propisima nije autor (dakle, od nekoga ko nije tvorac originalne duhovne tvorevine), pošto je u smislu prava o nauci autor svako ko je bitno doprineo delu, bilo postavljanjem koncepcije, bilo prikupljanjem podataka.¹⁷ Plagijat je po pravilima prava nauke posredi, nadalje, i kada se ne radi o preuzimanju autorskopravno zaštićenog dela,¹⁸ već slobodnih autorskih dela, ali i dela koja i nisu autorska u smislu autorskog prava. Osim toga, moguće je da u kontekstu primene odredaba prava o nauci pravno bude relevantno i delo koje nije objavljeno (na primer, ako se izbor u zvanje sme izvršiti i na osnovu /još/ neobjavljenih dela), u kom slučaju, ako je delo nastalo nedopuštenim preuzimanjem iz drugog dela, to što ono nije (ili još nije) objavljeno nije smetnja da se kvalifikuje kao plagijat, dok se u autorskopravnoj problematici plagijata radi isključivo o nedopuštenom preuzimanju od strane objavljenih dela (odnosno, dela čije objavljivanje neposredno predstoji). Plagijat u smislu prava nauke jeste, potom, i preuzimanje tuđih bitnih naučnih saznanja, hipoteza, teorija, naučnih postupaka, podataka do kojih se istraživanjem došlo.¹⁹ U naučnopravnom smislu od plagijata je zaštićen baš sadržaj dela,²⁰ dok se po autorskom pravu štiti samo forma (izraz) autorskog dela, a sadržaj (ideja) dela – naučna saznanja sama, same hipoteze, učenja sama i same teorije koje naučno delo sadrži – ne uživa autorskopravnu zaštitu,²¹ već se štiti

da sagledam, najrazvijenije su autonomne odredbe o plagijatu u Standardima rada na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu od 08.10.2007, član 109. stav 2. tačka 27, stav 3. tačka 10, čl. 67. i 87.

17 V., sa upućivanjima, Waiblinger, J., 2012, pp. 113. i d.

18 Waiblinger, J., 2012, pp. 177, 188.

19 Waiblinger, J., 2012, p. 177.

20 Waiblinger, J., 2012, p. 177.

21 Uglavnom se i drugde, kao i kod nas, autorskopravno razlikuje između sadržaja i forme, za koju dihotomiju je rečeno da predstavlja kamen temeljac arhitekture autorskog prava, tako Götting, H.-P., *Der Schutz wissenschaftlicher Werke*, u: Loewenheim, U. (ur.), 2004, *Urheberrecht im Informationszeitalter (Festschrift für Wilhelm Nordemann zum 70. Geburtstag am 8. Januar 2004)*, München, p. 9. O raznim pristupima razgraničenju između sadržaja i forme, i posebno kod naučnih dela, v. kod

jedino konkretno oblikovanje sadržaja, saznanja, hipoteza, učenja, teorija, pod uslovom da predstavlja originalnu tvorevinu autora.²² Dok (po uveliko vladajućem stavu) autorskoppravno nije zaštićen sadržaj naučnog dela kao ni bilo kog autorskog dela druge vrste,²³ po pravu o nauci upravo je sadržaj dela taj čija je zaštita u prvom planu.²⁴ Bitna naučna saznanja, teorije, naučni pristupi se ne smeju koristiti bez navođenja duhovnog autora.²⁵ Naučno postignuće je naučnoppravno zaštićeno kao takvo, nezavisno od toga da li je autorskoppravno zaštićeno ili nije.²⁶ – Različitost naučnoppravnog i autorskoppravnog režima plagijata proističe iz različitosti ciljeva zaštite. Autorsko pravo je koncipirano kao isključivo, monopolsko pravo autora radi ostvarivanja njegovih idealnih interesa u pogledu dela i radi ostvarivanja materijalnih (ekonomskih) interesa iskorišćavanjem dela na

Waiblinger, J., 2012, pp. 62. i d., Kopp, L., 2014, *Die Freiheit der Idee und der Schutz von Schriftwerken*, Tübingen, pp. 121. i d., 128. i d. Direktive EU, kao i angloamerički pravni krug, poznaju dihotomiju ideja – izraz (*idea – expression*), v. o značaju te razlike za odnos evropskog i nacionalnog prava, kod Kopp, L., 2014, pp. 8. i d., 102.

22 Stav da se štiti samo način oblikovanja a ne i sadržina, jer je ideja slobodna i dostupna novim oblikovanjima, dugo je vladao u starijoj literaturi zato što se smatralo da originalnost (individualnost) nekog dela može da počiva samo na uobličavanju, ali je postepeno napušten u sudskoj praksi i učvrstilo se stanovište da se zaštita dela može zasnovati i na sadržaju dela. Obrazloženje predloga nemačkog Zakona o autorskom pravu od 1965. jasno je izrazilo da mogu da se štite i forma i sadržaj. U obrazloženju za § 2 rečeno je da su lične duhovne tvorevine oni proizvodi koji predstavljaju nešto novo a osobito formom, sadržajem ili povezivanjem sadržaja i forme. Pregled razvoja stavova u lit. i sudskoj praksi kod Waiblinger, J., 2012, pp. 60. i d., 62–63, 70. i d., Kopp, L., 2014, pp. 121. i d.

23 U pogledu naučnih dela ta je razlika u Nemačkoj još izraženija nego u pogledu drugih dela, v. Waiblinger, J., 2012, pp. 181, 70, Kopp, L., pp. 49. i d., 52, 99. i d., 128. i d. – Kako će se rešiti pitanja autorskoppravne zaštićenosti naučnih dela, to zavisi pre svega od toga kako se pojmi načelo slobode naučnih ideja i teorija, i kako se gleda na dihotomiju forme i sadržaja. Izvorno posebna pozicija naučnih dela u odnosu na druga proističe iz stava, prihvaćenog već u prosvetiteljstvu, da su ideje slobodne, da ne smeju biti ni pod čijom kontrolom, niti u ičijoj svojini, što će se potom konkretizovati u stavu, koji i dalje važi kao dogma, da ideja iz dela postaje slobodna objavljivanjem dela, dok forma ideje pripada autoru. U pogledu naučnih dela, sloboda sadržaja se obrazlaže time da bi razvoj nauke, kao delatnosti fundamentalno značajne za društvo, koja se i razvija zahvaljujući slobodi rasprave, bio otežan ili zakočen time što bi sadržaj dela bio monopolisan u vidu autorskog prava naučnika. Zato naučna znanja, tj. sadržaj dela svakome mora biti dostupan, pa se on autorskoppravno ne štiti, dok zaštitu uživa samo konkretna forma sadržaja. Za razliku od tog, vladajućeg stava, drugi predlažu, ne dovodeći u pitanje premisu – slobodu pristupa naučnim delima, drugačija rešenja od nezaštićenosti sadržaja naučnog dela. O razvoju vladajućeg shvatanja i drugim shvatanjima v. kod Waiblinger, J., 2012, pp. 58. i d., 60. i d., 70. i d.; Kopp, L., 2014, pp. 121. i d., 179. i d.

24 Waiblinger, J., 2012, p. 181.

25 Rieble, V., 2010, pp. 82. i d., Waiblinger, J., 2012, pp. 181–182.

26 Waiblinger, J., 2012, p. 182.

tržištu, a ograničeno je na načine i u meri potrebnoj radi ostvarenja interesa javnosti u pogledu dela. Zbog toga su ključne kategorije objavljivanje i izdavanje dela, paternitet, integritet dela, dozvola autora i autorska naknada. Pravo o nauci ne pruža nikakvo monopolsko pravo naučniku kao tvorcu dela sa ekonomskim ciljem, jer je nauka javna stvar, i u interesu je kako drugih naučnika tako i javnosti da dela budu dostupna a ne monopolisana, autentičnost i naučnost dela osnovi su (uz druge) kako za radni položaj tako i za položaj (ugled) naučnika u struci, a štiti i naučnikove idealne interese u pogledu dela (interes paterniteta i integriteta) pri korišćenju dela od strane drugih za naučne svrhe. Shodno tome su ključne kategorije paternitet, integritet dela, javnost dela, naučna vrednost dela i naučnička čestitost.

(c) *Razgraničenje sa srodnim pojmovima.* Pri ispitivanju postojanja plagijata po pravilima autorskog prava, plagijat se ne brka u primeni normi i ispitivanju postojanja plagijata sa nekim drugim pojmovima koji bi mu bili slični i konkurentni, jer takvih nema, a ima ih u vezi sa pravom o nauci. Tzv. autoplagijat, tj. neoznačena upotreba sopstvenog ranijeg dela za nastanak sopstvenog docnijeg dela, autorskopravno je u načelu dopuštena, a sasvim izuzetno nedopuštena. Ali je i tada nedopuštena iz sasvim drugačijih razloga²⁷ (među kojima moralna prekornost postupka, nečestitost nije uslov za izricanje autorskopravne sankcije) nego što su razlozi zbog kojih je uvek nedopuštena po pravu o nauci²⁸ (gde je prekor nečestitosti pratilac i pravne sankcije). Tzv. nesvesni plagijat,²⁹ tj. neoznačena upotreba tuđeg teksta pri nastanku sopstvenog dela zbog zaborava da je tuđ (kriptomnezija), ne brka se u autorskom pravu sa plagijatom jer nije slučaj plagijata pošto se ne može pripisati ni nemaru (nepažnji, tako da nema ni odgovornosti za štetu, jer ova traži bar nemar, a ne kažnjava se ni krivičnopravno, jer nema namere, dok su upotrebljiva druga sredstva građanskopravne zaštite). U pravu o nauci nesvesni plagijat nije nikada jednak namernom plagijatu zbog nedostatka prigovora naučničke nečestitosti (tako da ne bi usledila disciplinska sankcija), ali može izazvati primenu nekih mera (recimo, oduzimanja stečenog zvanja, poništaja doktorske diplome) zbog same neoriginalnosti. Opet, neoznačena upotreba tuđeg teksta pri nastanku sopstvenog, kada potiče iz onog zaborava koji se može pripisati nemaru, ni u autorskom ni u pravu o nauci ne povlači za sobom sankcije uslovljene postojanjem namere. Tzv. duple tvorevine, tj. nastanak dva istovetna dela dvaju tvoraca, nezavisno jednog od drugog,³⁰

27 Vidi u prim. 80.

28 V. i Leposavić, V., 2013, str. 35.

29 Vidi prim. 6.

30 Vidi u prim. 6. i 57.

nije plagijat ni po autorskom ni po pravu o nauci. – Dok je za postojanje i sankcionisanje plagijata u autorskom pravu nevažno da li delo koje sadrži plagijat sadrži i naučno vredne delove koji nisu plagijati, dotle pri ispitivanju postojanja plagijata po pravilima prava o nauci, naročito valja razdvojiti ispitivanje da li se radi o plagijatu od ispitivanja da li je delo koje je pod sumnjom plagijata doprinelo nauci. Mora se razdvojiti naučni plagijat od naučno (u pogledu doprinosa nauci) bezvrednog dela, budući da njihovog brkanja ima u praksi. Da bi delo koje plagira moglo opstati kao naučno delo i bez onoga što je u njemu plagijat, to sa stanovišta autorskog prava ne igra nikakvu ulogu pri utvrđivanju da je posredi plagijat. I jedna jedina preuzeta rečenica može predstavljati plagijat i autorskopravni problem, makar svi ostali delovi tog dela bili bez ikakve autorskopravne mane. Ali je sa stanovišta prava o nauci i te kako važno da li deo koji nije plagijat poseduje naučnost kao kvalitet koji se traži po pravu nauke za izbor u zvanje, za sticanje doktorata nauka i dr. Važno je da li delo u onom svom „bezgrešnom“ delu (tj. u onom svom delu koji nije plagijat) predstavlja doprinos nauci, koji je dovoljan da u konkretnom slučaju opravda, na primer, dodelu naučnog ili stručnog stepena (recimo, doktora nauka, specijaliste) ili izbor u zvanje (primerice, docenta, redovnog profesora, naučnog savetnika). Doprinos nauci je po ranije važećim zakonskim pravilima, a sada, bar po običajnopravno važećim pravilima,³¹ jedan neizostavni uslov da bi se radilo o doktorskoj disertaciji koja sme biti branjena i predstavljati osnov za sticanje naučnog stepena doktora nauka. Plagijat (kao autorskopravni i naučnopravni delikt počinjen) u jednom delu nekog naučnog dela ne poništava naučnopravni kvalitet ostalih delova, ako taj postoji.³²

(d) *Pravne posledice upotrebe pojma.* Pravne posledice (sankcije) naučnopravnog i autorskopravnog plagijata su različite. Brojnija su pravna sredstva protiv plagijatora po autorskom pravu (krivičnopravna odgovornost³³ i svi građanskopravni zahtevi³⁴ koji stoje na raspolaganju autoru čije je autorsko pravo povređeno – recimo, zahtev, odnosno tužba za utvrđenje, tužba za uklanjanje, tužba za propuštanje, za naknadu štete i dr.). Praktično najvažnije pravno sredstvo protiv plagiranja po pravu

31 Nije nezanimljiv podatak da su ranije domaći zakoni o visokom obrazovanju (o univerzitetu) definisali šta je doktorska disertacija (a pre toga i magistarski rad), što sada ne čine.

32 Na toj razlici gradi razgraničenje između plagiranja i plagijata Leposavić, V., 2013, str. 52. i d., 59–60.

33 Član 198. Krivičnog zakonika Republike Srbije (*Sl. glasnik RS*, br. 85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09 i 111/09). Vidi Lazarević, Lj., 2011, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, str. 669. i d.

34 Član 204. i d. ZASP-a.

nauke jeste oduzimanje stečenog naučnog ili istraživačkog stepena ili zvanja (doktora nauka, vanrednog profesora, samostalnog istraživača ili dr.).³⁵ Mada dolaze u obzir i neka druga, na primer, zahtev za naknadu štete organizacije koju je pretrpela zbog angažovanja drugih na poslovima umesto plagijatora, zbog neostvarenih sredstava po nekom projektu i dr. Kada se primenjuju autorskopравни propisi, plagirani direktnom tužbom traži zaštitu od suda. U slučaju naučnopravnog plagijata, sud će biti adresa, ne za postupanje po tužbi onoga ko je predstavnik opšteg interesa narušenog plagijatom (visokoškolska, naučna ustanova), nego po tužbi onoga ko je lišen naučnog stepena ili zvanja zbog plagijata, ako smatra da nema osnova za oduzimanje i izricanje sankcije. Reagovanje na autorskopравни plagijat ostvaruje se u potpuno izgrađenom sudskom sistemu zaštite koji nema nikakvih konstrukcijskih mana koje bi sprečavale efikasnost reakcije. Reakcija na plagijat po pravu o nauci nije ni izdaleka izvesna – ne postoji jedan izgrađeni sistem, jednak za sve u državi, našli se oni na strani počinitelaca – plagijatora ili žrtve – plagiranih. Sistem rasute, difuzne institucionalne pravne reakcije na plagijat po pravu o nauci mogao bi biti upotpunjen u interesu efikasnosti pravne reakcije instrumentima prava o nauci izgradnjom jedne nacionalne institucije nadležne za pitanja ispravnosti postupanja u nauci, naučne čestitosti, uključujući i pitanja plagijata.

(e) *Neophodnost i korisnost pojma.* U pravu o nauci plagijat jeste pozitivnopравни ali neodređeni pravni pojam. Njemu konkretizacija (bliže određivanje smisla) nije samo potrebna nego je i neizostavna, u svakom slučaju kada valja primeniti odredbu člana 88. stav 1. tačka 2. Zakona o naučnoistraživačkoj delatnosti i član 33. stav 2. tačka b. Pravilnika o postupku i načinu vrednovanja i kvantitativnom iskazivanju naučnoistraživačkih rezultata istraživača koji se njime služe. Konkretizacija se ostvaruje upravo *definisanjem* šta taj izraz znači da bi se primenila merodavna norma koja se njime služi. U *autorskom pravu* (u propisima), naprotiv, ne javlja se izraz plagijat, te se zato on uopšte *ne mora ni upotrebljavati ni definisati*. Da bi primenio autorskopravne propise o povredi autorskog prava preuzimanjem tuđeg dela, sud ne mora da poseže za pojmom plagijat jer i bez njega i bez njegove definicije mora da reši pravni problem o kom odlučuje: da li je posredi povreda autorskog prava kako je zakon određuje ne upotrebivši izraz plagijat.³⁶ Mada zato izraz plagijat, i njegovo definisanje, nisu neizostavni u pravničkom radu sa autorskopравnim propisima, ima mesta pitanju da li je taj izraz, uprkos tome što nije neophodan –

35 Vidi prim. 8.

36 U tom smislu i Rehbinder, M., 2002, p. 180, Waiblinger, J., 2012, p. 41.

ipak koristan, i da li je onda korisno definisati ga. Moj odgovor je potvrđan: upotreba tog izraza uistinu nije neophodna u autorskom pravu, ali je opravdana jer je korisna. Iz sledećih razloga.³⁷ 1. Pojam plagijat omogućuje *ekonomiju izražavanja*: može se upotrebiti kao skraćena oznaka umesto da se svaki put bliže opisuju razne radnje koje predstavljaju nedopušteno ophođenje sa tuđim intelektualnim dobrom i njihov rezultat. 2. Rečju plagijat se obeležava ono što je zajedničko nizu raznovrsnih životnih situacija, a opet različito po nečemu, takođe važnom, od drugih situacija koje povlače za sobom istovetne pravne posledice. Tako je plagijat dobrodošao kao i svaki drugi *sistematizacijski pojam* sposoban da drži zajedno razne situacije na osnovu nekih zajedničkih im bitnih karakteristika po kojima se razlikuju od drugih sličnih situacija. Zajedničko je da je reč o slučajevima povrede autorskog prava namernim ili nemarnim nepoštovanjem pripadanja autorskog dela autoru svojtanjem autorstva dela ili pripisivanjem trećem, u kojim slučajevima imalac povređenog autorskog prava može da upotrebi sva pravna sredstva koja poznaje autorsko pravo. 3. Korisnost pojma plagijat je i u tome što se, kako ću pokazati, pojam plagijata dá definisati nekim tipovima definicija (na način klasične logike i disjunktivno) koje za pravnika *povećavaju i sigurnost u primeni pojma*, umesto što se sada sreće njegovu primenu bez definicije.

5. Definicija plagijata u autorskom pravu

(a) *Stanje u pogledu definicije plagijata*. Ne postoji jedinstvena definicija plagijata u domenu autorskog prava. Ne treba da čudi što kod nas nema nikakve pravno obavezujuće zakonske (ni podzakonske) definicije (ako se uopšte htela definicija) i što ni u sudskoj praksi i nauci nema opšteprihvaćene definicije.³⁸ Do jedinstvenog određenja nije se dospelo ni tamo gde je sudska praksa bogatija a pravna književnost o plagijatu čak

37 Da je taj pojam opravdano koristiti, to očigledno smatraju i svi oni u autorskopravnoj literaturi koji se njime služe kada (u udžbenicima i člancima) izlažu o povredama ovlašćenja autora (pre svega, o povredama prava paterniteta) i o nekim institutima (najčešće kada izlažu o preradi i citatu), mada to ne bi morali pošto propisi kada uređuju ta ovlašćenja i te institute uopšte ne upotrebljavaju izraz plagijat. Ali, ne objašnjavaju zašto se njime služe kad propisi to ne čine, i zašto je, iz kojih razloga korisno služiti se tim pojmom.

38 Dok se u literaturi (prim. 4. i 11) i nastoji na tome, nijedna sudska presuda (nav. u prim. 11) u kojoj je upotrebljen izraz plagijat ne sadrži neku opštu definiciju, ali se za svaki presuđeni slučaj analizom dá utvrditi šta je sud smatrao i nazvao plagijatom. U tim slučajevima radilo se o tome da li je postojala obaveza da se tužilac navede kao autor i da se dobije njegov pristanak, da li to što je tuženi objavio neko delo pod svojim imenom predstavlja nedopuštenu upotrebu tužiočevog dela, bez prethodno traženog pristanka tužiočevog.

izuzetno razvijena.³⁹ Sreću se već od 19. veka različite definicije izraza plagijat u pravničkim napisima.⁴⁰

(b) *Preskriptivna definicija plagijata*. U domenu autorskog prava plagiranjem bi, smatram, trebalo nazivati *nedopušteno, namerno (svesno i voljno) ili nemarno objavljivanje autorovog dela kao svog, pod svojim imenom ili pseudonimom (pripisivanje sebi tuđeg autorstva), ili kao da je delo trećeg, imenovanog ili anonimnog (pripisivanje tuđeg autorstva trećem), a plagijatom – delo autora koje je nedopušteno, namerno ili nemarno objavljeno kao svoje delo ili kao delo trećeg*. Takvo određenje je blisko najrasprostranjenijoj jezičkoj praksi po tome što uključuje svojatanje, prisvajanje autorstva (pa je ova definicija *utoliko* deskriptivna, realna). Ali, osim svojatanja autorstva, u pojam plagijata uključuje i druge vidove ophođenja prema tuđem autorstvu kao svom ili kao tuđem ali ne kao autorovom, a, uz to, naglašava pravnu nedopuštenost radnje i njeno namerno ili nemarno preduzimanje, što sve nije rasprostranjeno u jezičkoj praksi (te je *utoliko* preskriptivna, nominalna).⁴¹

Plagijat je suprotnost, obrnuta slika autorskog dela, ne-autorsko delo, delo ne-autora. Autor je onaj koji je delo stvorio („pater“), pa niko drugi to nije niti može postati. Veza između autora i dela je neraskidiva, faktič-

39 Na primer, u Nemačkoj, uz redovna izlaganja u udžbenicima o autorskom pravu, kao i u komentarima zakona i brojnim specijalizovanim člancima, često se (otprilike svakih 4–5 godina) neka pravna knjiga posveti temi plagijata, ne zaobilazeći ni pitanje pojma: Schulze, E. i dr., 1959, *Plagiat*, Berlin i dr.; Fuchs, E., 1983, *Urheberrechtsgedanke und –verletzung in der Geschichte des Plagiats unter besonderer Berücksichtigung der Musik*, Tübingen; Gravenreuth, G. v., 1986, *Das Plagiat aus strafrechtlicher Sicht*, Köln i dr.; Jörger, T. M., 1992, *Das Plagiat in der Populärmusik*, Baden-Baden; Fischer, F., 1996, *Das Literaturplagiat: Tatbestand und Rechtsfolgen*, Frankfurt a.M. i dr.; Dieth, M., 2000, *Musikwerk und Musikplagiat im deutschen Urheberrecht*, Baden-Baden; Rieble, V., 2010, *Das Wissenschaftsplagiat (Vom Versagen eines Systems)*, Frankfurt a.M.; Waiblinger, J., 2012, „Plagiat“ in der Wissenschaft (Zum Schutz wissenschaftlicher Schriftwerke im Urheber- und Wissenschaftsrecht), Baden-Baden; Dreier, T. i dr. (ur.), 2013, *Plagiate: Wissenschaftsethik und Recht*, Tübingen; Goltschnigg, D., i dr. (ur.), 2013, *Plagiat, Fälschung, Urheberrecht im interdisziplinären Blickfeld*, Berlin; Herzberg, A., 2014, *Miturheberschaft, Bearbeiterurheberrecht, freie Benutzung und Plagiate*, München.

40 Kod Waiblinger, J., 2012, pp. 34. i d. pregled raznih pravničkih definicija od kad se u 19. veku nastojalo u pravnoj nauci definisati plagijat, ali je pravni pojam plagijata različito određivan. Njegov zaključak u pogledu savremenih definicija je da gotovo svaki autor definiše pojam na svoj način, ali su definicije bliske, dok se razilaze donekle u terminologiji i preciznosti (p. 38).

41 O tim, kao i o tipovima definicija (deskriptivna, preskriptivna, realna, nominalna, klasična, disjunktivna, konjunktivna, enumerativna egzemplifikativna) o kojima govorim (pod 5. (b), (c) i (d) i 7. (a)) u vezi sa definicijom plagijata koju predlažem, v. uopšte kod Vodinelić, V. V., 2014, str. 131. i d.

ki (tj. po prirodi stvari) i pravno (normativno). Plagijator⁴² je ne-autor („non-pater“). Plagijator je lice koje namerno ili nemarno pripisujući sebi ili trećem autorstvo tuđeg dela ne uvažava neraskidivost veze autora i njegovog dela. Plagirani autor je lice čiju faktički i pravno neraskidivu vezu sa delom plagijator ignoriše namernim ili nemarnim prisvajanjem njegovog autorstva („paterniteta“), označivši sebe imenom ili pseudonimom kao autora, ili namernim ili nemarnim pripisivanjem njegovog autorstva („paterniteta“) trećem, označivši trećeg ili anonimnog kao autora. Plagiranje je nedopušteno autorskopравnim propisima jer plagijator, nepoštovanjem faktičke i pravne neraskidivosti veze između tvorca i njegovog dela, uvek povređuje autorsko pravo: povređuje uvek autorovo ovlašćenje na priznavanje autorstva (pravo paterniteta), ujedno i autorovo ovlašćenje da bude označen kao autor, nekada i autorovo ovlašćenje na neizmenjivost dela, a redovno i autorovo ovlašćenje na autorsku naknadu, nekada ovlašćenje na umnožavanje dela i dr. Objavljivanje plagijata je nedopušteno u opštem i interesu autora, pa povlači raznovrsnu pravnu odgovornost plagijatora, krivičnopравnu, upravnopравnu, radnopравnu, disciplinskopравnu, a i onu u vidu građanskopравne zaštite autora.

(c) *Definicija plagijata u klasičnom obliku – njegov najbliži viši rod i njegova specifična razlika.* Definicija kojom ću se služiti (te plagiranjem zvati nedopušteno, namerno ili nemarno objavljivanje tuđeg autorskog dela kao svog dela ili kao dela trećeg imenovanog ili neimenovanog lica, a plagijatom autorovo delo koje je nedopušteno, namerno ili nemarno objavljeno kao svoje ili kao delo trećeg imenovanog ili neimenovanog) jeste klasična definicija (*per genus proximum et differentia specifica*). Nedopušteno služenje tuđim duhovnim (umnim, intelektualnim) dobrom najbliži je viši rod u koji spada i plagijat. Od drugih istorodnih pojava – od drugih nedopuštenih služenja tuđim duhovnim dobrom, plagiranje se specifično razlikuje po tome što se pri tome autorovo delo nedopušteno, namerno ili nemarno objavljuje kao svoje ili kao delo trećeg imenovanog ili neimenovanog.

(d) *Disjunktivna definicija plagijata („ili“-definicija).* Navedena definicija je disjunktivna. Bitna specifična diferencijalna obeležja, bez kojih *nikad nema plagijata*, alternativno su postavljena: da se autorovo delo *bilo* svojata, *bilo* pripiše trećem, imenovanom ili anonimnom. Svojtatanje je nedopušteno, namerno ili nemarno objavljivanje tuđeg autorskog dela kao svog; pripisivanje trećem je nedopušteno, namerno ili nemarno objavljivanje tuđeg autorskog dela kao dela trećeg imenovanog ili neimenovanog lica a ne kao autorovog dela. A *plagijata ima uvek čim se tuđe autorsko delo ili svojata* (objavi kao svoje) *ili* pripiše trećem (objavi kao delo trećeg,

42 Sinonim „plagijar“ još uvek se kod nas ređe upotrebljava, kao i „plagijarizam“ umesto „plagijatorstva“.

imenovanog ili neimenovanog lica a ne autora). Recimo, objavljivanje pod svojim ili tuđim imenom delova preuzetog autorskog dela bez označenja dela iz kog su preuzeti i označenja njegovog autora, objavljivanje pod svojim imenom ili anonimno izmenjenog tuđeg dela bez oznake dela koje je izmenjeno i njegovog autora, objavljivanje pod svojim ili pod imenom trećeg lica prerađenog autorskog dela sa prepoznatljivim sastojcima izvornog dela ali bez oznake da je izvorno delo služilo kao osnova i ko mu je autor, objavljivanje slobodnog autorskog dela ali pod svojim imenom, ili pod imenom trećeg, ili anonimno.

(e) *Šta nije plagijat?* Polazeći od toga šta čini najbliži viši rod pojava u koji spada plagijat, *nije plagijat* nego je *suprotnost* plagijatu, njegova obrnuta slika, dopušteno objavljivanje tuđeg intelektualnog dobra, a s obzirom na ono što čini specifična svojstva plagijata unutar roda pojava u koji spada, *nije plagijat* nego je *suprotnost* plagijatu, njegova obrnuta slika, dopušteno objavljivanje autorskog dela kao autorovog. Takvo objavljivanje može da bude, primerice, dopuštena prerada autorovog dela i objavljivanje prerađenog dela sa naznakom da predstavlja preradu dela tog autora, dopušteno citiranje autorovog dela i objavljivanje citiranog dela i imena njegovog autora, objavljivanje slobodnog autorovog dela sa autorovim imenom. Polazeći od disjunktivnih, alternativno postavljenih specifičnih obeležja namernog ili nemarnog objavljivanja autorovog dela bilo pod svojim imenom ili pseudonimom, bilo pod imenom ili pseudonimom trećeg ili anonimno, *nije plagijat* ono svojatanje autorovog dela ili njegovo pripisivanje trećem koje se ne može kvalifikovati ni kao namerno, ni kao nemarno. Takvo svojatanje autorstva i pripisivanje trećem, *nije*, međutim, nikakva *suprotnost*, obrnuta slika plagijata, nego je samo *drugačiji vid povrede autorovog prava paterniteta* – neskrivljena povreda (pošto se pripisivanje autorstva sebi ili trećem može ostvariti i bez ikakve krivice), ali je kao i plagijat nedopuštena.

6. Konstitutivni sastojci plagijata i modaliteti plagijata

(a) *Sastojci plagijata*. Specifičan spoj elemenata bez kog *nikada* u autorskom pravu nema plagijata, a koji kad god se ostvari *uvek* tvori plagijat, sastoji se iz sledećih *sedam konstitutivnih a kumulativno potrebnih sastojaka* plagijata:

- a. da postoji autorsko delo,⁴³ sa ili bez autorskopravne zaštite (dalje: izvorno delo⁴⁴ ili preuzeto delo);

---

43 Autorsko delo je skup četiri konstitutivna sastojka, v. dalje pod 7.(a).

44 Kao ni izraz plagijat, plagirano delo itd., tako ni ovaj izraz „izvorno delo“ nije u navedenom značenju zakonski izraz. Izraz „izvorno delo“ upotrebljava se u posve drugačijem smislu u ZASP-u, član 4. stav 2: označava ono autorsko delo koje je prerađeno;

- b. da postoji još jedno delo (plagijatorsko delo) koje je potpuno ili bitno podudarno sa izvornim delom;
- c. da je to podudarno drugo delo nastalo docnije;
- d. da je nastalo namernim ili nemarnim preuzimanjem izvornog dela;
- e. da je objavljeno bez navođenja izvornog dela i/ili njegovog autora;
- f. da je objavljeno kao sopstveno, prisvajanjem autorstva izvornog dela, ili kao delo imenovanog ili anonimnog trećeg, pripisivanjem trećem autorstva izvornog dela;
- g. da protivpravnost njegovog objavljivanja nije izuzetno isključena.

(b) **Modaliteti plagijata.** *Sve druge osobine plagijata:* da li je plagijator izvorno delo objavio pod svojim punim imenom, ili pod svojim pseudonimom, ili pod punim imenom ili pseudonimom trećeg, da li je preuzeo izvorno delo celo, delove ili samo jedan deo i dr., jesu osobine *nekonstitutivne* za sam pojam plagijata, ali informativne u pogledu pojavnih oblika plagijata. Pošto se na tim drugim osobinama zasnivaju samo *modaliteti plagijata* (varijacije u okviru istog kvaliteta), a ne sam pojam plagijata, o njima će biti reči pod 8, nakon što se sada pod 7. prvo posvetim svakoj od osobina konstitutivnih i neizostavno potrebnih za plagijat.

7. Sastojci plagijata, ponaosob

Plagijat je, prema tome, *nedopušteno namerno ili nemarno pripisivanje tuđeg autorskog dela sebi ili trećem*. Razloženo na elemente, plagiranje je specifičan spoj sedam sastojaka: Preuzimanje 1. nedopušteno (g), 2. namerno ili nepažljivo (d), 3. postojećeg tuđeg autorskog dela (a), 4. u vidu drugog identičnog ili bitno podudarnog (b) 4. kasnije nastalog dela (c), i njegovo objavljivanje 6. bez naznačenja dela i njegovog autora (e) 7. kao da je sopstveno delo (pod svojim imenom ili pseudonimom) ili delo trećeg (pod imenom ili pseudonimom trećeg ili anonimno) (f).

(a) **Izvorno autorsko delo, sa ili bez autorskopravne zaštite.** Delo koje se plagira je autorsko delo. Pojam autorskog dela je zakonom definisani pojam: „AUTORSKO DELO JE ORIGINALNA DUHOVNA TVOREVINA AUTORA, IZRAŽENA U ODREĐENOJ FORMI, BEZ OBZIRA NA NJEGOVU UMETNIČKU, NAUČNU ILI DRUGU VREDNOST, NJEGOVU NAMENU, VELIČINU, SADRŽINU I NAČIN ISPOLJAVANJA, KAO I DOPUŠTENOST JAVNOG SAOPŠTAVANJA NJEGOVE SADRŽINE“ (član 2. stav 1.

Marković, S. M., Miladinović, Z., 2014, str. 38, tim izrazom označavaju, baš naprotiv, delo koje u sebi ne sadrži prepoznatljive originalne elemente drugih, ranije stvorenih autorskih dela; raniji zakoni o autorskom pravu, npr. onaj od 1968. u članu 49. stav 3, označavali su tim izrazom ona autorska dela ili delove tih dela koji su se smeli objavljivati bez dozvole autora.

ZASP-a). Ova, po svome tipu klasična, konjunktivna definicija sadrži, kako se uobičajeno uzima,⁴⁵ četiri konstitutivna sastojka, kumulativno potrebna za autorsko delo; da je posredi: tvorevina određenog ili odredivog čoveka – koja predstavlja duhovni (umni, intelektualni) sadržaj – izražen u određenom obliku (formi) – a originalno⁴⁶ (osobito,⁴⁷ jedinstveno, samosvojno, individualno⁴⁸).⁴⁹ Pravni značaj ove legalne definicije u tome je što se ni u kom slučaju u kom su ispunjeni svi ti sastojci ne može reći da je posredi autorsko delo, i onda tvrditi da pošto nije reč o autorskom delu nije zbog toga posredi ni plagijat u slučaju njegovog preuzimanja. Najspornije je u praktičnim slučajevima da li je neko konkretno delo stvaralački originalno (odnosno, precizno, šta je stvaralački originalno u nekom delu), a u teoriji, šta je kriterijum originalnosti.⁵⁰ Kada je reč o

- 45 Istina, uz određena odstupanja u upotrebljenoj terminologiji za pojedine sastojke, i uz isticanje u prvi plan u pogledu pojedinih sastojaka ovog ili onog njihovog aspekta: primerice, neko će istu stvar naglašavati tako da kaže da je delo izraženo u određenoj formi (recimo, naši autori), a neko da se može čulima opaziti (recimo, nemački autori), neko isti element naziva originalnost (recimo, naši autori), a neko individualnost (recimo, nemački autori). Za nemačko pravo Kopp, L., 2014, pp. 102–103. prim. 366. razmatra da li „individualnost“ zameniti „originalnošću“.
- 46 O originalnosti govori npr. i engleski *Copyright Act* od 1911, u sec. 1.(1): „original [...] work“, a devet decenija kasnije i američki presedan koji je postavio *Supreme Court* 1991. g. u slučaju *Feist Publications, Inc. v. Rural Telephone Service Co., Inc.* (499 US 340).
- 47 U kom smislu, na primer, austrijski *Das Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte* od 2006, u § 1. stav 1.: „eigentümliche geistige Schöpfungen“.
- 48 Kako, recimo, nemački *Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte* od 1965, u § 2. stav 2: „persönliche geistige Schöpfungen“, i švajcarski *Bundesgesetz über das Urheberrecht und verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz)* od 1992, u članu 2. stav 1: „geistige Schöpfungen ..., die individuellen Charakter haben“.
- 49 Originalnost je prihvaćen uslov i u državama čiji je zakoni ne navode izričito u definiciji zaštićenog dela, kao na primer, francuski *Code de la propriété intellectuelle*, član L–112.1, ili makedonski Zakon za avtorsko pravo i srodne prava, član 3. stav 1. – Direktive EU ne pominju originalnost, nego delo definišu kao rezultat sopstvenog duhovnog stvaranja svog autora. Smatra se da je i u tome implicirana originalnost pošto korišćenje prostora za kreativno oblikovanje neizbežno odražava i ličnost autora, pa da se onda evropski i nacionalni (nemački) pojam dela ne razlikuju budući da je i tzv. autorskopравни sitniš dovoljan za individualnost. U tom smislu Kopp, L., 2014, p. 98.
- 50 Bez otpljive koristi razilaze se stavovi o tome da li je reč o originalnosti dela ili originalnosti ličnosti tvorca, da li se zahteva da delo ima individualne crte ili da je tvorac svoje individualne crte ispoljio u delu. – Nedavno okončalo je odlukom najvišeg nemačkog suda (*Bundesgerichtshof*, presuda I ZR 143/12. od 13.11.2013. – tzv. *Geburtstagszug*-slučaj) svoju uspešnu karijeru, ako ne i svoju karijeru u potpunosti, učenje sudske prakse o tzv. nivou ili visini uobličjenja, stvaralačkoj visini, kreativnoj visini, visini dela (*Gestaltungshöhe, Schöpfungshöhe, Werkhöhe*), koje je kao merilo (bilo i sada je) vrlo rasprostranjeno, ne samo u Nemačkoj, i to ne samo, kao isprva,

naučnim delima, kao i u bilo kom drugom domenu stvaranja duhovnih sadržaja, odlučuje da li je predmet naučnog bavljenja, dakle, tema, uopšte takva da je moguće obraditi je drugačije od već postojećih radova i to originalno, što će reći: zamislima (idejama) dati takvo uobličjenje kakvo do tada nije postojalo, a koje odskae od već postojećih svojom stvaralačkom osobitošću. Takva mogućnost redovno, a ne tek izuzetno, postoji u nauci, bilo da se radi o tehničkim, prirodnim ili humanističkim disciplinama.⁵¹ A nijedan književni rod (udžbenici, monografije, zbornici radova, priručnici, komentari propisa, članci, komentari sudske prakse, prikazi, predavanja ili dr.) nije kao takav prepreka originalnosti.⁵² Originalnost zavisi samo od postojanja autorske individualnosti (osobitosti, samosvojnosti, jedinstvenosti). To je lako uočiti poredeći dela posvećena istoj temi: pored niza dela koja se ne izdvajaju iz jednog načina na koji su uobličene ideje, uvek se nađu dela koja se izdvajaju svojom stvaralačkom osobitošću. To ne znači da autorsko delo u nauci jeste samo onaj tekst koji prosečni naučnik (na primer, prosečni pravni pisac) ne bi mogao sastaviti – takav stav bi autorskoppravno priznanje i zaštitu obezbedio jedino izuzetnim stvaraoocima,

pri utvrđivanju da li je u pitanju autorsko delo ili delo primenjene umetnosti bez autorskoppravne zaštite (što je promenom zakona o dizajnu postalo suvišno), v. Kopp, L., 2014, p. 101. Učenje je kritikovano iz niza razloga, v. upućivanje kod Hoeren, T., 2012, *Internet- und Kommunikationsrecht (Praxis-Lehrbuch)*, Köln, pp. 98. i d. Kritiku tog učenja v. i kod Marković., S. M., 2000, str. 609. i d. Noviji nemački judikati više ne upotrebljavaju taj izraz, upućivanja kod Kopp, L., 2014, p. 100.

51 Nije se održao ni stav da je u prirodnim naukama manje prostora za originalnost i autorskoppravnu zaštitu, v. Waiblinger, J., 2012, pp. 68. i d.

52 Davno je napušten stav da udžbenici ne mogu biti autorska dela, pa onda ni plagirani. Za nemačku sudsku praksu i literaturu v. upućivanja kod Dreyer, G., 2009, pp. 729, 730; Waiblinger, J., 2012, pp. 98–99. – Tomić, Z. R., 2003, prvo piše da „univerzitetski udžbenici iz domena pozitivno-pravnih disciplina nisu i ne mogu da budu, po svojoj prirodi, originalna dela onoga kalibra i stepena kao što su to monografije, studije ili izvorni članci. Mnogi pasusi ili stranice takvih učila, odnosno čak celi pojedini delovi njima obuhvaćene materije postaju (ili su to već) deo opšte pravne kulture, uživaju status neke vrste javnih dobara. Kao takvi, oni se manje-više, na ovaj ili onaj način, skoro nužno pojavljuju, da ne kažem ponavljaju u maltene svim udžbenicima posvećenim datoj pravnoj grani“ (str. 71) i, nadalje, da se „s obzirom na naučno uhodanost teme i iznetih ideja, ne može govoriti o bilo čijem izvornom autorstvu [nekih] rečenica“ (str. 75) (što, uzgred, nije drugačije ni sa monografijama, studijama, člancima itd. posvećenim jednoj istoj temi – svuda se sreću opšta mesta). Ali on ne ostavlja nikakve sumnje u to mogu li udžbenici biti originalna dela: „univerzitetska učila posvećena poglavito živim normama pravnog sistema kadra su da zadobiju individualnost njihovih pisaca, da njihovo pojavljivanje u javnosti bude opravdano putem utisnutog ličnog pečata autora u pripadajuće stranice“ (str. 72) i precizira da se originalnost udžbenika upravnog prava može iskazati bar u četiri vida (str. 72), a navodi i koji bi to bili najeklatantniji slučajevi plagiranja nečijeg udžbenika (str. 74).

natprosečnim naučnicima,⁵³ a pri tome bi se, u stvari, jedan neodređeni pojam (originalnost) koji iziskuje konkretizovanje samo zamenio drugim (natprosečnost) koji i sam tek traži konkretizovanje. Čime bi se izlišno obogatio usud autorskopравnih normi da ionako barataju mnogim neodređenim pojmovima. Autorsko delo je jedno – pojam se ne stepenuje sve i da se originalnost stepenuje:⁵⁴ nema dela koja su više autorska i onih koja su to manje; delo ili jeste autorsko ili nije – ako je originalno, autorsko je. Ako delo nije originalno, ni njegovo svojatanje ili pripisivanje trećem nije plagijat u autorskopравnom smislu.

Definicija autorskog dela iz člana 2. stav 1. ZASP-a upotpunjena je i zakonskom enumerativnom egzemplifikativnom definicijom autorskog dela u članu 2. stav 2. ZASP-a: „AUTORSKIM DELOM SMATRAJU SE, NAROČITO: 1) PISANA DELA (KNJIGE, BROŠURE, ČLANCI, PREVODI, RAČUNARSKI PROGRAMI U BILO KOJEM OBLIKU NJIHOVOG IZRAŽAVANJA, UKLJUČUJUĆI I PRIPREMNI MATERIJAL ZA NJIHOVU IZRADU I DR.); 2) GOVORNA DELA (PREDAVANJA, GOVORI, BESEDE I DR.); 3) DRAMSKA, DRAMSKO-MUZIČKA, KOREOGRAFSKA I PANTOMIMSKA DELA, KAO I DELA KOJA POTIČU IZ FOLKLORA; 4) MUZIČKA DELA, SA REČIMA ILI BEZ REČI; 5) FILMSKA DELA (KINEMATOGRAFSKA I TELEVIZIJSKA DELA); 6) DELA LIKOVNE UMETNOSTI (SLIKE, CRTEŽI, SKICE, GRAFIKE, SKULPTURE I DR.); 7) DELA ARHITEKTURE, PRIMENJENE UMETNOSTI I INDUSTRIJSKOG OBLIKOVANJA; 8) KARTOGRAFSKA DELA (GEOGRAFSKE I TOPOGRAFSKE KARTE); 9) PLANOVI, SKICE, MAKETE I FOTOGRAFIJE; 10) POZORIŠNA REŽIJA.“ Pravni značaj ove legalne definicije u tome je što svako delo iz navedenih vrsta dela, navedenih egzemplifikativno u stavu 2, ako ima konjunktivna obeležja iz stava 1. član 2. ZASP-a, jeste autorsko delo, pa se ni u kom slučaju postojanje plagijata ne može poricati već time što će se tvrditi da konkretno delo iz kog je preuzimano, a koje spada u neku od deset u zakonu pobrojanih vrsta, nije autorsko delo zbog vrste u koju spada. Ako se pak preuzima neko od dela van kruga pobrojanih deset vrsta u stavu 2, može biti sporno u konkretnom slučaju ne samo da li je preuzeto delo originalno nego i da li konkretno delo može biti autorsko delo s obzirom na to da spada u vrstu koju nije već sam zakon naveo. Dakle, kao što je autorsko delo pisano delo, govorno delo, dramsko itd., tako je i plagijat pisano delo, govorno delo, dramsko itd.

53 Mada je u nemačkoj praksi svojevremeno bilo baš i takvih stavova: ako je reč o nečemu što bi prosečni profesor mogao u određenoj stvari isto tako napisati, tada nema zaštite; ako bi se držalo tog najrigidnijeg stava u sudskoj praksi, koji je potom napušten, autorskopравno bi se štitili samo izuzetni i genijalni autori, dok autorskopравni propisi ne prave razliku između autorskog dela i izuzetnog autorskog dela, v. sa upućivanjima, Waiblinger, J., 2012, pp. 97, 98, 99; tako i Marković, S. M., 2000, str. 609. prim. 15.

54 Ali, nekad se iza tvrdnje o stepenovanju originalnosti krije neprecizno izražavanje: misli se u stvari na to da su razna dela, kako koje, što u većoj što u manjoj meri originalna, tj. da je kod nekih originalan veći deo dela, a kod drugih njihov manji deo. – Za razlikovanje apsolutno i relativno originalnih dela, v. upućivanje kod Besarović, V., 2005, str. 252. prim. 24.

Odredba stava 1. člana 2. ZASP-a ima pravnu važnost i u delu u kom navodi *šta nisu konstitutivni sastojci* autorskog dela (umetnička, naučna i druga vrednost dela, namena, veličina, način ispoljavanja, dopuštenost njegovog objavljivanja i dr.). Kao što su ti sastojci nevažni za autorsko delo, tako se ni plagijat ne može poricati pozivanjem na to da ono što je preuzeto nema vrednost, naučnu i dr., nema praktičnu upotrebljivost ili šta drugo navedeno. Ali bi moglo biti sporno u konkretnom slučaju: da li se ne bi radilo o autorskom delu, i onda o plagijatu kad preuzima to delo, zbog postojanja ili nepostojanja nekog daljeg sastojka, koji zakon ne navodi među nabrojanim, kao, na primer: da bi delo iz kog se preuzima moglo da opstane i bez onoga što je preuzeto, pa da zato ono što je preuzeto nije autorsko delo, da je preuzeto samo ono što u delu iz kog se preuzima predstavlja sporedan sadržaj, a da jedino glavni sadržaj čini autorsko delo itd.?

Autorsko delo koje predstavlja *originalno* uobličenu *opštu ideju, postupak, metod rada, matematički koncept, načelo, princip, i uputstvo*, mada ne uživa autorskopravnu zaštitu u tom smislu što se sme bez odgovornosti koristiti ne tražeći saglasnost autora i ne dajući autorsku naknadu (arg. iz člana 6. stav 1. ZASP-a),⁵⁵ *ne sme se plagirati*, tako da preuzimanje originalno uobličene opšte ideje, postupka, metoda rada itd. jednako tako predstavlja nedopuštenu radnju, plagijat, ako se preuzima uz svojatanje ili uz pripisivanje trećem, kao i kada se ne radi o opštim idejama, postupcima, metodama rada itd. nego o preuzimanju originalno uobličениh drugih ideja. Dakle, i ta tzv. *autorska dela bez autorskopravne zaštite* u stanju su tada da budu objekti plagiranja, *za razliku* od opštih ideja, postupaka itd. *kao takvih*, dakle, samih opštih ideja, postupaka, načela itd., kada su bez originalnog konkretnog uobličенja.

(b) *Postojanje još jednog dela koje je potpuno ili bitno podudarno sa izvornim delom.* Plagijat podrazumeva nastanak još jednog dela, koje je *podudarno* s izvornim delom, *sasvim ili bitno*. Podudarnost se utvrđuje poređenjem. Ali, nije reč samo o kvantitativnoj dimenziji podudarnosti naučnog dela, nego i o kvalitativnoj. Ako su dva dela, na primer, dva naučna članka, podudarni od naslova do poslednje tačke poslednje rečenice, podudarnost je potpuna ne samo u smislu istoglasеćег teksta nego i u smislu istovetnosti intelektualne tvorevine iskazane kroz taj tekst. Ali, i ako je jedno delo kraće a drugo duže, jedno sa većim brojem reči, drugo sa manjim, jedno sa kraćim a drugo sa dužim rečenicama, jedno sa dopadljivijim a drugo sa manje dopadljivim stilom, jedno sa elegantnijim a drugo sa manje otmenim izražavanjem itd., time nije dovedena u pitanje

55 Član 6. stav 1: „Autorskopravnom zaštitom nisu obuhvaćene opšte ideje, postupci, metode rada, ili matematički koncepti kao takvi, kao i načela, principi i uputstva koji su sadržani u autorskom delu.“

bitna podudarnost dela kao osobitog uobličjenja istovetne ideje, ako je to uobličjenje doista osobito. Kvantitativno, dakle, dela mogu s raznih aspekata biti divergentna, ali je za postojanje ovog uslova za plagijat neophodno i dovoljno da su kvalitativno podudarna – da *oba sadrže istu originalno uobličenu autorsku ideju*. Ne moraju biti podudarna i formalno, tj. da glase isto, dovoljno je da im je smisao isti; plagijat nije samo ropsko, doslovno preuzimanje nego i preuzimanje smisla ili sadržinska modifikacija, preformulisanje, dodavanje delu ili skraćivanje dela.⁵⁶

(c) *Kasniji nastanak drugog dela, potpuno ili bitno podudarnog sa izvornim delom*. I vremenska dimenzija je bitna za plagijat. Autor ranije nastalog dela ne može plagirati kasnije nastalo; može samo obrnuto. Plagijat podrazumeva *naknadni nastanak* drugog dela koje je podudarno sa izvornim, prvonastalim delom. Nastanak dva potpuno ili bitno podudarna dela u jednom *istom času* bio bi blizak čudu.⁵⁷ U nauci, sigurno, pošto je reč ne samo o istoj zamisli (ideji) nego i isto konkretno a originalno (osobito, jedinstveno, samosvojno, individualno) izraženoj, uobličenoj. Ako dela ne predstavljaju isto uobličenu ideju, nego različito uobličenu, tada se ne radi o istom delu. Dok se i može zamisliti, a i empirijski potvrditi da se u nekim drugim, uglavnom samo krajnje jezgrovitim rodovima stvaralaštva ista zamisao bitno slično uobličeno istovremeno na dva kraja zemljine kugle (primer, dve bitno slične karikature, dva bitno slična aforizma), ne znam da je zabeleženo da se ikad desilo da se u svemu podudare kako zamisao sama, tako i njeno istovremeno konkretno uobličjenje (npr. zbog uticaja različitih tehnika ili stilova crtanja, upotrebe različitih materijala). Naučno delo se sastoji, redovno, iz niza misli, povezanih u sistem, a tek su krajnje hipotetički izgledi da ih u iole složenijem i obimnijem radu dva ili čak i više lica uobličeno i *istovetno i istovremeno*, a *nezavisno jedno od drugog*, i da se oceni kako je reč o *jednoj te istoj, identičnoj individualnosti*, o delima sa identičnim individualnim obeležjima. Za ovakav slučaj zakonodavac bi mogao da izabere između toga da li će tvorcima nezavisno nastalih identičnih dela priznati autorskoppravnu zaštitu za odvojeno, samostalno a paralelno autorstvo,⁵⁸ i to zbog samostalnosti nastanka, ili za neku vrstu nepravog (kvazi) koautorstva, zasnovanog ne na zajedničkom stvaranju nego na istovremenosti samostalnog ali istovetnog stvaralačkog

56 Čvrst stav u Nemačkoj, v. upućivanja kod Waiblinger, J., 2012, pp. 37, 122, 187.

57 Za mogućnost nezavisnog nastanka istovetnih dela (tzv. duplih tvorevina) naglašava se i kod nas da je „teorijska“ (Jan[j]ić, M., 1973, str. 272; Damjanović, K., Marić, V., 2012, str. 46), da je „statistička verovatnoća da se tako nešto desi, takoreći, ravna nuli“ (Marković, S. M., 2000, str. 608). Ne precizira se da li to važi i kada dela istovremeno nezavisno nastanu, i kada nezavisno nastanu jedno za drugim, što odvojeno razmatram u tekstu.

58 Što se redovno zagovara, istina, uz naglasak da je situacija u potpunosti hipotetička.

rezultata. Ako, kao što mislim, originalnosti nema bez novosti⁵⁹ (dok obrnuto ne važi), a novost je implicirana u originalnosti (što ne znači da su jedno te isto),⁶⁰ tada oba ta rešenja dolaze u obzir pošto zbog istovremenosti nastanka iste originalnosti reč je i o zajedničkoj novosti. I po oba rešenja obojica mogu biti žrtve plagijata, te uživaju zaštitu.

Iz pomenutih razloga ništa verovatniji nije ni *naknadni* nastanak naučnog dela, istovetnog ili bitno podudarnog sa već postojećim, nastanak u punoj samostalnosti u odnosu na prvonastalo delo. Zato ako se i desi da neko naknadno, a samostalno u odnosu na autora izvornog dela, isto uobličii istu već realizovanu naučnu autorsku ideju, kad to sazna, to svakako jeste od (psihološkog) značaja za samog pisca: za potvrđivanje njegove sposobnosti za bavljenje naukom, dok ne zasniva pretenziju da će se u nauci ono do čega je samostalno došao vezivati za njegovo ime a ne za tvorca izvornog dela.⁶¹ Ali ne rešava ni pitanja koja se postavljaju pred autorsko pravo. Na zakonodavcu je da za ovakav slučaj, za razliku od slučaja istovremenog nastanka dela (ista i istovremena originalnost i novost), opredeli hoće li uopšte potonjem tvorcu priznati autorstvo, i to zbog samostalnosti nastanka dela, ili će uzeti da, pošto to autorsko delo već postoji, i pošto oba lica ne mogu odvojeno, jedan za drugim, biti autori jednog dela (ista naknadna originalnost, ali ne i novost), jer je autor jedan kao što je i autorsko delo jedno (što je onda apsolutno pravilo, a ne načelo), tada potonji može da bude samo ne-autor, a njegovo delo ne može da bude autorsko, ni autorskopravno zaštićeno. Mada se potonjem tvorcu dela, budući da

59 Makar se radilo o novom originalnom spoju starog i neoriginalnog. Pogotovo originalnost u stvaralaštvu podrazumeva novost, jer kreativnost i jeste sposobnost stvoriti nešto novo, v. upućivanja kod Waiblinger, J., 2012, p. 73. prim. 390.

60 Povezivanje novosti sa originalnošću, a kod nekih čak i poistovećivanje, jeste manjinski stav, v. upućivanja na francuske zagovornike kod Jan[j]ić, M., 1973, str. 272. prim. 4, Besarović, V., 2005, str. 247. prim. 13, a za Nemačku v. Nordemann, A., *Urheberstrafrecht* u: Achenbach, H. – Ransiek, A. (ur.), 2012, *Handbuch Wirtschaftsstrafrecht*, Heidelberg i dr., pp. 1258–1259 (subjektivno novo – novo za autora). – O novosti u smislu prava intelektualne (industrijske) svojine nije reč već zato što u sticanje autorskog prava nije uključena javna vlast, niti je predviđen ikakav postupak utvrđivanja novosti. – Da je novost element originalnosti pokazuje se i svim onim (negativnim) definicijama originalnosti koje naglasak stavljaju na to da je neko delo originalno ako se u poređenju sa drugim delima razlikuje od onoga što već postoji i što je uobičajeno, ako nije nastalo imitacijom nečega već postojećeg i nečega što je već sastojak kulturne tradicije. Jer, svim tim se opisuje i novost: novo je ako već ne postoji, ako već postoji, nije novo; novo je ako nije već uobičajeno, ako je već uobičajeno, nije novo; novo je ako nije imitacija već postojećeg, a imitacija već postojećeg nije novost; novost je ako delo nije već ostvarena kulturna tekovina, a ako je već ostvarena kulturna tekovina, delo nije novost.

61 Talentovanim naučnicima se događa da spoznaju da su „otkrili“ već otkriveno, ali su načisto sa time da su isto mogli postići i bez stvaralačkog napora, samo da su bili informisani o onome što već postoji.

je istu naučnu ideju ostvario nezavisno od prvog autora i njegovog već postojećeg dela, ne može ni moralno, ni etički, ni pravno uputiti ikakav prekor što je sebe označio kao autora, a ni diskvalifikacija kakva je da je plagijator, što bi onda isključilo odgovornost za eventualnu štetu autoru prvonastalog dela, ipak mu se ne mora pravno dozvoliti da sebe označava kao autora, što bi ga, ako bi to ipak činio, izložilo odgovarajućem zahtevu autora prvonastalog dela. A u odnosu na treće, ne bi uživao zaštitu ako bi oni autora prvonastalog dela, a ne njega označavali kao autora. Autor prvonastalog dela bio bi zaštićen od plagijata i u odnosu na treće.⁶²

Umesto neverovatnim, mada zamislivim mogućnostima, okrenimo se životnim situacijama. Tvorac potonjeg dela redovno ne poriče svaku vezu u nastanku njegovog dela sa prvonastalim delom, nego redovno tvrdi da je reč o ovlašćenom preuzimanju (dopuštenom citiranju, dopuštenoj preradi, dopuštenom preuzimanju za svrhe nauke i dr.). Kao što je različitost indicija originalnosti dela,⁶³ a originalnost dela se pretpostavlja,⁶⁴ podudarnost, potpuna ili bitna kasnijeg dela sa prvonastalim *indicija* je postojanja plagijata i *osnov presumpcije* plagiranja.⁶⁵ U svakom slučaju, ako su dva dela istovetna ili bitno podudarna, *teret dokaza* originalnosti je na tvorcu potonjeg a ne prvonastalog. Naime, za lice koje je označeno na delu kao autor, važi *presumpcija autorstva* (čl. 9. i 207. ZASP-a). Ta presumpcija važi za onoga ko je označen kao autor u odnosu na treća lica koja nisu označena kao autori na delu. A kad su na oba istovetna ili bitno podudarna dela naznačeni autori, tada u njihovom međusobnom odnosu važi presumpcija za onoga za kog je presumpcija prvo nastala, dakle, za autora prvonastalog dela. Na tvorcu potonjeg dela je teret dokaza da je bio preči u vremenu ili da je prvonastalo delo neoriginalno, da nije autorsko.

(d) *Namerno ili nemarno preuzimanje izvornog autorskog dela*. Pojam plagijata valja izgraditi tako da omogućiti izricanje svih pravnih posledica i upotrebu svih pravnih sredstava koje se mogu nadovezati na činjenično stanje preuzimanja tuđeg dela uz svojatanje autorstva. Pojam plagijata izgrađen kao *namerno ili nemarno*⁶⁶ *preuzimanje tuđeg autorskog*

62 Uzajamno ne mogu jedan drugom zabraniti korišćenje samostalno nastalih dela, ni prenos drugima prava da koriste delo, Fritzsche, J., Wanklerl, B., 2011, pp. 181–182.

63 „Dakle, praktično gledano, sud o različitosti dela služi kao indicija za originalnost dela“, Marković, S. M., 2000, str. 608.

64 „Što se tiče umetničke originalnosti dela, pretpostavlja se da ona postoji [...]“, Besarović, V., 2005, str. 248.

65 Za stav o (našem materijalnom pravu nepoznatom) *prima facie* dokazu da je ranije delo korišćeno pri nastanku mlađeg ako mu je ovo bitno slično, v. upućivanje na nemačku praksu i lit. kod Fritzsche, J., Wanklerl, B., 2011, p. 181. i prim. 65.

66 Ni među nepravnicima ni među pravnicima nema sloge oko toga da li je za plagijat neophodna svest tj. namera, što, kako se čini, preovladava i kod jednih i kod drugih,

dela to sigurno omogućuje, pošto sadrži subjektivni element (namere ili nemara) čime je ostvaren činjenični skup potreban i za najzahtevniji (što se tiče činjeničnog skupa) među zaštitnim zahtevima – za zahtev za naknadu štete. Krivica povredioca je, naime, uslov da bi autor čije je autorsko pravo povređeno stekao zahtev na naknadu štete (dok su svi ostali zahtevi, na primer, za utvrđenje postojanja povrede autorskog prava, za

redovno bez ikakvog obrazloženja. Rieble, V., 2010, pp. 60. i d. tvrdi da je taj stav vladajući i u nemačkoj lit. i u sudskoj praksi. Waiblinger, J., 2012, p. 38. navodi neke primere iz istorije za objektivno shvatanje. Kod nas Marković, S. M., 2000, str. 614. nameru smatra nužnim elementom, dok Besarović, V., 2005, str. 292. i Leposavić, V., 2013, str. 37. ne izjednačavaju plagiranje sa namernim postupanjem. Među retkim obrazloženjima stava, jedno je ovakvo: opravdano bi bilo nekome „predbaciti plagijat samo ako počinilac prisvaja tuđe duhovno dobro, dakle, strogo govoreći, dela umišljajno“, Rieble, V., 2010, p. 62. Ali svojatati tuđe duhovno delo moguće je, baš kao i stvar ili šta drugo, i iz nepažnje, kad se prema delu ili stvari i bez svesti da je tuđa ponaša u zabludi kao da je sopstvena. Izraz koji je zbog toga možda primereniji od reči svojatanje (i prisvajanje) jeste pripisivati sebi. Bitnije od jezičkog razloga jeste da se ne vidi zašto bi iz kvalifikacije plagiranja bio izuzet neko ko je s odgovarajućom pažnjom mogao znati da nema osnova da tuđe pripisuje sebi (svojata, prisvaja), da se prema tuđem ponaša kao da je njegovo. Jer, princip je *neminem lede*. Jedno drugo obrazloženje iznose Fritzsche, J., Wankerl, B., 2011, p. 170: „ako se pravni – autorskopravni pojam plagijata ograniči na slučajeve namere, tada je jasno na šta se misli. Ako se pak proširi na slučajeve preuzimanja iz nepažnje, [...] odnosno nepažljivog nenavodenja izvora [...], tada se ista pojmovna ishodišna tačka upotrebljava za krajnje različite činjenične situacije, koje ne treba pravno jednako tretirati“. Ali, s jedne strane, ako misle na pravni tretman u pogledu autorskopravnih sankcija koje bi bile primenjive, sve one ionako ne dolaze u obzir da se primene u svakoj situaciji ni ako se plagijat pojmi najuže (samo kao namerno pripisivanje sebi), budući da primenjivost pravnih sredstava zaštite u konkretnom slučaju ne zavisi samo od postojanja namere nego i od drugih uslova (na primer, bez obzira na to što je plagijator namerno preuzeo tuđ tekst i prikazao ga kao svoj, neće biti upotrebljiva tužba za propuštanje ako u konkretnom slučaju nema opasnosti od ponavljanja, ili zahtev za objavljivanje u masmediju, ako je objavljeni plagijat dospeo samo u relativno uzak krug lica). S druge strane, ako se suzi pojam plagijata uslovljavanjem postojanja namere pri pripisivanju tuđeg dela sebi, tada se kasnije opet javlja potreba da se i za slučajeve nemarnog svojatanja govori o plagijatu, upravo zato što i povreda autorskog prava iz nepažnje takođe povlači za sobom pravne sankcije. Zato su i Fritzsche, J., Wankerl, B., 2011, p. 183. prinuđeni da namerni plagijat zovu „pravi“ plagijat, a da onda kažu da i kod plagijata iz nemara (koji takođe zovu plagijatom) takođe nastupaju iste pravne posledice. Na taj način ništa se ne postiže ni na teorijskom, ni na praktičnom planu razlikovanjem pravih i nepravih plagijata. I sami naglašavaju da je preventivna i reaktivna zaštita (po tužbi za propuštanje i po tužbi za uklanjanje) ionako nezavisna od krivice, i da se u pogledu pažnje postavljaju vrlo visoki zahtevi kako bi se obezbedila zaštita duhovnih tvorevina, zbog čega se i u sudskoj praksi smatra da valja poći od toga da je u slučaju svojatanja tuđeg dela uvek posredi nepažnja. U našem pravu je svakako izvesno, s obzirom na odredbu člana 154. ZOO, da bi se i za onoga ko je tuđe delo prikazao kao svoje, makar i samo zato što je zaboravio da naznači delo i autora, oborivo presumiralo da je kriv (da je štetu prouzrokovao nepažnjom).

uklanjanje primeraka iz optičaja, za zabranu ponavljanja radnje i dr. upotrebiti i kada je radnja povrede autorskog prava učinjenja bez krivice). Subjektivni element namernog (tj. svesnog i voljnog) preuzimanja tuđeg autorskog dela svojatanjem ili pripisivanje trećem, omogućuje takođe da u pojmu plagijata dođe do izražaja i moralni prekor – da je pravno nedopuštena radnja ujedno i moralno nedopuštena, a što je tradicionalni čvrsto etablirani sastojak plagijata shvaćenog kao svojatanja tuđeg (štaviše, plagijat je dugo bio samo moralni prekor).⁶⁷ Zbog njega (zbog moralne prekrornosti plagiranja) mora se i dalje diferencirati, da li je potonji autor znao ili nije znao, a mogao je znati da svojata tuđe ili da trećem pripisuje ono što je autorovo, jer teško da bi se prigovor nemoralnosti, već jedino nepažljivosti mogao uputiti onome ko nije znao za izvorno delo i njegovog autora a propustio je da postupi s određenom pažnjom da bi to saznao. Da je nešto plagijat, ne predstavlja moralni prigovor plagijatoru što je bio neobavešten, ili nemaran, već prigovor zbog namernog svojatanja tuđeg dela ili takvog pripisivanja dela onome kome ne pripada. Ako se moralna prekrornost postupka smatra bezuslovnim sastojkom pojma plagijat, tada samo uzak pojam plagijata (sveden na namerno, svesno i voljno svojatanje tuđeg autorskog dela ili takvo pripisivanje trećem kome ne pripada) nalazi legitimitet.⁶⁸ Ali, kako je u autorskom pravu bitno da se zaštite autor i njegova duhovna tvorevina, to za pojam plagijata ne treba da je neophodna namera (i moralna prekrornost, koja uostalom, ni u jednom autorskopravnom propisu nije integrisana u pojam povrede prava autora na paternitet i na označavanje da je autor)⁶⁹ nego je *dovoljna nepažnja* (nemar) budući da je po autora ista posledica u oba slučaja (i u slučaju namernog i u slučaju nemarnog svojatanja ili pripisivanja dela onome kome ne pripada): neovlašćeno se zadire u njegovo pravo. Nijedan autorskopravni propis ne određuje da se autorovo delo sme sebi ili trećem pripisati iz nepažnje (nemara), i da to onda ne povređuje autorovo pravo.⁷⁰

67 V. prim. 82.

68 Neki autori korisnost upotrebe pojma plagijat u autorskom pravu zasnivaju baš na tome što se putem njega izražava moralna neprihvatljivost takve povrede autorskog prava kakvu predstavlja plagijat (prisivavanje autorstva), upućivanja kod Waiblinger, J., 2012, p. 39. in fine.

69 Tvrdeći da prigovor plagijata izražava istina moralnu diskvalifikaciju, ali da moralni prekor plagijatoru nema ništa sa autorskopравnim propisima, Hoeren, T., 1993, prikaz knjige Thomas Jörger, *Das Plagiat in der Populärmusik, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 11, p. 699. to ističe kao jedan od argumenata koji navodi protiv toga da se pojam plagijata uopšte upotrebljava u autorskom pravu.

70 Diferenciranje s obzirom na nameru ili nemar plagijatora ostvaruje se *na planu sankcija*: to razlikovanje je za preventivnu i u većini slučajeva za reaktivnu zaštitu (za negatornu i kvazinegatornu zaštitu, za tužbu za uklanjanje i tužbu za propuštanje, sudski penal, objavljivanje presude, za tužbu za utvrđenje), a relevantno je za od-

(e) *Objavljivanje izvornog dela bez označavanja izvornog dela i/ili njegovog autora.* Plagijata nema dok se sve odvija u privatnosti. A tako je sve dok je izvorno, tuđe delo, doduše, preuzeto, ali je preuzeto ostalo nedostupno drugima. Za plagijat je potrebno bar *objavljivanje* u smislu autorskopравnih propisa (član 9. st. 1. i 2. ZASP-a): da je delo učinjeno dostupnim većem broju lica koja nisu međusobno povezana rodbinskim ili drugim ličnim vezama. Ali nije neophodno i izdavanje (u smislu člana 9. stav 3): da su primerci dela pušteni u promet u broju koji, s obzirom na vrstu i prirodu dela, može da zadovolji potrebe javnosti.⁷¹ Bez akta objavljivanja nema ni uslova za traženje reaktivne i preventivne zaštite (čl. 204. i d. ZASP-a).

Nema ni plagijata, ni druge kakve povrede autorskog prava ako se autorovo delo objavi pod autorovim imenom, ili ako se voljom autora izostavi (u slučajevima kada je to pravno dopušteno, misli se na *ghostwriter-e* i sl.). Plagijat se javlja kao *jedna od brojnih mogućnosti* da se autorsko pravo povredi time što se *autor dela ne označi pri objavljivanju dela*. To se može ili tako da se ne označi ni naziv dela iz kog se preuzima, ni njegov autor, ili da se ne označi samo autor. U osnovi isti problemi nastaju za autora i kada se njegovo delo objavi pod imenom trećeg, ili kao delo nepoznatog autora, ili bez navođenja ikoga kao autora. Dovoljno je za nedopuštenost objavljivanja, za povredu autorskog prava i za nastanak zahteva povređenog autora već to *da se delo objavi bez označavanja njegovog autora*. Za postojanje povrede autorskog prava zato je *svejedno ko je pri objavljivanju označen kao autor, ako autor nije označen* (arg. iz čl. 14. i 15. ZASP-a). Iz istog razloga, da autor nije označen, povreda autorskog prava je posredi *i ako niko nije označen kao autor*, dakle, ako je delo objavljeno bez oznake ikoga kao autora, ili kao delo nepoznatog autora. Takođe, ako pri objavljivanju izvorno delo nije označeno, *svejedno je koje je delo označeno, odnosno kao koje delo je izvorno delo objavljeno*. Razlog tome je zakonska naredba da se označi autor dela i delo čiji se kratki delovi dopušteno objavljuju (član 54. ZASP-a), a da se to učini i kada se objavljuje dopuštena prerada dela u kojoj su prepoznatljiviji izvorni originalni elementi (član 38. stav 3. ZASP-a).

govornost za naknadnu štetu (uključujući i za penalnu naknadu, član 206. ZASP-a, kada se još dalje diferencira da li je posredi gruba ili laka nepažnja) i za krivičnu odgovornost. – Za prošireni pojam plagijata je, sa drugačijom argumentacijom, i Rieble, V., 2010, pp. 64. i d.

- 71 „Autorsko delo je objavljeno kad je, na bilo koji način i bilo gde u svetu, prvi put saopšteno javnosti od strane autora, odnosno lica koje je on ovlastio“ (član 7. stav 1). „Autorsko delo je saopšteno javnosti ako je učinjeno dostupnim većem broju lica koja nisu međusobno povezana rodbinskim ili drugim ličnim vezama“ (član 7. stav 2). „Autorsko delo je izdato kad su primerci dela pušteni u promet od strane autora, odnosno lica koje je on ovlastio, u broju koji, imajući u vidu vrstu i prirodu dela, može da zadovolji potrebe javnosti“ (član 7. stav 3).

Ovaj uslov – da je neoznačavanjem autora pri objavljivanju njegovog dela *raskinuta faktički i pravno neraskidiva veza između autora i njegovog dela*, jeste *neophodan uslov* i za postojanje plagijata.

Da je plagijat i nemarno a ne samo namerno objavljivanje dela bez naznake autora,⁷² to važi iz razloga objašnjenih u vezi sa preuzimanjem autorovog dela (d).

(f) *Objavljivanje preuzetog dela pod svojim imenom, imenom trećeg ili anonimno*. Ali, za razliku od nekih drugih povreda autorskog prava, za postojanje plagijata *nije dovoljno* da se delo objavi bez saopštavanja imena njegovog autora. Plagijat je posredi tek kad se tuđe autorsko delo objavi pod svojim imenom, imenom trećeg ili anonimnom dakle, *tek označavanje sebe, trećeg ili neimenovanog a ne njegovog tvorca kao autora*. Plagijator u svakom slučaju (namerno ili nemarno) poriče autoru autorstvo – da je tvorac autorskog dela, čime ne poštuje faktičku i pravnu neraskidivost veze između autora i njegovog dela i povređuje njegovo pravo paterniteta i pravo da bude na delu označen kao njegov autor. Ali plagijator (za razliku od drugih povredilaca autorskog prava) to poricanje autorovog autorstva ne čini samo time što autora ne priznaje za tvorca dela i što autora ne označava na delu kao tvorca dela, nego još time što delo *svojata* ili ga *pripisuje trećem*, imenovanom ili neimenovanom – time što sebe prikazuje kao autora i sebe označava na delu kao njegovog tvorca, što trećeg, imenovanog ili anonimnog prikazuje kao autora i označava ga kao njegovog tvorca. Pripisivanje sebi ili trećem može biti počinjeno izričitim i prećutnim prisvajanjem, kada izričito prikaže sebe ili trećeg kao autora ili kad takvo prikazivanje proističe iz okolnosti. U tome se kod plagijata sastoji narušavanje autorovog prava paterniteta *kao jednog vida prava na identitet* – da važi kao tvorac svoga dela⁷³ i narušavanje izvedenice ovog prava – prava da bude na delu označen kao autor. Plagijat, dakle, nije samo obično

72 Ni Besarović, V., 2005, str. 292. ni Leposavić, V., 2013, str. 37. ne izjednačavaju plagiranje sa namernim postupanjem.

73 I kada delo nije autorsko pa tvorac nema autorsko pravo, poricanje licu da ga je ono stvorilo i pripisivanje sebi, trećem ili nepoznatom autoru povređuje pravo na identitet kao pravo ličnosti (tzv. amputacija), v. Vodinelić, V. V., 1978, str. 923–924. I tzv. *pravo na nepaternitet (droit de non-paternité)* jeste u stvari aspekt prava na identitet (zaštita od imputacije – kada se licu pripisuje delo koje ono nije stvorilo). O pravu na nepaternitet u vezi sa autorskim pravom v. Neumann-Duesberg, H., 1967, Das besondere Persönlichkeitsrecht der Nichturheberschaft (droit de non-paternité), *Archiv für Urheber-, Film-, Funk- und Theaterrecht*, 50, pp. 464. i d.; Neumann-Duesberg, H., 1970, Persönlichkeitsrecht und Namensanonymität, *Juristenzeitung*, 18, pp. 565. i d.; Troller, A., 1971, *Immaterialgüterrecht – Patentrecht, Markenrecht, Urheberrecht, Muster- und Modellrecht, Wettbewerbsrecht, Bd. II*, Basel i dr., p. 786; Rehbindler, M., 2002, p. 187; Götting, H.-P., Das Urheberpersönlichkeitsrecht, u: Götting, H.-P. i dr. (ur.), 2008, *Handbuch des Persönlichkeitsrechts*, München, pp. 289, 292.

osporavanje autorstva, nego osporavanje kvalifikovano još prisvajanjem autorstva⁷⁴ ili pripisivanjem autorstva trećem. Radnja plagiranja je svršena objavljivanjem plagijata, a moguća je kako namerno, tako i nemarom (što sam već objasnio pod (d)). (Naravno, plagijatom se autoru uskraćuje i sve ono što mu kao autoru sleduje na osnovu imovinskih autorskih prava.)

(g) *Objavljivanje za koje ne postoje razlozi isključenja protivpravnosti*. Nijedan autorskopравни propis ne određuje da je u nekom slučaju dopušteno objavljivanje plagijata. Ali opšti razlozi koji isključuju nedopuštenost radnji (osnovi isključenja protivpravnosti) važe i za objavljivanje u smislu autorskog prava. Ako bi u nekom slučaju, što je ipak teško zamislivo,⁷⁵ stanje nužde (krajnja nužda), ili nužna odbrana, ili službena radnja i mogli opravdati objavljivanje plagijata (predstavljanje plagijatora kao tvorca tuđeg dela), ni to nije zamislivo za pristanak autora izvornog dela, budući da je autor jedan i da je autorstvo neprenosivo pošto je veza između tvorca i njegovog dela neraskidiva. Autorstva se autor ne može odreći, može se odreći vršenja pojedinih autorskopравnih zahteva.⁷⁶

8. Modaliteti plagijata

Rečeno je već pod A.6.(b) da ništa od drugih osobina koje plagijat može da ima ne spada među sastojke konstitutivne za pojam plagijata. Ali pošto se tako ispoljava *svojtatanje, prisvajanje, pripisivanje sebi tuđeg autorstva* ili *pripisivanje autorovog dela trećem*, reč je o *vrstama, modalitetima plagijata*. Plagijat se manifestuje tako što plagijator, recimo: izvorno delo objavi pod svojim punim imenom ili pod svojim pseudonimom ili ga objavi anonimno; izvorno delo objavi pod punim imenom ili pseudonimom trećeg lica; izvorno delo objavi kao isključivo svoje ili kao isključivo trećeg lica; izvorno delo objavi kao koautorsko sa plagiranim autorom, sa trećim ili kao koautorsko delo trećeg i plagiranog; objavi celo izvorno delo, samo delove ili samo jedan jedini deo tog dela; izvorno delo objavi kao samostalno delo ili ga uključi u drugo delo; izvorno delo preuzme doslovce ili prepričavanjem i parafrazom; preuzeto izvorno delo menja, dopunjujući ga ili skraćujući; objavljeno delo stvori preradom izvornog dela ne navodeći autora prepoznatljivog prerađenog dela; preuzme dovršeno ili nedovršeno izvorno delo; preuzeto izvorno delo objavi na istom ili na drugom jeziku, u prevodu. Itd. Što se tiče obima plagiranja, potpuni pla-

74 Up. Weber, U., 1976, *Der strafrechtliche Schutz des Urheberrechts*, Tübingen, pp. 83–84.

75 Weber, U., 1976, p. 261: razlozi isključenja protivpravnosti igraju na području autorskog prava „tek jednu manje-više teoretsku ulogu. Potrebna je raskošna fantazija da bi se konstruisao, na primer, slučaj nužne odbrane [...]“.

76 Waiblinger, J., 2012, pp. 105–106.

gijat nije posredi samo u slučaju preuzimanja svega, doslovce, nego i kada *sva odstupanja* od tužiočevog preuzetog izvornog teksta jesu *beznačajna za identitet i autorski profil teksta*, jer *nijedno odstupanje od plagiranog autorskog dela ne izražava nikakvu duhovnu individualnost plagijatora koja bi tekst objavljen pod njegovim imenom činila samostalnim delom, različitim od izvornog autorskog dela*.

Kada se ukrste obim preuzimanja dela (celo izvorno delo, delovi, samo jedan deo) sa pojavnim oblikom u kome se nakon preuzimanja preuzeto delo objavljuje, mogućih je šest situacija: 1. da se deo tuđeg autorskog dela objavi kao jedno samostalno celo delo koje se predstavi kao sopstveno; 2. da se više delova tuđeg autorskog dela objave kao jedno samostalno celo delo koje se predstavi kao sopstveno; 3. da se celo tuđe autorsko delo objavi kao samostalno celo delo koje se predstavi kao sopstveno; 4. da se deo tuđeg autorskog dela predstavi kao sopstveni time što se objavi kao deo sopstvenog dela; 5. da se više delova tuđeg autorskog dela predstave kao sopstveni tako što se objave kao deo ili delovi sopstvenog dela; 6. da se celo tuđe autorsko delo predstavi kao sopstveno time što se objavi kao deo sopstvenog dela.

Rekao bih da je svojatanje tuđeg autorskog dela češći vid plagijata nego pripisivanje trećem. A da među učestalije vidove ophođenja prema tuđem autorskom delu kao da je sopstveno spadaju prerada tuđeg dela kao da je prerada sopstvenog dela i preuzimanje iz tuđeg dela bez citiranja kao da se preuzima iz sopstvenog. U nedostatku empirijskih podataka, delim utisak da je preuzimanje delova tuđeg autorskog dela u svoje delo taj u praksi najrasprostranjeniji vid plagijata,⁷⁷ i ujedno najzahtevniji za dokazivanje.⁷⁸ Suprotnost takvom plagijatu predstavlja *zakonski dopušteno preuzimanje iz tuđeg dela citiranjem, dakle, uz navođenje dela i njegovog autora*. Zato ću se nadalje (B) ograničiti na taj najrasprostranjeniji i najteže dokazivi vid plagijata i na dopušteno preuzimanje citiranjem. Plagijat je uvek nedopušteno preuzimanje – predstavlja povredu autorskog prava autora izvornog dela; ne postoji dopušteni plagijat, niti uslovi za zakonski dopušteno plagiranje. Za razliku od toga, preuzimanje citiranjem dopušteno je kada su ispunjeni zakonski uslovi. Tada se ne plagira već vrši zakonsko pravo preuzimanja citiranjem: ukratko, pravo citiranja.

---

77 „Najčešći slučaj je, pak, kad određeno lice neovlašćeno integriše delove tuđeg autorskog dela u svoje autorsko delo“, Marković S. M., 2000, str. 615

78 Kao tipične situacije kada se javljaju problemi Waiblinger, J., 2012, p. 16 navodi: kada se tuđi naučni rad upotrebljava u manjim isečcima; kada je sadržinski identičan, ali preuzet drugim rečima; kada je sadržinski identičan ili i sadržinski modifikovan a nedostaje upućivanje na autora upotrebljenog dela.

B. CITAT I PRAVO-TERET CITIRANJA

1. Citat i citiranje

Pravo na citat (pravo citiranja) kao ograničenje prava autora. ZASP uređuje citiranje (tj. preuzimanja iz tuđeg dela u svoje uz navođenje dela i autora) postavljajući uslove samo kada se citira tuđe autorsko delo, ne i kada se radi o citiranju sopstvenih dela (autocitat),⁷⁹ slobodnih dela i dela koja nisu autorska (što je predmet regulisanja u pravu o nauci i predmet dobrog običaja da ozbiljan naučni rad podrazumeva uzimanje u obzir svih dostupnih relevantnih dela koja su se prethodno bavila temom). ZASP, time što predviđa pravo drugih da citiraju autorovo delo (član 49), ograničava, u stvari, pravo autora o čijem se delu radi. Naime, autor ima, između ostalog, ovlašćenje da sam odluči o objavljivanju svoga dela, ovlašćenje da odluči hoće li dozvoliti drugima da se služe njegovim delom preuzimanjem u vidu objavljivanja, i ovlašćenje na naknadu za takvo služenje njegovim delom (čl. 16. i 19. ZASP-a). Zakon je *ta* ovlašćenja autora ograničio (suspendovao) time što je odredio da se pod određenim uslovima citati mogu objavljivati i bez saglasnosti autora i bez davanja autorske naknade (član 49). Time zakonodavac *nije dirao* u ostala ovlašćenja autora citiranog dela, uključujući ovlašćenje paterniteta, ovlašćenje autora da bude označen kao tvorac dela i ovlašćenje da samo on sme menjati delo. I ne samo da se pri citiranju autorovog dela *moraju poštovati ta ovlašćenja autora*, nego se mora ispuniti i *niz drugih uslova u pogledu citiranja samog* koje ZASP propisuje za dopuštenost citiranja bez dozvole autora i bez autorske naknade (dalje 2.(b)). Autorska ovlašćenja su ograničena pravom citiranja radi ostvarenja slobodne intelektualne komunikacije povodom postojećih dela⁸⁰ i pre svega radi slobodne rasprave,⁸¹ ali i zbog praktične neizvodivosti da se, i uz najbolju volju, u slučaju potrebe služenja delima kontaktira radi dozvole citiranja i ugovaranja autorske naknade svaki tangirani autor, gde god bio na zemaljskoj kugli. Takvo rešenje bi donekle

79 Postoji i pojam autoplagijat (takođe ne kao zakonski): kad autor svoje ranije delo upotrebi u svojoj kasnijoj tvorevini, što je u oblasti autorskog prava redovno dopušteno, ali može da predstavlja povredu ugovornih obaveza koje je preuzeo spram drugoga (prenevši mu pravo korišćenja ili obavezavši se da neće koristiti svoje ranije delo), v. Rehlinger, M., 2002, pp. 180. i d.; Fritzsche, J., Wankler, B., 2011, p. 181.

80 Tako i glase uobičajena objašnjenja: razvoj i napredak kulture i nauke moguć je samo ako je stečeno pravno slobodno, dok je monopolisanje ostvarenog od strane naučnika i drugih autora, koje je i samo ostvareno zahvaljujući i dostupnosti onog već dostignutog, nespojivo sa fundamentalnim značajem kulture i nauke.

81 Upravo u oblasti nauke primenjivi su primeri navedeni u Direktivi o harmonizaciji, član 5d: kritika i recenzija.

sprečilo, omelo ili otežalo stvaralaštvo, a unapred stvorilo pozamašnu sivu zonu (tamnu brojku) neprimenjivanja.

2. Pravo citiranja

(a) *Pravo na citat (pravo citiranja), istorijski, međunarodnopravno i uporednopravno.* Može se reći da se danas smatra samorazumljivim da je nenavođenje autora a navođenje sebe kao autora nedopušteno i da povređuje pravo autora. Isto tako je danas široko rasprostranjena svest da se tuđe delo sme citirati i da to nije povreda prava autora. Ali kao što se ni pravna zabrana plagiranja nije oduvek podrazumevala,⁸² tako ni pravo na citat, odnosno pravo citiranja nije odvajkada.⁸³ Poštovanje ličnosti autora počelo se ispoljavati već u renesansi, ali se svest o duhovnoj svojini razvila tek u 17. veku. Od Petrarke se pravi razlika između citata i plagijata, a postepeno se učvršćuje i danas uobičajeni način citiranja, tj. označavanje dela i autora.⁸⁴ Nadnacionalni izvori uređuju pravo citiranja.⁸⁵ Razlike postoje uporednopravno,⁸⁶ a i tokom vremena u istoj državi.⁸⁷

82 Razvojni put od samo moralnog prekora do pravnog pojma, prikazan je kod Waiblinger, J., 2012, pp. 22. i d. Pravni aspekt se izučava tek od 17. veka, v. kod Waiblinger, J., 2012, pp. 31. i d.

83 Već u 19. veku se citiranje zakonom uređuje, isprva kao neograničena sloboda citiranja ako se navede izvor i autor, v. kod Waiblinger, J., 2012, pp. 33. i d.

84 V., sa upućivanjima, Eckstein, E., 2001, *Fussnoten: Anmerkungen zu Poesie und Wissenschaft*, Münster i dr., pp. 41. i prim. 7. i 8. na toj str.

85 Citati dela koja su na dopušten način već učinjena dostupnim javnosti, dopušteni su ako odgovaraju dobrim običajima a po obimu su opravdani ciljem kome služe (član 10. stav 1. Revidirane Bernske konvencije, član 2. stav 1. TRIPS-a, član 5. stav 3d. Direktive o harmonizaciji), s tim da se, osim kad je to nemoguće, naznači izvor uključujući ime autora (član 5. stav 3d. Direktive o harmonizaciji).

86 Komparativna analiza nemačkog i američkog režima dopuštenog citata data je kod Förster, A., 2008, *Fair use (Ein Systemvergleich der Schrankengeneralklausel des US-amerikanischen Copyright Act mit dem Schrankenatalog des deutschen Urheberrechtsgesetzes)*, Tübingen, pp. 96. i d., 111. i d. Znatne razlike između američkog (*fair use* sistema) i evropskog sistema ograničenja autorskog prava predstavljene su u komparativnoj analizi Förster, A., 2008, pp. 9. i d., 95. i d.; Dreyer, G., 2009, p. 658, a i spram rešenja međunarodnih i nadnacionalnih izvora, Förster, A., 2008, pp. 187. i d. I ZASP polazi od autora kao suverenog, pa legitimisanje nije potrebno autorskom pravu, nego njegovom ograničavanju.

87 Videti samo razlike između sada važećeg i ranijeg uređenja u domaćim zakonima o autorskom pravu: da li i kada je dopušteni citat vid suspenzije a kad zakonske licence, da li se i kako određuje mera dopuštenog citiranja, može li se citirati celo delo, da li se mera dopuštenog citiranja razlikuje prema vrsti dela koja se citiraju i svrsi citiranja itd. – Poređenje rešenja za citiranje iz novele nemačkog Zakona o autorskom pravu 2007. g. sa ranijim rešenjem, v. kod Förster, A., 2008, pp. 85. i d.

(b) *Sastojci dopuštenog citata*. Što se tiče domaćeg autorskog prava, član 49. ZASP-a citiranje uređuje ovako: „Dozvoljeno je bez dozvole autora i bez plaćanja autorske naknade umnožavanje, kao i drugi oblici javnog saopštavanja *kratkih odlomaka autorskog dela* (pravo citiranja), pod sledećim uslovima: 1) da je *delo objavljeno*; 2) da se pomenuti delovi, *bez izmena, integrišu u drugo delo* ako je to *neophodno radi ilustracije, potvrde ili reference, uz jasnu naznaku* da je reč o citatu; 3) da se *na pogodnom mestu navede* ko je *autor citiranog dela*, koji je *naslov citiranog dela, kada je i gde je citirano delo objavljeno, odnosno izdato*“ (kurziv i bold V.V.V.).

Odredba člana 49. ZASP-a *jasna* je: i u pogledu toga *koji su* uslovi, i *koliko ih je*, i da su uslovi *taksativno navedeni*, i da su neizostavno *svi (kumulativno) neophodni*.

Specifičan spoj elemenata bez kog *nikada nema* dopuštenog citata bez dozvole autora i autorske naknade, a koji kad god se ostvari *uvek tvori* dopušteni citat i bez dozvole autora i autorske naknade, sastoji se iz sledećih *sedam konstitutivnih a kumulativno potrebnih sastojaka* citata:

- a. da postoji već objavljeno autorsko delo, sa ili bez autorskoppravne zaštite (dalje: izvorno delo,⁸⁸ preuzeto delo, citirano delo);
- b. da se iz tog dela preuzima u drugo autorsko delo (citirajuće delo);
- c. da je preuzimanje tih delova neophodno radi tačno određenih ciljeva;
- d. da se preuzimaju kratki delovi;
- e. da se jasno označi da je posredi preuzimanje;
- f. da se navede delo iz kog se preuzima i njegov autor;
- g. da se preuzima bez izmena u odnosu na izvorno delo.

Dopušten citat predstavlja, dakle, preuzimanje u autorsko delo (citirajuće delo) kratkih delova već objavljenog tuđeg autorskog dela, bez izmena, sa jasnom oznakom da su preuzeti, uz navođenje dela iz kog su preuzeti i njegovog autora, a neophodnih radi ilustracije, potvrde ili reference. Na takav citat svako ima zakonsko pravo bez dozvole autora i bez autorske naknade. A na citat kome nedostaje ma i jedan jedini od uslova niko nema zakonsko pravo ni sa ni bez dozvole autora i autorske naknade. Ako je neko citirao ne ispunivši sve zakonske uslove, sama činjenica da takav citat već postoji ne stvara nikakav osnov ostalima da ga onda dalje preuzimaju. Svako ko hoće da citira mora da uvek iznova ispita da li je ispunio zakonske uslove za citiranje, kakva god bila već postojeća citatna praksa.

88 O ovom izrazu v. prim. 44.

(c) **Pravna priroda prava citiranja: pravo citiranja kao pravo-teret.** Postoji pravo citiranja pod zakonskim uslovima, ali *pravna obaveza citiranja* ne postoji ni pod zakonskim uslovima (ona je u oblasti nauke staleška obaveza i predmet dobrog običaja).⁸⁹ Sa autorskopavnog stanovišta, citiranje je pravo, ne i obaveza. Postoji samo *pravna zabrana* onog preuzimanja (citiranja) koje ne ispunjava zakonske uslove, a tako i zabrana plagiranja kao zabrana preuzimanje delova tuđeg autorskog dela bez označavanja dela i njegovog autora, uz svojtanje ili pripisivanje trećem. Pravo citirati nije ni *pravo-obaveza*, pravo praćeno obavezom da se vrši.⁹⁰ Nismo obavezni da citiramo iako imamo pravo da citiramo, niti možemo biti prinuđeni da citiramo, niti gubimo pravo citiranja ako ga ne vršimo. Ali je pravo citiranja *pravo-teret* u pogledu načina kako se citira: imamo pravo citiranja samo na zakonom propisani način citiranja (samo kratki delovi, uz naznaku da se citira, uz navođenje i dela i autora i dr.). Nismo, istina, dužni da citiramo ni na taj propisani način, niti možemo biti prinuđeni da citiramo na taj način, niti gubimo pravo citirati na taj način zbog nevršenja ili zbog citiranja na drugi način. Ali *ako citiramo ne poštujući propisani način, ne možemo ostvariti sopstveni interes da u svoje delo preuzimamo delove tuđeg autorskog dela bez autorove dozvole i bez autorske naknade, a izlažemo se sankcijama zbog toga što smo u citiranju odstupili od propisanog načina.* Citirati na propisani način jeste, prema tome, pravo-teret – pravo praćeno nepravom obavezom, obavezom u sopstvenom interesu.⁹¹

3. Sastojci dopuštenog citata, ponaosob

(a) **Da je citirano autorsko delo već objavljeno**, sa ili bez autorsko-pravne zaštite (da se citiraju delovi „*objavljenog dela*“, član 49. tačka 1. ZASP-a). Ni pod uslovima iz člana 49. ne sme se bez dozvole autora, i bez autorske naknade, preuzimati iz autorskog dela (o sastojcima autorskog dela, napred A.7(a)) koje nije objavljeno. U protivnom, narušavalo bi se ovlašćenje autora da samo on odluči o tome hoće li uopšte delo učiniti dostupno drugima, objaviti ga, i na koji način, štaviše, hoće li o delu dati ikakva obaveštenja i smeju li drugi delo makar opisivati (član 16. ZASP-a). Kad autor izvrši pravo objavljivanja svog dela, jedna od pravnih posledica objavljivanja jeste da delo postaje dostupno za citiranje, pod ostalim zakonskim uslovima.

89 Vidi napred B.1.

90 Time se razlikuje pravo citiranja od na primer roditeljskog prava koje je pravo-obaveza, pravo koje se mora vršiti da se ne bi izgubilo, O pravu-obavezi vidi Vodinelić, V. V., 2014, str. 195. i d.

91 O pravo-teretu vidi Vodinelić, V. V., 2014, str. 195. i d.

(b) *Da se preuzeti delovi citiranog dela uključe u drugo autorsko delo (u citirajuće delo)*(*da se preuzeti delovi „integrišu u drugo delo“*, član 49. tačka 2. ZASP-a). Smeju se preuzeti delovi citiranog dela samo da bi se uključili u *širu celinu* koja je i *sama autorsko delo* – u drugo autorsko delo (o sastojcima autorskog dela, napred A.7.(a)). Reč je o dva autorska dela, od kojih se jedno služi citiranjem drugog. Moraju postojati dva različita originalna toka misli, dva različita originalna izlaganja, dva različita originalna uobličjenja (makar i jedne iste ideje). Dakle, citirati se sme samo radi potreba druge originalne duhovne (umne, intelektualne) tvorevine. Pošto se u nauci redovno radi o tekstu, znači da mora postojati *drugi i drugačiji* autorski tekst, da tekst u kom se citira jeste i sam *originalni, autorski tekst*.

Nikada se radnja citiranja ne sme svesti na *puko preuzimanje*, nego podrazumeva uključivanje (integrisanje) preuzetog u sopstveni tekst. Tekst iz kog se preuzima i tekst u koji se uključuje moraju biti istog kvaliteta – autorska dela, ali *različitog obima* – po prirodi stvari preuzeto ne može biti veće od onoga u šta se uključuje, niti jednako tome. Nego, delo u koje se preuzima i preuzeto iz drugog dela zajedno moraju nadilaziti preuzeto. Koja je to šira celina, širi tekst, to varira od slučaja do slučaja – primerice, preuzima se tuđi tekst i uključuje kao deo u sopstvenu knjigu, koja se ne svodi na preuzeti tekst, u sopstveni odeljak, koji se ne iscrpljuje u preuzetom tekstu, u sopstveni članak, koji kao celina nadilazi i kvantitativno i po sadržaju ono što se preuzima.

Poređenje između delova koji se preuzimaju i dela u koji se navodno uključuju *ne svodi se samo na poređenje obima preuzetog i obima preuzimajućeg* (recimo, na razliku u pogledu broja stranica). Poređenje se mora izvršiti i u pogledu *ne/postojanja: različitosti originalnosti* (osobitosti, jedinstvenosti, samosvojnosti, individualnosti) duhovne (umne, intelektualne) tvorevine, i *različitosti tematskih celina*, dakle, onoga šta je obrađeno u autorskom tekstu iz kog se preuzima i teksta u koji se uključuje, i *različitosti sastavnih jedinica jednog i drugog dela koje se tiču tih tematskih celina*. Da bi se doista radilo o dopuštenom citiranju, rezultat preuzimanja mora se iskazati kao *višak citirajućeg dela u odnosu na citirano delo*: ne samo po obimu, nego, precizno rečeno, kao *višak stvaralaštva* u pogledu *tema, saznanja, zamisli, rezultata sopstvenog istraživanja, stavova, sistematike, formulacije, terminologije ili dr.* I to *višak stvaralaštva što se tiče originalnosti*. *Ako se posle navodno izvršenog citiranja tekst navodno citirajućeg dela podudara u svemu ili bitno sa onime što je preuzeto* (u pogledu *tema, tematskih jedinica, saznanja, zamisli, stavova, terminologije, obima ili dr.*), *tada nema nikakvog uključivanja (integrisanja) u svoje delo*. *Postoji samo puko reprodukovanje, ponavljanje preuzetog, i ništa više od toga i ništa drugačije od toga*. *A to ne sme, jer pravo citiranja služi nastanku drugog, sopstvenog*

i drugačijeg autorskog dela, a ne običnom ponavljanju onog već postojećeg, tuđeg. Da bi se radilo o drugom delu, ono se mora razlikovati od dela iz kog se delovi preuzimaju. Mora postojati *sadržinska razlika* između citiranog i citirajućeg dela, čega nema bez sopstvenog autorskog udela tvorca citirajućeg dela.

ZASP, dakle, *ne dopušta preuzimanje u nešto što i samo nije autorsko delo.*⁹² Jer, ako delo u koje se preuzima nije autorsko, tada nema ni razloga koji bi mogao opravdati da se dopusti preuzimanje delova autorskog dela bez dozvole autora i bez plaćanja autorske naknade, i zbog kog je ZASP to dopustio: ne postoji ono što je *ratio legis* za dopuštenost preuzimanja. Citiranje se dopušta u nauci radi podrške stvaralaštvu, da se akt stvaranja ne bi sprečio, omeo ili otežao bilo time što bi stvaralac morao tražiti saglasnost svakog autora za svaku upotrebu njegovog dela, bilo time što bi morao učiniti imovinski izdatak plaćanja autorske naknade za svaku upotrebu tuđeg dela. Prosto ponavljanje tuđeg teksta, puka reprodukcija nije, međutim, nikakav akt stvaralaštva. Zato, radnja koja se svodi na obično reprodukovanje, puko ponavljanje tuđeg dela ne može da se podvede pod odredbu člana 49. ZASP-a. Zbog izvršenog pukog ponavljanja, delo plagijatora se iscrpljuje u delu plagiranog.

(c) *Da je preuzimanje delova neophodno za određene svrhe („neophodno radi ilustracije, potvrde ili reference“*, član 49. tačka 2. ZASP-a). Iz odredbe člana 49. tačka 2. ZASP-a vidljivo je sledeće. Citiranje je dopušteno uvek samo kao sredstvo, nikada kao cilj (instrumentalnost citiranja). I to kao sredstvo za zakonom određeni krug ciljeva (ciljna vezanost citiranja). I to samo kao neophodno sredstvo za neki od ciljeva iz tog kruga (neophodnost citiranja). I to samo kao sredstvo u meri koja je neophodna za postizanje takvog cilja (srazmernost citiranja). Drugim rečima, dopuštenost citata zavisi od toga da li se zadovolje četiri sledeće potrepštine.

1. Delovi koji se preuzimaju iz izvornog autorskog dela nikada se ne smeju preuzimati samo radi toga da bi bili preuzeti, samo radi toga da bi ponovo bili objavljeni – preuzimanje u vidu običnog reprodukovanja, ponavljanja (*preuzimanje radi preuzimanja*) nije dopušteno. Ako možda tako izgleda, ovime se ne ponavlja drugim rečima prethodno (pod b) opisani uslov, jer i kada se preuzeto uključi u drugačiji autorski tekst, to još uvek ne znači samo po sebi da je preuzeto uključeno tako da u novonastalom tekstu služi ičem drugom do tome da bude ponovo objavljeno (*preuzimanje kao cilj za sebe, a ne kao sredstvo*). Citirajuće delo mora se naučno baviti citiranim, a ne prosto ga ponoviti u sebi. Dopušteni citat predstavlja tuđe

92 U Nemačkoj je to nesporan rekvizit dopuštenosti citata, v. sa upućivanjima, Förster, A., 2008, pp. 89. i d.

duhovno dobro kojim se služi autor drugog duhovnog dobra da bi njime ispoljio nešto sopstveno. 2. Preuzimanje mora služiti ilustrovanju, potvrđivanju ili dokumentovanju sopstvene autorske ideje, tome da se preuzetim ilustruje, potvrdi ili dokumentuje sopstveno izlaganje, sopstveni tok misli, primerice, da se citirani stav, teorija, hipoteza i dr. upotrebi kao dodatni argument za svoj naučni stav, da se potvrdi sopstvenim dodatnim naučnim argumentima, da se kritikuje, da se dalje razvije, da se analizira radi daljih saznanja o njemu i dr. – preuzimanje koje ne služi da se preuzetim ilustruje, potvrdi ili dokumentuje sopstveno izlaganje, sopstveni tok misli, čemu god drugom da služi (*citiranje van zakonskog cilja*), nije dopušteno; zbog *numerus clausus-a* dozvoljenih ciljeva citiranja, citiranje se nikako ne sme vršiti za druge svrhe van pobrojanih. 3. Preuzimanje radi ilustrovanja, potvrđivanja ili dokumentovanja mora biti neophodno u sopstvenom delu, dakle, mora biti jedini mogući način ilustrovanja, potvrđivanja ili dokumentovanja sopstvene autorske ideje – preuzimanje bez kog se može ostvariti sopstvena autorska ideja, ilustrovati, potvrditi, dokumentovati sopstveno izlaganje (*nepotrebno, bezrazložno citiranje*) nije dopušteno. 4. Preuzimanje koje je potrebno za ostvarenje zakonom dopuštene svrhe mora biti i u srazmeri sa svrhom preuzimanja, dakle, preuzimanje mora biti onoliko koliko je neophodno (= dovoljno) da se svrha ostvari, da se sopstvena autorska ideja ilustruje, potvrdi ili dokumentuje – preuzimanje koje nadilazi meru dovoljnu da se ostvari konkretna zakonska svrha preuzimanja (*prekomerno citiranje*) nije dopušteno.⁹³ Mera neophodnog citata ne može se odrediti unapred, aritmetički, jer zavisi od vrste citata, od vrste citiranog dela i vrste citirajućeg dela⁹⁴ i svrhe za koju se citira.⁹⁵

Samu *neophodnost* citiranja valja *usko tumačiti*,⁹⁶ kako u pogledu neophodnosti citiranja za ostvarenje pobrojanih ciljeva, tako i u pogledu neophodnosti mere citiranja: da se bez tog konkretnog preuzimanja,

93 Vidi i prim. 85.

94 Ni kada se ograniči na segment nauke, ne može se reći ništa preciznije od onoga što važi i inače: Da je obim srazmeran cilju, to se prosuđuje kako s obzirom na vrstu citata, tako i s obzirom na vrstu dela iz kog se citira i dela koje citira. Tako bi moglo biti primerno u slučaju kritike da se duži pasaži citiraju. Ali duži citati nisu opravdani ako služe samo tome da se prikaže shvatanje drugog autora koje je saglasno autorovom. Dreyer, G., 2009, p. 728; Förster, A., 2008, pp. 94–95

95 Förster, A., 2008, p. 89. i d.; Dreyer, G., 2009, pp. 728, 741.

96 I iz našeg ZASP-a je vidljivo da se zasniva na koncepciji da je autor suveren, i da opravdavanje nije potrebno autorskom pravu, nego njegovim ograničenjima. Zakonska ograničenja su kogentno postavljena, nezavisno od volje kako autora tako i svih ostalih, uključujući i sudsku vlast. Shvaćena kao izuzeci u odnosu na norme o pravima autora, ograničenja se u načelu tumače usko (po pretežnom stavu u nemačkoj lit., v. Dreyer, G., 2009, p. 658, i u praksi, p. 659; Förster, A., 2008, p. 108. prim. 458). To svakako važi za ograničenje u vidu prava drugih da citiraju autorovo delo, Förster, A.,

takvo kakvo ono jeste i toliko koliko jeste, doista ne može. To nije slučaj, na primer, kada se citira samo radi korisnosti, preporučivosti citiranja iz bilo kog motiva drugačijeg od pobrojanih, ili samo zato da bi se tekst učinio privlačnijim, ili jedino radi toga da bi izgledao učeniji, ozbiljniji, ili samo radi ostavljanja utiska o informisanosti, ili samo radi toga da bi autoru bilo komotnije da ponovi tuđi tekst kako bi sebe poštedeo truda sopstvenog izlaganja. Ali ne škodi ako je bilo šta od toga sporedna svrha citiranja.⁹⁷ Uskim tumačenjem pravno neodređenog pojma neophodnosti vodi se računa o tome da pravo citiranja predstavlja ograničenje autorovih prava radi ostvarenja nekih drugih konkurišućih vrednosti, a da bi preuzimanje iz autorovog dela koje nije neophodno za navedene ciljeve, niti je po meri neophodno da se oni ostvare, predstavljalo „nerazumno vredanje legitimnih interesa autora“ (član 41. stav 2. ZASP-a):⁹⁸ vredanje interesa da on odlučuje o korišćenju svog dela, i da za tuđe korišćenje njegovog dela dobije naknadu. Neophodnost citiranja se ne podrazumeva, nego dokazuje u konkretnom slučaju.

Teško da se može prenglasiti važnost ovog uslova: među uslovima za pravo na citat on je podjednako bitan kao što je originalnost bitna među uslovima za autorsko delo. Sva ta pravila kojima je konkretizovan zakonski uslov dopuštenosti preuzimanja samo za navedene svrhe, i samo ako je preuzimanje neophodno za te svrhe, i samo u meri u kojoj je neophodno, služe tome da se obezbedi da ono što je preuzeto služi nastanku novog dela u koje se uključuje, i da se tako spreči da, obrnuto, novonastalo delo u koje je uključeno ono što je preuzeto služi onome što je preuzeto. Drugačije kazano, ovaj zakonski uslov postoji da bi se osujetilo da ono što je preuzeto dominira, gospodari novonastalim delom u koje je uključeno, i da se obezbedi da novonastalo dominira, gospodari u odnosu na ono što je preuzimanjem u njega uključeno. Doista, ako preuzeto uistinu služi samo ilustrovanju, potvrđivanju ili dokumentovanju sopstvene autorske ideje, tada je nemoguće da to preuzeto dominira novonastalim delom.⁹⁹

2008, p. 108. prim. 458, a ne mora da važi za sva druga ograničenja, vidi primere kod Dreyer, G., 2009, p. 659.

97 Opšteprihvaćeno, upućivanja kod Dreyer, G., 2009, p. 731.

98 Član 41. stav 2. ZASP-a: „U svakom konkretnom slučaju, obim ograničenja isključivih prava ne sme biti u suprotnosti sa normalnim iskorišćavanjem dela niti sme nerazumno vredati legitimne interese autora.“ Trostepeni test sadržan u članu 9. stav 2. Revidirane Bernske konvencije, članu 13. TRIPS-a, članu 10. WCT-a, članu 5. stavu 5. Direktive o harmonizovanju to takođe pokazuje: ograničenje se sme predvideti samo za poseban slučaj, ne sme da dovede u pitanje normalno iskorišćavanje dela, i ne sme neopravdano da zadire u opravdane interese autora.

99 Ako se preuzima tuđe, naravno uz navođenje, to može da bude dopušteno samo ako ono što je preuzeto ne dominira u novom radu nego je izbledelo u poređenju s onim što je novo dato, dakle, u suštini ako je služilo samo kao podsticaj za sopstveni rad

(d) *Da su preuzeti samo kratki delovi teksta (da „delovi“ koji se „integriraju u drugo delo“; član 49. tačka 2. ZASP-a jesu „kratki odlomci objavljenog dela“; član 49. reč. 1. ZASP-a). Zakon dopušta citiranje samo „kratkih odlomaka“ tuđeg dela (član 49. reč. 1. ZASP-a). Preuzimanje koje nadilazi meru kratkih odlomaka ne može ni pod kojim uslovima biti dopušteno bez dozvole autora i plaćanja autorske naknade (arg. iz člana 49. reč. 1. ZASP-a). I ovo (kratkoća odlomaka) jeste samostalan uslov, a ne uslov impliciran u prethodnom (u neophodnosti citata). Naime, delovi veći od kratkih delova ne smeju se preuzeti bez dozvole autora i autorske naknade sve i da je preuzimanje neophodno za zakonom pobrojane svrhe za koje se mogu preuzimati kratki delovi dela. Što se tiče međusobnog odnosa ova dva uslova, kao što se nijedan za svrhe citiranja nefunkcionalni deo ne sme preuzeti, bez obzira na veličinu, tako se ne sme preuzeti nijedan funkcionalni, ako nije kratak.*

Ključni izraz „kratak odlomak“, „kratki odlomci“ predstavlja neodređen pravni pojam (sa uskim jasnim jezgrom pojma i širokom a neodređenom periferijom pojma) koji se konkretizuje s obzirom na okolnosti slučaja, a ne može se fiksirati unapred, kao određena aritmetička veličina (na primer, da je toliki i toliki broj stranica uvek kratki odlomak ili da nije nikad). Kao i kod drugih neodređenih pravnih pojmova, tako i ovde postoji usko jasno jezgro pojma koje u primeni norme ne stvara teškoće i široka periferija pojma kad je nejasno sleduje li njena primena. *Van sumnje je uvek da se nikada ne sme na osnovu člana 49. ZASP-a bez dozvole autora i autorske naknade preuzeti autorsko delo u celosti: deo, koliki god bio, nikada nije isto što i celo. Takođe, da ni veći deo celine ne može nikada biti shvaćen kao kratak deo.*

Pošto je posredi relacioni pojam (nešto je kratko u odnosu na celinu čiji je deo), glavni posao konkretizovanja sastoji se u tome da se oceni kolikog obima je smeo biti tekst koji je preuzet u srazmeri sa celim autorskim tekstom čiji je deo. *Za ocenu da li se radi o preuzimanju kratkih odlomaka, mora se sprovesti, s jedne strane, brojčano izražena kvantifikacija: koliko stranica, rečenica ili karaktera čine preuzeti delovi od ukupnog broja stranica, rečenica ili karaktera dela iz kog se preuzima, s druge strane, kvantifikacija preuzetog u odnosu na tematske celine citiranog dela i u odnosu na sastavne jedinice citiranog dela: da li su tematske celine i sastavne jedinice preuzete sve ili samo neke, i da li su one koje su preuzete preuzete u celosti, u većem delu ili u manjem delu.*¹⁰⁰ Ocena, da li se radi o preuzimanju

Waiblinger, J., 2012, pp. 86–87, 187; Förster, A., 2008, pp. 90. i d.; Dreyer, G., 2009, pp. 731, 734. Citirajuće delo ne sme da bude sporedno u poređenju s citiranim.

100 Dok se tako kvantifikuje /ispituje kratkoća preuzetog dela u odnosu na delo iz kog se preuzima, dotle se u okviru ispitivanja ispunjenosti uslova neophodnosti citata tako-

samo kratkih odlomaka, ne sme se formirati samo na osnovu brojčane kvantifikacije, jer bi to omogućilo, a što bi bilo protivno prirodi i funkciji zakonske zabrane plagijata, preuzimanje bez dozvole autora i bez autorske naknade sadržinski vrlo velikih delova autorskih dela, cele tematske celine ili cele sastavne jedinice, ako ovi predstavljaju po broju stranica, rečenica ili karaktera samo kratke delove znatno većih celina. Recimo, neko bi tada smeo preuzeti i punih 100 stranica, ako preuzima iz knjige koja se sastoji od 1.500 stranica; ili bi smeo preuzeti ceo članak, ako se radi o zborniku sastavljenom od 15 članaka; ili bi isti tekst, istog obima, istog autora smeo preuzeti ceo iz obimnije knjige tog autora, a ne bi smeo iz njegove manje obimne. Autorsko delo je svaka originalna duhovna tvorevina u nekom obliču, bez obzira na njen obim. Za njen kvalitet – da je posredi autorsko delo, nikakvu ulogu ne igra njen kvantitet – kog je delo obima, tako da i jedna jedina rečenica (pa i manje) može da bude autorsko delo, kao što i svaka rečenica neke tematske celine ili neke sastavne jedinice celine može da bude autorsko delo. Zato se plagijat može sastojati u prisvajanju bilo celog dela, bilo samo nekog dela autorske celine, ma i jednog jedinog za koji se ne navede da je tuđ i čiji je. Zakonski izraz „kratak odlomak“ nikako ne može da znači „sve što čini tematsku celinu“ u tekstu iz koga se preuzima (na primer, sve što u tekstu iz koga se preuzima stoji o pojmu nečega, sve o vrstama nečega), niti može „kratak odlomak“ da znači „sve što čini sastavnu jedinicu“ (ceo odeljak, ceo pododeljak ili dr.) u tekstu iz koga se preuzima.

Kratki delovi autorskog dela nisu dostupni za slobodno preuzimanje (citiranje) ni onda kada *sumirajući, zbirni efekat* svih preuzetih, pojedinačno uzeto kratkih delova, *izlazi na preuzimanje celog autorskog dela ili velikog njegovog dela*.

Po dikciji ZASP-a, za sve što nadilazi standard kratkih delova mora se tražiti dozvola autora i duguje se autorska naknada, osim ako se autor odrekne. Rigidnost takvog rešenja može se *de lege lata* donekle i sada ublažiti primenom nekih nepisanih pravnih načela. Zabrana zloupotrebe prava mogla bi sprečiti da se pruži zaštita autoru u slučaju kada je, primerice, tek rečenica, ili njih nekoliko, mada se u njoj, odnosno u njima iscrpljuje celo autorsko delo, upotrebljena u citirajućem naučnom delu kao moto ili deviza koja tematski služi citirajućem delu.¹⁰¹ Gruba nesrazmera između

de kvantifikuje citirano, ali ne u odnosu na citirano delo, nego u odnosu na citirajuće delo: kvantifikacija preuzetog s obzirom na funkciju preuzimanja; da li ono što je preuzeto nadilazi meru dovoljnog za ostvarenje svrhe citiranja; nije li i kraći citat dovoljan. Problem je onda kada je citiran deo nedovoljno kratak, jer je i kraći mogao ostvariti cilj.

101 U nemačkoj praksi je to prihvaćeno: citat stavljen ispred dela kao deviza ako odgovara onome o čemu se raspravlja u delu, v. kod Dreyer, G., 2009, p. 728.

interesa autora citiranog dela kojem se škodi takvim citiranjem i interesa autora citirajućeg dela (ostvarivanje nesrazmerno manje vrednog interesa na uštrb znatno vrednijeg) mogla bi, naime, biti razlog da se ne usvoji, recimo, zahtev za zabranu stavljanja u promet ili za uklanjanje tog dela iz knjige.¹⁰² Da bi se *de lege lata* postiglo više od toga, bilo bi potrebno pokazati da je za koliziju ustavno zajemčenog prava na slobodu nauke¹⁰³ sa ustavom zajemčenim pravom na zaštitu autorskog prava,¹⁰⁴ primereno rešenje po principu nalaženja praktične sloge: da se obe vrednosti ostvare koliko je moguće kako se jedna ne bi žrtvovala druge radi kad su oba prava već zajemčena.¹⁰⁵ U tom smislu bi se moglo obrazlagati da bi naučni rad u nekim slučajevima bio potpuno onemogućen ako se ne bi moglo citirati celo delo: na primer, kada je celo delo predmet naučnog proučavanja (na primer, ceo originalni članak, cela originalno uobličena teorija, ceo komentar sudske presude, cela pesma, cela pripovetka), pa je za sticanje naučnih znanja o delu neophodno da se može u celosti citirati,¹⁰⁶ ili kada je u pitanju delo koje je nemoguće ili vrlo teško citirati u izvodima.¹⁰⁷ Pravna sigurnost bi svakako nalagala dobro promišljenu novelu ZASP-a u ovom pogledu.

Preuzimanje koje nadilazi standard kratkih odlomaka redovno nije drugo do čist oblik parazitiranja, lagodnog pisanja navodno sopstvenih dela krčmenjem tuđih, pošto znači korišćenje znatnog dela tuđeg teksta za sopstvene potrebe bez naknade, tj. ničim nenadoknađeno prisvajanje rezultata tuđeg rada koje je pravno, ekonomski, etički i moralno bez ikakvog opravdanja, jer autor citirajućeg dela od toga može da ima istovrsnu ekonomsku korist koja se uskraćuje autoru citiranog dela.

102 O škođenju nesrazmerno vrednijem interesu radi ostvarenja nesrazmerno manje vrednog, kao vidu zloupotrebe prava, v. Vodinić, V. V., 1997, *Takozvana zloupotreba prava*, Beograd, str. 15. i d., 85. i d.

103 „Naučno [...] stvaralaštvo je slobodno“, član 73. stav 1. Ustava RS 2006.

104 „Autorima naučnih [...] dela jemče se moralna i materijalna prava, u skladu sa zakonom“, član 73. stav 2. Ustava RS 2006.

105 Up. Vodinić, V. V., 2014, str. 89; Vodinić, V. V., 1997, str. 155. prim. 33.

106 Na primer, u tom smislu § 51. reč. 2 br. 1. nemačkog Zakona o autorskom pravu dopušta, upravo i samo za oblast nauke, citiranje celog naučnog dela, i to samo radi razjašnjavanja citiranog dela (tzv. veliki citat, *Großzitat*).

107 U tom smislu je pod nazivom tzv. malog velikog citata (*kleines Großzitat*) ili velikog malog citata (*großes Kleinzitat*) sudska praksa u Nemačkoj dopustila i da se izvan nauke citiraju cela dela, na primer, fotografija, gde je problem da se citira samo deo ili samo delovi, up. kod Förster, A., 2008, p. 102; Fritzsche, J., Wankerl, B., 2011, p. 180. O lutanjima u sudskoj praksi Francuske, v. Geiger, C., u: Hilty, R. M. i dr. (ur.), 2007, *Perspectives d'harmonisation du droit d'auteur en Europe* (Rencontres franco-allemandes), Berlin i dr., p. 341.

(e) *Da su delovi preuzeti „uz jasnu naznaku da je reč o citatu“* (član 49. tačka 2. ZASP-a). Neodređen pravni pojam „jasna naznaka da je reč o citatu“, konkretizuje se u primeni. Obelodanjivanje jasnom naznakom da se preuzima tuđe autorsko delo služi, s jedne strane, orijentisanju trećih, čitalaca, slušalaca i dr. u pogledu toga šta je originalna autorska tvorevina u citirajućem delu, a šta je preuzimanje tuđeg, a, s druge strane, čuva interese autora čije se delo preuzima. Autoru citirajućeg dela je prepušteno da izabere odgovarajući način kojim će postići jasno saopštenje čitaocima da citira: primerice, navođenjem *pre citata* da „postoji i drugačije mišljenje: ...“, „podržavam stav da ...“, „ne prihvatam mišljenje kakvo je iskazao ...“, „u ovoj stvari već je o tome razmatran u literaturi ovakav stav: ...“, ili *stavljanjem pod navodnice* onoga što se preuzima, ili i *direktno rekavši da se citira*. Izabranim načinom autor citirajućeg dela treba da postigne *efekat upozorenja, skretanja pažnje ili najave* da je preuzeto tuđe izlaganje ili da sledi tuđe izlaganje, tuđa uobličena autorska ideja, tuđ tok misli itd. koji nije njegov, a sve to radi obaveznog razgraničenja sopstvenog od tuđeg. Time se ujedno štiti od inače zamislivog prigovora plagiranja koji je osnovan kad god citat nije prepoznatljiv kao takav, a što je uvek slučaj kada je ono što je preuzeto stopljeno sa citirajućim tekstom bez ikakve naznake. Prepoznatljivost da se preuzima tuđi tekst toliko je bitan element da bez njega nije ni reč o citatu: spada u suštinu citata da ne bude uključen u citirajuće delo kao neprepoznatljiv već da bude u citirajući tekst uključen vidljivo kao tuđ tekst.¹⁰⁸

(f) *Da se na podesnom mestu navedu određeni identitetski podaci o delu iz kog se preuzima i njegovom autoru („da se na pogodnom mestu navede ko je autor citiranog dela, koji je naslov citiranog dela, kada je i gde je citirano delo objavljeno, odnosno izdato“*, član 49. tačka 3. ZASP-a). Jasnom razgraničenju citiranog dela i citirajućeg dela, čuvanju identiteta citiranog dela i njegovog autora i isključenju prilike za zabludu o njemu, služi i pravilo da se ono šta je, jasnom naznakom da je reč o citiranju, najavljeno da predstavlja preuzeti tekst, i šta je preuzeto bez izmena, uz to još na nespornan način identifikuje odakle je i čije je, dakle, u pogledu izvora i autora: da se izričito i precizno navede ko je autor dela iz kog se preuzima, njegov naslov, vreme i mesto objavljivanja, odnosno izdavanja. Više od toga (recimo, navođenje i izdavača) ne škodi, dok manje znači kršenje zakona. Ako citirajuće delo ne sadrži jasno uspostavljenju vezu između onoga što je preuzeto i podataka iz kog i čijeg dela je preuzeto, tada

108 I ovaj uslov je nespornan kao opšti uslov za svaki citat u Nemačkoj, mada nije, kao kod nas, izričito naveden u zakonu, v. Dreyer, G., 2009, p. 727; Rieble, V., 2010, pp. 19. i d.; Waiblinger, J., 2012, p. 140.

nije moguća ni efikasna provera da li je preuzimanje bilo neophodno i da li je izvršeno u meri koja je neophodna ili je prekomerno.

Odgovarajuća, podesna („pogodna“) mesta u citirajućem delu za navođenje identitetskih podataka o citiranom delu i njegovom autoru odavna su u nauci poznata i u opticaju su kao predmet dobrog običaja: podaci se navode ili u *osnovnom tekstu*, bilo pre ili posle samog citiranog sadržaja, bilo u tzv. *napomenama* – u fusnotama ili u endnotama, ispod, odnosno posle osnovnog teksta.

Naprotiv, *popis literature* sam po sebi, bilo da je na početku citirajućeg dela ili na njegovom kraju, bilo da je na početku ili na kraju sastavnih jedinica (na primer, ispred ili iza glava, odeljaka), ne omogućuje u načelu da se uspostavi *dovoljno određena veza između toga šta je preuzeto u osnovnom tekstu citirajućeg dela i dela iz kog je preuzeto i njegovog autora*. Samo uključenje nekog dela i podataka o njegovom autoru u popis literature ne zadovoljava po sebi zakonski zahtev, jer niti predstavlja način citiranja, niti predstavlja jasnu oznaku da je u osnovnom tekstu posredi citat, niti predstavlja mesto podesno da se uspostavi veza između onoga što se citira i njegovog autora, naslova citiranog dela, vremena i mesta objavljivanja, odnosno izdavanja. Iz više razloga. 1. Popis literature koji nije u osnovnom tekstu ili u fusnotama i endnotama praćen još na konkretnim mestima navođenjem konkretnog autorskog dela iz popisa literature iz kog je to konkretno mesto teksta preuzeto, nije u naučnim delima nigde i nikada predstavljao informaciju o tome šta je to u osnovnom tekstu preuzeto iz kog i čijeg od dela iz popisa. To važi čak i kada je jedno jedino delo navedeno u popisu literature, a pogotovo kada popis sadrži više dela. 2. Kada delo sadrži samo popis literature, a da se ne naznači za preuzeto da je citat, takav popis služi samo tome da čitaoca (u zavisnosti od obimnosti popisa i vrsta dela koje popis sadrži – da li samo novija dela, samo domaća, samo knjige itd. ili i ranija, i inostrana, i priloge u periodici itd.) bilo potpunije bilo manje potpuno, ali uvek i *samo obavesti o tome da postoje i druga* (što tuđa, što sopstvena) *dela koja se bave istom materijom*. Kad se u popisu literature posle navođenja dela i njihovih autora upućuje na određene stranice iz popisanih dela, takav popis služi samo lakšem orijentisanju čitaoca o tome gde se u delu navedenom u popisu literature nalaze izlaganja o istoj materiji o kojoj izlaže delo koje sadrži popis. I u tome se iscrpljuje funkcija takvog popisa, dok sam popis *ništa* ne govori o tome kakve stavove o istoj materiji sadrži koje delo iz popisa, i *kako glase tekstovi u tim delima u poređenju sa osnovnim tekstom koji čini citirajuće delo*, odnosno da li je njegov autor išta, i šta to, preuzeo iz tih tekstova i uključio, i na kojim mestima, u svoj tekst. 3. Čak i kad se radi o popisu koji se nazove *Citirana literatura*, *ne zna se i ne može se znati već na osnovu samog popisa da li je išta, i šta je to*

konkretno u osnovnom tekstu preuzeto (citirano) iz kog od dela sadržanog u popisu i uključeno u njega, i gde je uključeno u citirajuće delo. 4. Navođenje u Literaturi ili u Citiranoj literaturi samo imena urednika nekog dela ili navođenje imena svih autora (dva ili više) jednog dela koje se sastoji od samostalnih autorskih priloga svakog od njih, bez upućivanja na konkretnog autora priloga iz uređene publikacije od kojeg se preuzima, odnosno bez upućivanja na konkretnog od više autora raznih priloga u delu iz kog se preuzima, ne kazuje koji od tih autora se citira, odnosno čije autorsko delo iz zbirnog dela se citira. – Sažeto, popis literature nikad nije zamena za jasnu naznaku u citirajućem delu da je nešto i šta je preuzeto, nego ako je jasno naznačeno da je nešto i šta je preuzeto, popis literature može da bude odgovarajući način da se saopšte identitetski podaci o delu iz kog je preuzeto i njegovom autoru. Ako je pak to učinjeno već u osnovnom tekstu gde je preuzimanje izvršeno ili u napomenama, tada je sa stanovišta ZASP-a popis literature suvišan, mada neškodljiv.

(g) *Da su delovi neizmenjeno preuzeti (integrisani u drugo delo „bez izmena“*, član 49. tačka 2. ZASP-a). Kad je zakonodavac pružio mogućnost da se bez dozvole autora i autorske naknade preuzmu delovi autorovog teksta, nije ni na koji način ograničio ovlašćenje autora da samo on odluči o izmeni sopstvenog dela, a da svi ostali moraju poštovati celovitost dela. Zato se ono što se preuzima mora uključiti u novonastalo delo onakvo kakvo je u delu iz kog se preuzima (*tel-quel* pravilo). Ali bi to valjalo tumačiti šire,¹⁰⁹ pogotovo u nauci: ne mora se citirati doslovce, nego ne dirajući smisao. Baš nikakve *izmene smisla* u odnosu na originalno delo ne mogu se nikada opravdati, jer se ne da naći nikakav legitiman cilj kome bi služile, te uvek predstavljaju neovlašćene zahvate – narušavanje integriteta tuđeg autorskog dela. Autor citirajućeg dela nema obavezu da vrši ikakvo preuzimanje, ali ako se odluči da preuzme autorov tekst, ne može da ga preinačuje. Ako mu ne odgovara, i ne uklapa se u njegovo delo, mora da se uzdrži od preuzimanja, a ne da njegov smisao prilagođava svom tekstu. Prilikom izbora šta će preuzeti a šta ne, autor citirajućeg dela mora da vodi računa o tome da tim izborom i izdvajanjem iz izvornog kon/teksta ne izmeni smisao delova koje preuzima, ali i da im ne promeni smisao uključivanjem u drugi kon/tekst. Nedopuštene su sve one izmene u odno-

109 U Nemačkoj, međutim, stav je da se u načelu mora doslovno preuzimati kada se citira – citiranje kao ponavljanje verno originalu. Takav, autorskopравни појам citiranja znatno je uži od pojma citiranja u lingvistici i drugde. Preinačenja originalnog teksta, makar i samo u vidu sažimanja ili parafraze, nisu dozvoljena kao citiranje, nego samo kao prerada, pod zakonskim uslovima. Odstupiti od citiranog teksta sme se pri citiranju samo kad je reč o prenošenju direktnog govora u indirektni, izmeni reda reči radi uklapanja u citirajuće delo, ispravci štamparskih grešaka ili pogrešne interpunkcije. Up. Waiblinger, J., 2012, pp. 83–84, 124–125, 138. i d., 144–146.

su na izvorno delo koje su *sadržinske prirode*. Ali se s obzirom na *prirodu naučnih radova i uključivanje tuđeg teksta u novu, drugačiju celinu mogu tolerisati nesadržinske (formalne) izmene ako ne odstupaju od izvornog smisla (prevod, drugo pismo, promena reda reči, redosleda misli, indirektan govor umesto direktnog, sažimanje, prepričavanje, parafraza i dr.)*. Uvek se pri tome mora sačuvati mogućnost jasnog razgraničenja šta je tekst citiranog dela, a šta tekst citirajućeg dela, i poštovati identitet citiranog dela, a isključiti mogućnost zablude o tome šta ono kazuje. Pravo citiranja bez dozvole autora i bez autorske naknade pogotovo ne sadrži ovlašćenje za toliko dalekosežan zahvat u delo čiji se delovi preuzimaju kakva je prerađena (arg. iz člana 4. stav 3. i člana 17. tačka 3. ZASP-a).¹¹⁰ Pošto i autor (kao i bilo ko drugi) ima pravo da mu se ne pripisuje ono što nije njegovo (imputacija kao povreda ličnog prava na identitet),¹¹¹ ne sme se – *makar se time ne menja smisao koji tvori originalnost autorove duhovne tvorevine* – staviti pod navodnike tekst koji odstupa od autentičnog autorovog, ma se razlikovao od njega samo u pogledu formulacije, upotrebljenih reči, redosleda celina, redosleda reči itd., kao što se ne smeju izostaviti navodnice za ono što je osobeno u autorovom tekstu, ma to bila i samo autorova terminologija, stil kazivanja i sl.

II. PRIKAZ KNJIGE VESNE DABETIĆ-TROGRLIĆ, GRAĐANSKO PRAVO – UVOD I OPŠTI DEO, IZDAVAČ UNIVERZITET SINERGIJA, BIJELJINA, 2013, XI + 199 STR.

(a) *O tome kako je počelo*. Teško da bih se tako brzo nakon što sam za nju saznao, zainteresovao za knjigu koja, kao ova, na svega 194 stranice izlaže i Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, predstavlja udžbenik za privatni pravni fakultet kakve, po pravilu, ne prati glas da su najizazovnijia literatura u svojoj oblasti, a potiče od autorke bez renomea u nauci građanskog prava. Knjiga me je ipak smesta privukla time što jedina – baš kao moja prethodno objavljena¹¹² – ima u podnaslovu i: Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava. Samo što je u slučaju mog udžbenika reč o jednoj koncepciji o razlikovanju Uvoda i Opšteg dela¹¹³

110 Nesporno i u Nemačkoj, v. sa upućivanjima, Dreyer, G., 2009, p. 724; Waiblinger, J., pp. 84, 143.

111 V. napred u tekstu kod prim. 14. i 73.

112 *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd, 2012.

113 „Razlikovanje Uvoda u građansko pravo i Opšteg dela građanskog prava leži, međutim, u prirodi stvari. Razgraničenje među njima temelji se na stvarno postojećim razlikama. 1°. Uvod u građansko pravo sadrži teme koje logički ili istorijski prethode

koju sam izgradio i razvijao decenijama unazad,¹¹⁴ dok je ovde reč o preuzimanju koje nije propraćeno čak ni pukom napomenom autorke, makar u jednoj jedinoj fusnoti o tome odakle je preuzela to razlikovanje, kojim se služi ne samo u podnaslovu knjige nego i u predgovoru,¹¹⁵ i na kom, kao i ja, organizuje oba dela knjige.¹¹⁶ Ovo zatajivanje je probudilo dodatnu znatiželju. I onda pročitah celu knjigu. Evo rezultata čitanja.

(b) *O učinku knjige u celosti.* Što se tiče nauke – delo je bez ičeg novog, ne samo u pogledu razlikovanja između uvoda i opšteg dela nego i bez ikakvog drugog doprinosa nauci. Kao didaktičko štivo¹¹⁷ – neuspelo je zbog nedovoljnih objašnjenja (a pogotovo zbog izostavljanja objašnjenja zašto je nešto takvo kako jeste, bez kojih nema ni nauke ni dobrog učenja),¹¹⁸ zbog grešaka, zbog zbunjujućih mesta, zbog besmislica, zbog protivrečnosti. Što se tiče pomoći praktičarima¹¹⁹ – ni od kakve koristi za njih, kako zbog mnoštva zbunjujućih a nerazjašnjavajućih mesta, tako i zato što ne sadrži nikakvu sudsku praksu, ni lokalnu, ni inostranu. Kao autorsko delo – nije autorsko, jer je nedopustivo nesamostalno, sa toliko toga preuzetog od drugoga bez ikakvog spomena, precizno: plagiranog. Poslednja navedena karakteristika je razlog zbog koje će sud biti taj (ako ne sam autor ili izdavač) zbog kojeg neće biti drugog izdanja

---

bavljenju samim građanskim pravom. Uvod je utoliko nužan (a ne fakultativan) pred – govor o građanskom pravu. Nasuprot tome, Opšti deo (a ne tek posebni delovi) bavi se već samim građanskim pravom (i to njegovim zajedničkim kategorijama). 2°. Uvod u građansko pravo ne izlaže građansko pravo ili njegov deo ni na jednom stepenu apstrakcije: ni pojedine norme, ni institute, ni grane koje ga čine, ni – kao Opšti deo – zajedničke elemente. Uvod izlaže o građanskom pravu. 3°. Dok Opšti deo obuhvata samo zajedničke kategorije građanskog prava, Uvod ima u vidu ono što se odnosi na građansko pravo u celini (a ne – kao Opšti deo – samo na one kategorije koje su zajedničke svim posebnim delovima), uključujući, dakle, i ono što se ne odnosi na njegov Opšti deo. 4°. Opšti deo je usmeren na građansko pravo kao pozitivno pravo i pravnodogmatske je prirode. Uvod nije.“, *Građansko pravo – Uvodne teme*, Beograd, 1991, str. 10.

114 Počev od knjige *Građansko pravo – Uvodne teme*, Beograd, 1991, str. 10, preko svih izdanja knjige Stanković, O. – Vodinelić, V. V., *Uvod u građansko pravo*, Beograd, 1992, 1995, 1997, 2004, 2007, i nastavlajući u knjizi *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd, 2012, str. 24. i d., 26. i d.

115 Str. III.

116 Deo prvi. Uvod u građansko pravo, str. 1–53, Deo 2. Opšti deo građanskog prava, str. 55–194.

117 Pretenzije autorke nadilaze upotrebu udžbenika u lokalnu, u Bijeljini: „Ova knjiga bi trebalo prvenstveno da služi studentima pravnih fakulteta kao udžbenik“ (str. III).

118 Ako je izostavljanje neophodnih objašnjenja toliko često, kao u tom udžbeniku, tada je očigledno da autorka misli da izlaganje „uz primerenu detaljizaciju o građanskom pravu“ (str. III) znači: izneti kako je nešto, ali ne i zašto je takvo kakvo jeste.

119 Na takvu funkciju svog dela autorka računa: „autora bi posebno radovalo, ako bi se [ova knjiga] našla i na radnim stolovima pravnika u praksi“ (str. III).

prvog izdanja. Štete od toga neće biti, jer je udžbenička pravna književnost Bosne i Hercegovina kao i Republike Srpske posve mogla bez ovog delca. A nije da pretenzije autorke nisu bile ogromne. Ne može se steći nikakav do baš takav utisak kad se u Predgovoru pročita: „Pripremajući prvo izdanje ove knjige, autor je imala nameru da aktuelizuje materiju građanskopravnih odnosa“ (str. III). Manje je važno što se i na ovoj rečenici (kao i na brojnim mestima u knjizi) vidi da ušteda izdavača na izdatku za lektora zna i te kako da se osveti. Važnije je što ta najava na čitaoca deluje toliko obećavajuće bar koliko i pretenciozno. A opet je posve isprazna: jer, kako se to udžbenikom može aktuelizovati materija građanskopravnih odnosa!? Kao što će čitaocu preostati da o tome samo nagađa, nagađaće i o još mnogo toga nedorečenog što će imati prilike da pročita u knjizi.

(c) *O dimenzijama i razmerama plagijata.* U Predgovoru (str. III) autorka se, ne pomenuvši poimence nikoga, „zahvaljuje svima koji su, svako na svoj način, dali doprinos da ova knjiga nastane“. U toj knjizi na desetine je mojih stranica, sastavljenih od mojih autorskih rečenica. Budući da sam tako na direktniji od svih mogućih načina „dao doprinos da ova knjiga nastane“, očekivalo bi se da, ako je već prećutala da je na mojoj nosećoj konstrukciji izgradila naslov i arhitektoniku knjige, onda bar na jednom jedinom mestu, bar nekim povodom pomene moja dela iz kojih je i drugo preuzimala – tematske celine, sastavne jedinice knjige, pojmove, argumentaciju, kompoziciju teksta, terminologiju. Nigde, međutim, baš nikakve takve naznake. Budući da je na pojedinim mestima, na kojima je preuzimala od mene, čak citirala autore čija dela nemaju dodirne tačke sa onime o čemu autorka piše preuzimajući od mene, ne mogu a da ne zaključim da je sistematično izbegavala da pomene izvor onoga što preuzimajući od mene prenosi svojim čitaocima. Razlog zatajivanja: toliko obimno preuzimanje bilo bi nedopušteno sve i da se radilo o citatu (autentičnom prenošenju, uz navod izvora i autora), i da je rečeno da je posredi citat, i da je preuzeto služilo nekom njenom toku misli, i da preuzeto nije menjala, a ne o plagijatu. Zabluda da se tako sme, ne bi opravdala ni laika, a tek se autorka, kao pravnica, ne može pozivati na pravnu zabludu.¹²⁰

(d) *O autorki.* Pošto u udžbeniku ne nađoh nikakvu njenu nauku, htjedoh da je kao pravnog pisca upoznam posredstvom njene doktorske disertacije, jer ova, po definiciji i pravnoj normi, mora biti doprinos pravnoj nauci. Uprkos trudu, ne uđoh joj u trag – COBISS¹²¹ je ne beleži.

120 O tome da pravna zabluda ne izvinjava plagijatora, v. kod Waiblinger, J., 2012, str. 120.

121 Bibliografska baza podataka – Kooperativni onlajn bibliografski sistem i servisi.

Okrenuh se internetu, za kog bi Hegel danas rekao da je jutarnji molitvenik savremenog čoveka. Autorka se tu pominje kao sudija čiju fakultetsku diplomu ne krasi baš slavna prosečna ocena. Pominje se potom kao sudija koja je, ne bivši reizabrana u tzv. reformi pravosuđa, o sebi govorila kao o najboljoj sudiji u svome sudu. Pominje se i kao sudija za prekršaje koja je izrekla astronomsku kaznu „Dnevnom telegrafu“, po onom, po zlu čuvenom Zakonu o javnom informisanju od 1998. g., po tom čistom nepravu u formi zakona. Iz COBISS-a saznaje se da je koautorka članka „Pravičnost i rad sudija za prekršaje (u svetlu zakonitosti i prava na pravično suđenje)“¹²² koji, s obzirom na taj njen zapamćeni prekršajnosudijski „obol“ pravnoj državi, mora biti da je proživljeno osmislila. A sa univerzitetskog sajta Singipedia saznaje se i za rad nepodnošljive privlačnosti naslova: „Iniciranje spoznaje o mentalnoj zagađenosti“, za koji se, u kontrastu sa sadržinom apstrakta i ključnih reči,¹²³ posve neočekivano ispostavlja da je, u stvari, ispovedna proza povodom njenog ne-reizbora. Iz istog izvora i iz COBISS-a saznaje se svakako najbitniji podatak za stvar ovog prikaza: *autorka je apsolutni rekorder među srpskim pravnim piscima, i šire, po broju pravnih udžbenika – čak ih je četiri proizvela u jednoj jedinoj godini!!!*¹²⁴ Takvim postignućem ne može se podičiti baš niko ni među najznačajnijim srpskim profesorima, od kada je srpske civilistike i proce-

122 Zajedno sa Mitrović, D. M., 2005, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1–2, str. 29. i d.

123 „Sažetak: Mentalna zagađenost je negiranje suštine čoveka. Rezultira kršenjem osnovnih egzistencijalnih ljudskih prava, kao što su pravo na život i pravo na zdrav život. Orijentacija čoveka mora ići prema „mentalnoj higijeni“, a da bi se samopotvrдио i istinski živeo. U suprotnom, očekuje nas mračna ljudska budućnost, što Planeti neće smetati da živi i dalje, samo sa smanjenim brojem ekosistema“. „Ključne reči: kriza, stres, mentalna zagađenost, mentalna higijena, kultura života“. – Svakako je čitanja vredan apstrakt i jednog drugog njenog rada „Uticaj mentalne zagađenosti na životnu sredinu“. „Sažetak: Ekološke sposobnosti koje su nam potrebne da bi danas opstali, moraju biti kolektivna ekološka inteligencija, koju usvajamo i savladavamo kao vrsta i koja je raspoređeno prisutna na Planeti. Samo kolektivna ekološka inteligencija može biti pokretač ostvarenja i primene egzistencijalnih ljudskih prava, a jer primenu neće svoditi na običan automatizam, niti je transformisati u pretorsku praksu.“ Oba rada su izložena na Naučnom skupu Univerziteta Sinergija u Bijeljini 2010. g. Dabetić-Trogrić, V., 2010, *Iniciranje spoznaje o mentalnoj zagađenosti*, <http://www.singipedia.singidunum.ac.rs/attachment.php?attachmentid=2787&d=1339419376>; Dabetić-Trogrić, V., 2010, *Uticaj mentalne zagađenosti na životnu sredinu*, <http://www.singipedia.singidunum.ac.rs/attachment.php?attachmentid=2786&d=1339418748>.

124 *Građansko pravo – Uvod i Opšti deo*, 1. izd., izdavač Univerzitet Sinergija u Bijeljini, 2013, XII+199 str.; *Stvarno pravo*, 1. izd., izdavač Univerzitet Sinergija u Bijeljini, 2013, str. XI+288. str.; *Građansko procesno pravo*, knj. 1, 1. izd., izdavač Univerzitet Sinergija u Bijeljini, 2013, XV+401. str.; *Ostali građanski postupci – Vanparnični, Izvršni i Likvidacioni postupak*, knj. 2, 1. izd., izdavač Univerzitet Sinergija u Bijeljini, 2013, XIII+226. str.

sualistike, pa do danas. Ne može to, recimo, ni Andra Đorđević – koji je četiri udžbenika objavio u periodu od 17 godina; ni Živojin Perić – čija su četvora skripta objavljena u periodu od 12 godina; ni Lazar Marković – dva udžbenika u razmaku od 8 godina; ni Mihajlo Konstantinović – jedna skripta; ni Borislav Blagojević – tri udžbenika u razmaku od 3 godine; ni Andrija Gams – dva udžbenika u periodu od 4 godine; ni Borivoje Poznić – jedan udžbenik; ni Obren Stanković – dva udžbenika u razmaku od 11 godina, oba u koautorstvu; ni Slobodan Perović – jedan udžbenik. Za razliku od njih, ona očigledno nikada nije stigla do pomisli da pisanje udžbenika iz građanskog prava, taj „po sebi punovažni i pretežak posao dužeg vremena iziskuje“.¹²⁵ Ali, da je autorka imala skromnije pretenzije nego da postane *rekorderka u proizvodnji udžbenika u jedinici vremena*, možda bi i našla vremena da o onome o čemu piše smisli bar nešto što bi imalo kakav takav njen lični kreativni znak, makar zrno originalnosti umesto na desetine preuzetih stranica. Pri toj činjenici nesnosne vremenske stiske da se bude kreativan, postaje razumljivo, ne doduše i (pravno, etički i moralno) opravdano, što je u konkretnom slučaju udžbenik velikim delom nastao preuzimanjem tuđih dela i njihovim ponavljanjem u tekstu objavljenom kao svojem. A kako bi inače!? Kako da se autorka u takvoj vremenskoj stisci ne oseti stešnjeno u svome intelektualnom radu koji se onda mogao odvijati samo u okvirima „namernog ili nesvesnog podražavanja već postojeće kulturne baštine“, ili koji je tada mogla doživeti samo kao intelektualni rad u „strogo determinisanim spoljnim okvirima koji ne ostavljaju prostor za izražavanje lične duhovne individualnosti onoga koji radi“.¹²⁶ U tako vraški kratkom vremenu ni najveći genij ne bi, pogotovo ako se čak prethodno nije uopšte bavio nikakvim pisanjem iz tolikih oblasti prava koje je sada valjalo odjednom udžbenicima pokriti – a ova autorka nije, uspeo da načini nešto što je pomena vredno bar kad je reč o individualnosti napisanog. A ona, sve vreme od kad je postala pravница pa do te 2013. – godine eksplozije njenih izdanja, u kojoj je postigla više nego udžbenički het-trik (het-trik + 1), nije prethodno napisala makar jedan naučni članak koji bi se doticao bar jedne od četiri oblasti u kojima je proizvela naprečac čak četiri udžbenika! Ovako, prvo pa udžbenik, i to četvorke. Dva, u toj meri podudarna teksta, kao njen i moj, ne mogu na-

125 Kako je vo vremena ono pisao Maksim Simonović, profesor koji je na Kneževskom liceju predavao Građansko pravo i Građansko procesno pravo, v. Stanković, G., Prilozi za biografiju Andre Đorđevića, u: Đorđević, A., 1996, *Sistem privatnoga (građanskoga) prava*, Beograd, str. 20. prim. 2.

126 Na koji način mnogi nemački autori ili, na primer, Marković, S. M., 2000, str. 610; Damjanović, K., Marić, V., str. 47. opisuju delo koje zbog nedostajuće originalnosti nije autorsko delo.

stati na (mentalno zagađenoj) planeti Zemlji slučajno – bez svesne veze sa tuđim delom, tj. bez *svesnog preuzimanja i ponavljanja*. Čuda ne postoje u stvaralaštvu, ali plagiranje – da. Pravni pisac se odmeće i od pravne nauke time što se odmeće od autorskog prava, od univerzitetskog prava i od profesionalne etike naučnika. Plagiranjem, a o njemu je ovde reč, to se čini. A ona je to učinila beskrupulozno, u velikim razmerama, a tako očigledno. I kratkovidno, kao da Drina koja deli Srbiju od Republike Srpske, u kojoj je objavila udžbenik, plagirajući delove mojih knjiga, objavljenih u Srbiji, u stvari razdvaja svetove bez ikakvih dodirnih tačaka. Svet je, i što se nauke tiče, već odavna svetsko selo. Štaviše, jedno baš vrlo malo selo, koje je postalo dodatno tesno nečestitima otkad postoje kompjuterski programi za otkrivanje plagijata.

(e) *Đaci đavoli, profesori još gori*. Profesori su i kod nas neretko u prilici da konstatuju plagijatorstvo u radovima studenata, jer smo za lagodne nečestitosti postali dovoljno uključeni u internet.¹²⁷ Ipak, koliko god ono bilo rasprostranjeno među studentima, i u ovom pogledu važi ona: „Đaci đavoli, profesori još gori“. Jer, mada je istina da niko ne sme da plagira i da se nikome i nikada ne može opravdati plagiranje,¹²⁸ zna se ko u tom odnosu profesor – student treba od koga da uči šta se sme a šta ne, i ko bi trebalo kome da je uzor. Onda je tek poražavajuće ako profesor plagira studenta, koliko god to studentu možda godi. Na jedinom mestu u udžbeniku na kom je u pogledu tematskih celina i sastavnih jedinica koje je preuzela odstupila od mog teksta – „plagirala je plagijat“. Ne navodeći ni ovaj put delo ni njegovog pisca, preuzela je iz studentskih skripata, rađenih, objavljenih i stavljenih u promet kao autorskopravno nedopuštena prerada nenaznačenog udžbenika i beleški sa nenaznačenih predavanja: iz skripata „Građansko pravo – Opći dio, Obvezno pravo“, koja su postavljena na sajt www.scribd.com odnosno www.pravokutnik.net februara 2009, a student Miroslav je označen kao autor (<http://www.scribd.com/doc/185387059/materijali-b5>).¹²⁹

127 O studentskom plagijatorstvu, v. sa podacima za Nemačku Knoop, S., 2011, *Plagiat per Mausclick – Das Plagiiieren von Internettexen in wissenschaftlichen Hausarbeiten*, München, Waiblinger, J., 2012, p. 16. prim. 6; Mathis, K., Zraggen, P., 2014, pp. 50–51, za SAD upućivanja kod Leposavić, V., 2013, str. 56; Ignjatović, Đ, 2013, str. 156. Schimmel, R., *Das Wissenschaftsplagiat – Eine vorläufige Bestandsaufnahme aus juristischer Perspektive*, u: Rommel, T. (ur.), 2011, *Plagiate – Gefahr für die Wissenschaft? (Eine internationale Bestandsaufnahme)*, Berlin, p. 199. prim. 5. procenjuje da je jednocifreni procenat onih profesora koji su se suočili sa plagijatom studenata.

128 Vidi I.A.7.(g).

129 Pravokutnik je e-zine studenata Pravnog fakulteta u Zagrebu.

<p>Doc. dr Vesna Dabetić-Trogrlić, str. 72–73</p>	<p>student Miroslav, Građansko pravo – Opći dio, Obvezno pravo, str. 17–19</p>
<p>4.2. Pravna priroda pravnog lica</p> <p>str. 72. Koreni pravne konstrukcije pravnog lica nalaze se u srednjovekovnim pravnim shvatanjima koja delom poniru u rimsko i kanonsko pravo, a delom u germanska i druga običajna prava evropskog kontinenta.</p> <p>Za pandektiste je model pravnog subjektiviteta bio čovek, a što je za izgradnju pravnog lica kao pravnog subjekta, imalo dalekosežne posledice. U prvom redu je, u duhu rimskog prava, reafirmisan rimski individualistički koncept učenjem, da samo čovek pojedinac može biti pravni subjekt, <i>persona</i>, jer je samo on imalac slobodne volje. Pandektistima je bila bliža ideja da pravnim subjektom proglašava čoveka kao biće obdareno sopstvenom voljom⁸¹, nego čoveka kao živo ljudsko telo.</p> <p>⁸¹Prema Windscheidt-u, volja je jedini merodavni tvorac subjektivnih prava u okviru određenog pravnog poretka.</p> <p>To je bilo vreme kad je na području nauke, o subjektivnim pravima vladala teorija o gospodstvu volje, kao dogma.</p> <p>Stanovište da je samo čovek <i>persona</i> u pravnom smislu, nije davalo rezultat na temelju kojeg bi se, na zadovoljavajući način, rešio problem pravnog subjektiviteta postojećih organizacija, koje po shvatanju pandektista, nisu mogle biti <i>personae</i>. Takav stav je praktično bio neprihvatljiv, jer se postavilo pitanje da li organizacije, kao i čovek, mogu zasnivati sve pravne odnose i jer se tražio odgovor na to pitanje, a nauka je trebalo da iznedri neku vrstu opšteg pravila. Za nalaženje kakvog-takvog rešenja bilo je potrebno pronaći teorijski modus putem kojeg bi se premostio jaz između individualističkog i tzv. kolektivističkog koncepta (koji se bavi problemom zajednice pojedinaca – grupe). Tzv. kolektivistički koncept je u rimskom pravu bio indiciran posredno⁸².</p>	<p>2. Pravna narav pravne osobe</p> <p>str. 17. a) povijesni korijeni pravne konstrukcije pravne osobe – korijeni pravne konstrukcije pravne osobnosti jurističke osobe nalaze se u srednjovekovnim pravnim shvaćanjima koja dijelom poniru u rimsko i kanonsko, a str. 18. dijelom u germanska i druga običajna prava evropskog kontinenta. (...)</p> <p>Za pandektiste je ishodišna točka i model pravnog subjektiviteta bio čovjek što je za izgradnju pravne osobe kao pravnog subjekta imalo dalekosežne posljedice.</p> <p>U duhu rimskog prava reafirmiran je rimski individualistički koncept da samo čovjek pojedinac može biti pravni subjekt, <i>persona</i> jer je samo on nositelj slobodne volje. Pandektisti još nisu učili da je supstrat pravnog subjektiviteta kod čovjeka zapravo živo ljudsko tijelo.</p> <p>Oni su proglasili pravnim subjektom čovjeka kao biće obdareno vlastitom voljom koja je jedini mjerodavni tvorac subjektivnih prava u okviru određenog pravnog poretka (npr. prema Windscheidtu).</p> <p>To je bilo vrijeme kad je na području znanosti o subjektivnim pravima suvereno vladala teorija o gospodstvu volje (Willensdogma).</p> <p>Time se nikako nije mogao riješiti problem pravnog subjektiviteta postojećih organizacija i društvenih tvorevina jer one prema shvaćanju pandektista nisu mogle biti <i>personae</i>. (...)</p> <p>Pitanje se postavilo na širem općeteorijskom planu s dalekosežnim praktičnim posljedicama, a glasilo je da li mogu organizacije kao i čovjek ulaziti u sve pravne odnose. Tražio se generalni stav, a znanost je trebala dati neku vrstu općeg pravila. Za nalaženje rješenja trebalo je pronaći teorijski model po kojem bi se premostio jaz između individualističkog i tzv. kolektivističkog koncepta. Taj kolektivistički koncept (umjesto pojedinca susreće se s problemom grupe) bio je u rimskom pravu tek sporadično indiciran.</p>

⁸²Poznati rimski pravnik Ulpijan, na jednom mestu u D. 3,4,7,1 kaže: “*Si quod universitati debetur, singulis non debetur, nec quod debet universitatis singuli debent* – “Ako se nešto duguje društvu, ne duguje se pojedincima (njegovim članovima), niti pojedinci duguju ono što duguje društvo”.

Rimski pravници, koji su izgradili pojedine tipove pravnih odnosa,

kod pitanja pravnog subjektiviteta pravnog lica, uprkos pravilnim pojedinačnim konkretnim rešenjima, smatrali su nepotrebnim da se izvodi apstrakcija koja se u savremenom pravnom jeziku naziva pravno lice.

Str. 73. U istorijskom toku događaja, obradu rimskih tekstova, vekovima posle propasti rimskog carstva, preuzeli su najpre glosatori. *Glossa*

ordinaria nas obaveštava da Ulpijanov fragment nije ostao nezapažen od glosatora. Naprotiv, glosatori su, komentarišući taj fragment, postavili pitanje da li je *universitas* identičan sa skupom pojedinaca⁸³.

Paralelno sa tom tezom, razvili su i potpuno suprotnu.⁸⁴ Dakle, ako ono što pripada društvu ne pripada pojedincima, bilo bi logično zaključiti da se suma pojedinaca ne podudara sa zajednicom (društvom). Uprkos takvom stavu, glosatori su zagovarali tezu da svaki član ima pravo na alikvotni deo društvene imovine, što se u pravnoj teoriji smatra anomalijom.

U vreme delovanja glosatora, praktične potrebe još uvek nisu imperativno zahtevale opšte pravno rešenje, a naučni aparat nije bio dorastao za ispravno rešavanje inače pravilno postavljenog pitanja.

Protivrečni i neizgrađeni glosatorski tzv. kolektivistički koncept, ispravio je sa pozicija kanonskog prava, papa Inocent IV⁸⁵

⁸⁵Sinibaldo de Fiescho (...) koji se približio rimskom shvatanju pravnog lica i izrazu *persona* dao novi sadržaj.

Ulpijan u Digestama kaže da

ako se nešto duguje društvu ne duguje se pojedincima (njegovim članovima) niti pojedinci duguju ono što duguje društvo.

Isto kao što su rimski pravnici izgradili pojedine tipove pravnih odnosa (najam, zajam, kupoprodaja) a da ipak iz toga nisu izvukli apstrakciju koja se danas naziva pravni posao, isto tako su i kod pitanja pravnog subjektiviteta, usprkos pravilnim pojedinačnim konkretnim rješenjima, smatrali nepotrebnim izvoditi apstrakciju koja se danas naziva pravna osobnost. (...)

Dok su rimski pravnici rješavali konkretna pitanja, glosatori su u svoja razmišljanja unosili već spekulativne elemente. *Glossa ordinaria* ističe da ovaj Ulpijanov fragment nije ostao nezapažen od glosatora.

Glosatori su komentirajući tekst jasno postavili teorijsko pitanje je li *universitas* identična sa skupom članova pojedinaca ili nije. (...)

ali paralelno sa tom tezom često su spominjali i drugu sasvim suprotnu da ono što pripada društvu ne pripada pojedincima, stoga iz ovoga možemo zaključiti da se suma pojedinaca ne podudara sa društvom.

Uprkos takvom stavu, glosatori su dali svakom članu pravo na alikvotni dio društvene imovine. To se smatra u literaturi neobjašnjivom anomalijom.

Međutim, izgleda da u vrijeme djelovanja glosatora praktične potrebe nisu imperativno tražile opće pravno rješenje, a ni znanstveni analitički aparat nije bio dorastao za ispravno rješavanje pravilno postavljenog pitanja.

Glosatorski proturječni koncept

ispravio je i usavršio s pozicija kanonskog prava papa Inocent IV.

(Sinibaldo de Fiescho) koji se vratio korak bliže rimskom shvaćanju, a u njegovo doba izraz *personae* je počeo dobivati novi sadržaj.

<p>Dakle, po shvatanju pape, universitas je pojam, netelesno biće, nomen iuris zbog čega ne može biti ekskomuniciran, a kao nomen iuris ne može biti niti subjekt prava⁸⁶.</p> <p>⁸⁶Papa Inocent IV je u pravnoj literaturi ostao zapamćen po svojoj poznatoj tvrdnji: „<i>Cum collegium in causa universitatis fingitur una persona</i>“. Ovom tvrdnjom je formulisana osnovna postavka teorije fikcije, koju je šest stotina godina kasnije, prihvatio Savigny; teorija je i dalje razvijana.</p>	<p>Budući da supstrat subjektiviteta i sam subjektivitet nisu bili odvojeni, ne može ni universitas biti drugo nego pojam, netjelesno biće, nomen iuris pa stoga ne može biti ni ekskomunicirana.</p> <p>Međutim, kao nomen iuris, universitas ne (str. 19) može biti ni subjekt u pravu.</p> <p>Inocent je ušao u literaturu svojom poznatom tvrdnjom: «<i>cum collegium in causa universitatis fingitur una persona</i>». Time je formulirana osnovna postavka tada stvorene, a 600 godina kasnije od Savignya prihvaćene i dalje razvijane teorije fikcije.</p>
---	--

U ovoj protivprirodnoj plagijatorskoj zajednici dirljivo je što profesorka ima toliko poverenja u studenta da prepisuje čak i greške; primerice, kod oboje je časni Windscheid prekršten u Windscheidt-a, a još je i gore prošao Sinibaldo de Fieschi, kojem preimenovala i rodno ime u Fiescho, i papsko Innocent u Inocent.

Ali, vratimo se plagiranju mojih tekstova.

(f) „*Pustimo da oči govore*“. Kad bih, kako sam to uradio u pogledu studentskog rada, ovde sinoptički prikazao *podudarnost njenog i mog teksta* (a to je tek početni element, neophodan u analizi plagijata), i sam bi taj deo izneo najmanje šezdesetak štampanih stranica. Računam, međutim, da bi mi toliki prostor bio voljan staviti na raspolaganje jedino časopis (ako bi takav postojao) koji je posvećen specijalno dokumentovanju plagijatorstva. Zato mi preostaje da ovde ponudim tek ilustracije, kako za taj element,¹³⁰ tako i za sve ostale. Za početak neka o *podudarnosti* tekstovi sami govore, i to ne birajući ih, nego već prve stranice na koje se naide kad se otvori njena knjiga:

<p>Vesna Dabetić-Trogrić, str. 1</p>	<p>Владимир В. Водинелић, стр. 243</p>
<p>Glava prva. O POJMU GRAĐANSKOG PRAVA 1. Naziv građanskog prava 1.1. <i>Opšte napomene</i> Izraz „građansko pravo“ postoji samo u delu sveta, ne postoji npr. u zemljama islamskog prava i hindu prava. “Građansko pravo“ postoji prvenstveno u Evropi, jer su se pravo i pravna nauka u Evropi razvijali u srednjem i novom veku na rimskom pravu kao osnovu.</p>	<p>II. ГРАЂАНСКО ПРАВО – НАЗИВ И ПОЈАМ а. У упоредном праву и код нас 704. Израз „грађанско право“ постоји само у делу света. Стран је, нпр., земљама исламског права, хинду права. (...) 705. (...) „грађанско право“ постоји првенствено у Европи, чији су се право и наука развијали у средњем и новом веку на римском праву као основи,</p>

¹³⁰ Svakom zainteresovanom elektronski ću dostaviti celokupan sinoptički prikaz plagijata.

<p>Van Evrope “građansko pravo” postoji u zemljama na čije je pravo i pravnu nauku, Evropa uticala u XIX i XX veku, a to su npr. Južna Amerika, Japan, Kina.</p> <p>U nekim zemljama se “građansko pravo” označava kao “civilno pravo” i “privatno pravo”.</p> <p>U Republici Srpskoj se “privatno pravo” izobičajilo kao sinonim za “građansko pravo”. “Civilno pravo” se upotrebljava znatno ređe od “građanskog prava”, a sasvim retko “imovinsko pravo” znači isto što i “građansko pravo”.</p>	<p>а ван Европе у земљама на чије су право и науку утицали у 19. и 20. в. (нпр. Јужна Америка, Јапан, Кина).</p> <p>706. Тај део правног поретка у неким се земљама означава и као „цивилно право“ и „приватно право“.</p> <p>Код нас се „приватно право“ изобиčајило као синоним за „грађанско право“. „Цивилно право“ се употребљава, али знатно ређе од „грађанског права“, док је сасвим ретко да „имовинско право“ значи исто што и „грађанско“.</p>
<p>Vesna Dabetiћ-Trogriћ, str. 2–3</p>	<p>Владимир В. Водинелић, стр. 244, 246</p>
<p>“Građansko pravo” nastaje kao prevod latinskog izraza “<i>ius civile</i>” (<i>civis</i> – građanin).</p> <p>U rimskom pravu ovaj izraz ima više značenja u zavisnosti od toga sa kojim je izrazom upotrebljen u paru.</p> <p>U podeli <i>ius civile</i> – <i>ius gentium</i> označavao je celokupno rimsko pravo koje важи само за римске грађане.</p> <p>U podeli <i>ius civile</i> – <i>ius praetorium</i> označavao je pravo koje potiče iz drugih izvora, a ne iz pretorskog edikta.</p> <p>U srednjem veku, u paru sa tadašnjim nacionalnim pravima, “<i>ius civile</i>” označava rimsko pravo uopšte sadržano u Justinijanovom <i>Corpus iuris civilis</i> (што значи да је обухватало и управно и процесно и кривично право), a nasuprot crkvenom pravu – <i>ius canonicum</i> koje je označavalo svetovno rimsko pravo.</p> <p>U novom veku, izraz “<i>ius civile</i>” označava recipirano rimsko pravo (<i>ius commune</i>) nasuprot tadašnjem nacionalnom pravu (<i>ius patrium, ius propriam, ius hodiernum</i>).</p> <p>U najdužem periodu istorije, “<i>ius civile</i>” je označavalo celokupnu raznovrsnu pravnu materiju obuhvaćenu jednim pravnim izvorom – <i>Corpus iuris civilis</i>². Međutim, od XVIII veka “građansko pravo” označava materiju određenog sastava bez obzira na izvor.</p> <p>Takvo značenje “građanskog prava” obrazovalo se прво у настaви права на тај начин што је престало да означава оне правне материје које су се у настaвним</p>	<p>707. „Грађанско право“ настаје као превод латинског израза „<i>ius civile</i>“ (<i>civis</i> – грађанин). (...)</p> <p>У римском праву има више значења, у зависности од израза с којим је употребљаван у пару.</p> <p>У подели <i>ius civile</i> – <i>ius gentium</i>, нпр. означавао је целокупно римско право које важи само за римске грађане, а у подели <i>ius civile</i> – <i>ius praetorium</i>, значио је право које потиче из других извора, а не из преторског едикта.</p> <p>У средњем веку, у пару са тадашњим националним правима, „<i>ius civile</i>“ значи римско право уопште, садржано у Јустинијановом <i>Corpus iuris civilis</i>-у (дакле, и управно, процесно, кривично), а насупрот црквеном (<i>ius canonicum</i>), означавао је световно, римско право.</p> <p>У новом веку, њиме се обележава реципирано римско право (<i>ius commune</i>), насупрот тадашњем националном праву (<i>ius patrium, ius propriam, ius hodiernum</i>).</p> <p>710. (...) Док је у најдужем периоду историје „<i>ius civile</i>“ означавао целокупну разноврсну правну материју, обухваћену једним правним извором – <i>Corpus iuris civilis</i>-ом, „грађанско право“ од 18. в. означава материју одређеног састава, без обзира на извор.</p> <p>708. (...) Такво значење „грађанског права“ образовало се прво у настaви права на тај начин што је престало да означава оне правне материје које су се у настaвним</p>

<p>planovima pravnih fakulteta postepeno izdvojile u zasebne nastavne predmete kao što je državno pravo (<i>ius publicum</i>), krivično pravo, procesno pravo i dr.</p> <p>Dakle, pojam “građansko pravo” je obuhvatao materiju opšteg dela građanskog prava, stvarno pravo, obligaciono pravo, porodično pravo i nasledno pravo.</p> <p>Nakon što je nastao u pravnoj nastavi, savremeni pojam građanskog prava je, počev od druge polovine XVIII veka, i u zakonodavstvu dobio isti obim i to kroz kodifikacije pod nazivom “građanski zakonik”.</p> <p>Obim i sastav građanskog prava formiran u XVIII veku menjao se u XIX i XX veku. Promene su se odvijale u dva pravca: grananje unutar građanskog prava i izdvajanje iz građanskog prava.</p>	<p>плановима правних факултета постепено издвојиле у засебне наставне предмете (државно право <i>ius publicum</i>, кривично право, процесно право и др.) и тако се свело на оно што је под тим називом преостало у настави, а то су биле материје општег дела, стварног права, облигационог, породичног и наследног.</p> <p>709. Само ове материје садрже и кодификације које се под називом цивилни, одн. грађански законик, доносе почев од друге половине 18. в. (...) Тако је савремени појам грађанског права, након што је настао у правној настави, и у законодавству добио исти обим.</p> <p>721. Грађанско право није дуго задржало ни обим ни састав какви су формирану у 18. в. Промене су се одвијале у два правца: гранање унутар грађанског права и издвајање из грађанског права.</p>
<p>Vesna Dabetić-Troglić, str. 3</p> <p>1.2 Grananje unutar građanskog prava</p> <p>Ovaj proces započinje u XIX veku i nastavlja se u XX veku i to na taj način što je na osnovu niza naučnih dela došlo do zaokruženja novih nastavnih predmeta, a time i do regulisanja u odvojenim zakonima materije tih novih nastavnih predmeta, kao što su: Obligaciono pravo, Trgovinsko pravo (Privredno pravo), Pravo tvorevina uma (Pravo intelektualne svojine), Radno pravo, Lično pravo i Stambeno pravo.</p> <p>Od svih ovih građanskih prava, u nauci Republike Srpske (kao i Republike Srbije) je najmanje posvećena pažnja Ličnom pravu koje se tiče odnosa povodom ličnih dobara (časti, ugleda, fizičkog integriteta, imena, privatnog života itd.).</p>	<p>Владимир В. Водинелић, стр. 246–247</p> <p>а. Гранање унутар грађанског права</p> <p>722. Овај процес започиње у 19. в.: материје, чије су размере у грађанском праву (у науци, настави и законима) до тада биле мале, нарастају у заокружене целине (низ научних дела и специјализовани часописи усредсређују се на њих, постају наставни предмети, регулишу се у одвојеним законима). На тај начин се већ у 19. в. заокружило Трговинско право, а у 20. и Право творевина ума, Радно право, Лично право и Стамбено право.</p> <p>723. (...) Лично право тиче се односа поводом личних добара (части, угледа, физичког интегритета, имена, приватног живота и др.) (...)</p>
<p>Vesna Dabetić-Troglić, str. 3–4</p> <p>1.3 Izdvajanje iz građanskog prava</p> <p>Pod sovjetskim uticajem u socijalističkim zemljama je zavladao stav da porodično pravo ne spada u građansko pravo iz dva razloga: <i>prvo</i>, zato što je to neimovinsko pravo i</p>	<p>Владимир В. Водинелић, стр. 247</p> <p>б. Издвајање из грађанског права</p> <p>724. У социјалистичким земљама завладао је (под совјетским утицајем) став да породично право у социјализму више не спада у грађанско право (...): 1° регулисање неимовинских односа све је значајније, а имовински односи губе на значају;</p>

<p><i>drugo</i>, zato što je način regulisanja neimovinskih odnosa različit od načina regulisanja imovinskih odnosa kojim se služi građansko pravo, a jer je više preporuka u porodičnom pravu nego strogih normi. Međutim, takav stav o izdvajanju nema osnova</p> <p>jer je porodično pravo kao i statusno pravo, neimovinski deo građanskog prava, nasuprot stvarnom, obligacionom i naslednom pravu kao imovinskim delovima građanskog prava,</p> <p>a s druge strane razlike u pogledu načina regulisanja su samo kvantitativne, a ne i kvalitativne.</p> <p>Takođe se novorazvijena prava često ne smatraju delom građanskog prava i to iz tri razloga:</p> <p><i>prvo</i>, zato što važe samo za određene kategorije lica, a ne za sva lica kao savremeno građansko pravo;</p> <p><i>drugo</i>, zato što su regulisana u posebnim zakonima odvojeno od savremenog građanskog prava i</p> <p><i>treće</i>, zato što sporove iz tih odnosa raspravljaju sudovi posebne nadležnosti. Međutim, ovo nisu dovoljni osnovi za izdvajanje ovih prava iz građanskog prava i to:</p> <p><i>prvo</i>, zato što neka novorazvijena prava (npr. trgovinsko) ne važe samo za određenu kategoriju lica, već za određene vrste poslova, makar stranke i ne pripadale toj kategoriji;</p> <p><i>drugo</i>, zato što neka novorazvijena prava (npr. bračno pravo) ne važe za svako lice,</p> <p>a neretko su regulisana u istom izvoru prava tj. istom zakoniku;</p> <p><i>treće</i>, sudovi posebne nadležnosti (privredni, radni i sl.) ne postoje u brojnim zemljama.</p>	<p>2° начин регулисања све је различитији од онога којим се служи грађанско право – све је више препорука уместо строгих норми и сл.</p> <p>725. Став о издвајању нема основа. И у оквиру савременог грађанског права истицало се (од 18. в. и даље) да породично право (заједно са статусним) представља неимовински део грађанског права (на супрот имовинском делу који чине стварно, облигационо и наследно право).</p> <p>Разлике у погледу начина регулисања само су количинске, а не квалитативне.</p> <p>726. Новоразвијена права (трговинско, радно и др.) такође се често не сматрају више делом грађанског права. Објашњење је да су та права посебна:</p> <p>1° пошто важе само за одређене категорије лица (а не за свакога као савремено грађанско право),</p> <p>2° да су регулисана у посебним законима (одвојено од савременог грађанског права) и</p> <p>3° да посебни судови расправљају спорове из тих односа.</p> <p>727. То нису довољни основи за издвајање.</p> <p>Нека новоразвијена права не важе само за одређену категорију лица (нпр. трговинско, само за трговце), већ важе за одређене врсте послова, макар странке и не припадале тој категорији.</p> <p>Неки делови савременог грађанског права не важе за свако лице (нпр. брачно право примењује се само на лица у браку). Новоразвијена права и савремено грађанско право неретко су регулисани у истом извору права (истом законнику).</p> <p>Издвојени судови (нпр. радни, привредни) не постоје у бројним земљама.</p>
---	---

(g) *Pred zakonskom raskrslom: zabranjeni plagijat ili dopušteni citat?* Kako je grešno počelo, tako se i nastavilo u pogledu ukupno 59 stranica mog udžbenika: prvenstveno prepisivanjem, ponegde prepričavanjem, odakle uglavnom istovetni tekst, a i gde nije istovetan, bitno je podudaran. I to u svemu: iste teme, iste misli, isti stavovi, isti raspored izlaganja, isti krug argumenata, ista kompozicija teksta, iste sistematike, iste formulacije, ista terminologija. Tekst podudaran sa mojim tekstom, četvrt veka starijim od njenog. Podudarnost docnijeg dela sa prvonastalim, naravno, nije isto što i plagijat, nego samo indicira plagijat. Obim podudarnosti takođe nije odlučujući za postojanje plagijata: i jedna jedina podudarna rečenica može predstavljati plagijat, a da desetine podudarnih stranica to ne budu. Ključno je šta u ovom slučaju postoji: da li svih sedam sastojaka neophodnih za plagijat (napred I.A.6.(a)), ili svih sedam sastojaka neophodnih za dopuštenost citiranja (napred I.B.2.(b)). Krenimo sa prvim elementom analize.

(h) *Moje delo – autorsko delo? Originalnost mog dela?* Da su posredi dve duhovne tvorevine, moja i njena, opredmećene kao knjige, jasno je, ali je odlučujuće da li je moja knjiga autorsko delo, što će reći – originalna. Jer, ko preuzima iz dela koje nije originalno i time autorsko, ne čini povredu autorskog prava u vidu autorskopravnog plagijata a može dopušteno da citira i bez dozvole tvorca i autorske naknade. Zaoštreno formulisano, intriga je u pogledu svega podudarnog u tome da li sam ja autor, tvorac autorskog dela (originalno uobličnog duhovnog sadržaja – čitaj: originalnog teksta) ili sam tvorac ne-autorskog dela, ne-autor, i da li je ova ekspertkinja za mentalno zagađivanje,¹³¹ osoba koja zakonito citira i autorka, tvorac autorskog dela ili je nezakonita plagijatorka i ne-autorka, tvorac ne-autorskog dela? Dakle, da li je preuzimajući moj tekst preuzimala moje originalne (osobite, jedinstvene, samosvojne, individualne) zamisli (ideje) i da li ih je preuzimala takve kakve sam ih ja originalno (osobito, jedinstveno, samosvojno, individualno) uobličio, i da li je preuzimala ideje koje sam, iako nisu moje, originalno (osobito, jedinstveno, samosvojno, individualno) uobličio? Zbog prostorne ograničenosti, opet tek nekoliko sažetih ilustracija mojih originalnih stavova koje je preuzela, i to, prvo, u pogledu tema i kategorija koje se javljaju gotovo u svakom udžbeniku građanskog prava.

131 Pošto je (vidi u prim.123) „Mentalna zagađenost [...] negiranje suštine čoveka“, i pošto „Rezultira kršenjem osnovnih egzistencijalnih ljudskih prava, kao što su pravo na život i pravo na zdrav život“, plagijat ne bi bio emanacija mentalne zagađenosti jer autorsko pravo, mada ga mnogi drže ljudskim pravom (pozivom na član 17. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima UN od 1948. i na član 17. Povelje osnovnih prava EU), ne spada među „osnovna egzistencijalna ljudska prava“. Ali, ako plagiranje nije mentalno zagađivanje, jeste intelektualno, duhovno zagađivanje sfere ljudskog stvaralaštva. Pitanje je, dakle, da li je ova ekspertkinja za mentalno zagađivanje intelektualno zagadila sferu stvaralaštva plagiranjem i povredom autorskog prava.

1. Izrazi *Uvod u građansko pravo* i *Opšti deo građanskog prava* postoje odavna, pa prema tome i zamisao (ideja) da ima smisla nešto zvati Uvodom i Opštim delom građanskog prava. Ali, dok to nisam napisao 1991. g., mnogi su tim izrazima davali isto značenje a niko nije razlikovanju između Uvoda u građansko pravo i Opšteg dela građanskog prava dao sadržinu kakvu sam izložio 1991. g., u delu *Građansko pravo – Uvodne teme*, određujući Uvod u građansko pravo po četiri osnova drugačijim od Opšteg dela, i opredeljujući mu baš određenu strukturu, a upućujući u udžbeniku iz 1992. g. na to da ta podela treba da bude osnovna konstrukciona ideja udžbenika i šta čini strukturu Uvoda u građansko pravo. 2. Da je izraz građansko pravo prevod rimskog izraza *ius civile*, odavna se zna i govori. U udžbenicima Građanskog prava se (ostavimo sada po strani razloge tome) stvar prikazivala kao da je pojam građanskog prava, takav kakvim se njime služimo u sadašnjem pravu, postojao već u rimskom pravu. Dok nisam 1989. g. u članku *Savremeni pojam građanskog prava – nastanak i sistematika*, izložio rezultate svojih istraživanja, a zatim 1991. u Uvodnim temama, i od 1992. i u udžbeniku, niko nije prikazao *nastanak i razvoj tog pojma* od rimskog prava do modernih vremena tako kako sam tada učinio. 3. Isto važi za *promene sastava građanskog prava u 19. i 20. v.*, koje su, naravno, bile poznate kao pojave, ali sam ih izrazio drukčije nego što su to činili drugi, u vidu dva procesa, imenujući ih, s jedne strane, grananjem u okviru građanskog prava, i drugačije od svekolike tadašnje literature obrazlagao, s druge strane, zašto se ne radi o izdvajanju i osamostaljivanju. 4. Da postoji pojava koja se zove *metod građanskog prava*, tu zamisao (ideju) sretali smo valjda u svim jugoslovenskim posleratnim udžbenicima civila, i to onako kako je o tome učio Andrija Gams. Godine 1991. u delu *Građansko pravo – Uvodne teme*, ideju o metodu građanskog prava uobličio sam višestruko drugačije: dok su drugi pisali da se taj metod sastoji iz četiri načela, uobličio sam i peto; dok su drugi važenje tih načela regulisanja objašnjavali ekonomskim razlozima („marksistički“), izložio sam drugačija objašnjenja; dok su drugi metod gradili na analizi regulisanja samo imovinskih delova građanskog prava s kojima su izjednačavali građansko pravo, izradio sam ga analizirajući i načine regulisanja neimovinskih grana, smatrajući i ove delovima građanskog prava; dok drugi nisu u izlaganju objašnjavali razloge odstupanja od svakog od tih načela, ja jesam; dok drugi nisu pisali o razlici da li je neko od tih načela apsolutno (važeće bez izuzetka u građanskom pravu) a neko specifično (važeće samo u njemu), ja jesam; dok se drugi nisu bavili time u kakvoj se kombinaciji javljaju, ja jesam. 4. Podela prava na *javno i privatno* je davnašnja, ali pre udžbenika iz 1992. g. i prethodno pre moje disertacije *Javno i privatno pravo* iz 1986. g., ni u jednom udžbeniku nisu se razlikovale ni objašnjavale tri funkcije koje

ono ostvaruje (praktičnopravna, sistematizacijska i ideološka), poreklo i struktura problema razgraničenja, nije se o građanskom pravu govorilo kao sastavljenom od privatnopravnih i od javnopravnih normi nego se izjedanačavalo sa privatnim pravom, nije zastupan stav da se takve celine mogu u njemu uočiti primenom svake od bar 40 teorija o razlici koje niko nije ni identifikovao i dr.

Što se tiče onog ostalog iz mojih dela, o čemu ni danas mnogi ne iznose nikakve zamisli (ideje) poput mojih, ili to čine ali ne na način kako sam ih ja uobličio, ili ne samosvojom terminologijom kakvu sam skovao,¹³² evo u ovoj prilici tek nekoliko šlagvorta: građansko pravo kao porodica prava a ne kao grana prava; struktura predmeta regulisanja; činioци recepcije rimskog prava; konstrukcioni princip pravne razdvojenosti i samostalnosti kod pravnog lica i odstupanja od njega; deset elemenata pravnog lica, razvrstanih u tri skupine; četiri funkcije pravnog lica; drugačije sistematike pravnih lica; kompozicija udžbeničkog odeljka u vezi sa ličnim pravima; struktura i pravna priroda ličnih prava kao subjektivnih prava; razlikovanje tipova povreda subjektivnih prava i tipova zaštite; pretežni interes, a ne stečena prava ili pravna sigurnost, kao razlog zabrane retroaktivnosti; opšti i posebni kriterijumi za retroaktivnost.

Nije na meni da sudim o tome ima li naučnu vrednost išta pomenuto iz mojih dela sa kojima se podudara njen tekst. Ako nema, utoliko gore po mene i nauku, jer su mnogo toga drugi preuzimali, citirajući to kao moje u skladu sa pravilima struke, propisima o nauci i propisima autorskog prava, pridajući tome neku naučnu vrednost i priznajući mi originalnost. Kao što za autorsko delo nije uslov da ima naučnu vrednost, tako ni za plagijat nije uslov da je naučno vredno ono što se preuzima. Ali, makar sve to bilo i bez ikakve naučne vrednosti, sve ono što su moje originalne zamisli (ideje), originalno uobličene, i sve ono što su moja originalna uobličena ideja koje nisu moje, sve to ipak vredi – autorskopravno. Ne sme se plagirati, sme se citirati, pod zakonskim uslovima. Vesna Dabetić-Trogrlić opredelila se da o onome o čemu sam pisao preuzme ono i onakvo šta sam i kako sam ja pisao i objavio, a ne da preuzme ono šta su pisali drugi o istom a drugačije. Preuzimala je iz nečega što jeste autorsko delo, i to moje. Ali, kako – da li plagiranjem ili dopuštenim citiranjem, pokazaće dalji elementi analize, jer element identičnosti i bitne podudarnosti samo indicira plagijat, a da ga sam još ne dokazuje.

132 Kao što moji tekstovi iz kojih je preuzimala predstavljaju originalnu duhovnu sadržinu, originalnu obradu materije o kojoj pišem, tako sadrže i terminologiju koju sam stvorio, što za obeležavanje pojava koje nisu pre ni bile obrađivane kod drugih autora, što za one pojave koje jesu, a koju terminologiju sam stvorio i po prvi put upotrebio, i koja, dakle, nije ni postojala do tog časa. I ovo je uočeno, poznato i priznato u stručnim krugovima, i na to je ukazivano u stručnoj javnosti, u kojoj su neki autori i prihvatili te termine, upravo kao moje.

(i) *Plagijat Vesne Dabetić-Trogrlić kao manjak šest od sedam uslova potrebnih za dopušteni citat*. 1. Prvi, i jedini koji je ispunjen, jeste uslov da je preuzimala iz mojih autorskih dela koja su objavljena.¹³³

2. Ali, već sledeći uslov, da je preuzeto *uključila (integrisala)*, i to uključila *u svoje delo koje je autorsko*, nije ispunila: ne postoji nikakvo nje-no autorsko delo, niti ikakvo uključanje preuzetog u njega, nego puko preuzimanje koje ne služi uključivanju već sebi samom.

Postoji, doduše, knjiga objavljena pod njenim imenom, kao opredmećena duhovna tvorevina. (No, nije svaka knjiga samim tim autorsko delo, niti je svaka cela autorsko delo, nego je knjiga jedan od vidova u kojima se može javiti autorsko delo.) Ali, svi oni delovi te knjige koji se sastoje iz mog preuzetog teksta¹³⁴ ne sadrže baš nikakav njen autorski tekst pride – ne postoji nikakva šira tekstualna celina, potekla od nje, u koju bi on bio uključen, nego se tekst knjige svodi u tim delovima njene knjige na moj identičan ili bitno podudaran preuzeti tekst. *Baš nijedna tematska celina u toj knjizi u kojoj je završio moj tekst, i nijedna sastavna jedinica (glava, odeljak, pododeljak) te knjige u koju je preuzet, ne sadrži nikakav njen autorski tekst – ništa što bi ona uobličila na njoj osobit način, dakle, originalno, nikakav njen dodati stvaralački udeo, nikakav originalni, autorski doprinos tekstu*. Nijedna ta tematska celina i sastavna jedinica knjige ne sadrži nikakav neophodni višak stvaralaštva, u poređenju sa preuzetim, i povrh njega (nikakve samostalne teme, saznanja, zamisli, rezultate sopstvenog istra-

133 Moje autorske tekstove preuzela je iz sledećih knjiga: Obren Stanković – Vladimir V. Vodinić, *Uvod u građansko pravo*, Beograd, 2007, (5. izd.), i to: „§ 3. Pravna lica“ (str. 70–100), Odeljak „b. Lična prava (prava ličnosti)“ (str. 120–131), „Glava trinaesta. Povreda i zaštita prava“ (225–241), „Glava četrnaesta. Sistem građanskog prava“ (str. 242–248), „Glava petnaesta. Predmet i metod građanskog prava“ (str. 249–257), „Glava šesnaesta. Građansko pravo u sistemu prava“ (str. 250–267), i „Glava sedamnaesta. Upporedno građansko pravo i istorija građanskog prava“ (str. 268–277); odnosno iz ranijih izdanja 2004, 1997, 1995, 1992; iz knjige V. V. Vodinić, 2012, *Građansko pravo (Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava)*, Beograd, str. 23–43, 46–65, 264, 311, 315–316, 318–320, 376–390, 392–408; iz knjige V. V. Vodinić, 1991, *Građansko pravo (Uvodne teme)*, Beograd, str. 10–11, 30, 37, 47–48, 50, 56–63, 75–76, 82–83, 85, 88, 90, 93–103, 105–110, 112–115, 118–119, 121–123, 125–130, 132–142, odnosno iz drugog izdanja te knjige 2012.

134 Moje autorske tekstove sadrže u knjizi Vesne Dabetić-Trogrlić, *Građansko pravo – Uvod i Opšti deo*: „Deo prvi. Uvod u građansko pravo“, Glava prva, Glava druga i Glava treća; „Glava prva – O pojmu građanskog prava“, i to svih deset odeljaka te glave (str. 1–16); „Glava druga – O mestu građanskog prava u sistemu prava“, i to svih osam odeljaka te glave (str. 17–22), „Glava treća – O nauci građanskog prava“, i to sva tri odeljaka te glave (str. 23–28); „Deo drugi. Opšti deo građanskog prava“, i to: „Glava druga – Subjektivni građanskopravnog odnosa“, i to odeljci 4. do 10 (str. 72–85), sa izuzetkom pododeljka 4.2 i 4.3. u odeljku 4. (str. 72–75); „Glava deveta – Povreda i zaštita subjektivnih građanskih prava“, i to svih sedam odeljaka (str. 190–194).

živanja, stavove, sistematike, termonologiju i dr.), da bi se moglo govoriti o uključivanju. Nego je posredi puko preuzimanje, ponavljanje tuđeg, a ne nikakvo uključivanje, integrisanje u širu celinu.

Šta je njeno u „njenom“ tekstu? Evo, opet tek poneka ilustracija, iz razloga ekonomije prostora. 1. *Zamenila je nekom rečju drugu, ali istog značenja, nekom rečcom interpunkcijski znak, bez promene značenja, rimskim brojem arapski, ili obrnuto:* „na rimskom pravu kao osnovu“ (str. 1. kod nje), umesto: „na rimskom pravu kao osnovi“ (str. 243. kod mene); „označavao je“ (str. 2), umesto: „značio je“ (str. 244); „nazivaju se“ (str. 10), umesto: „zovu se“ (str. 250); „svrha odn. cilj“ (str. 15), umesto: „cilj“ (str. 254); „(i upravno i procesno i krivično)“ (str. 2), umesto: „(i upravno, procesno, krivično)“ (str. 249); „XVIII vek“ (str. 3), umesto: „18. v.“ (str. 246): „u Republici Srpskoj“ (str. 1, 21, 22), umesto: „kod nas“ (str. 243, 264, 266). 2. *Dodala je poneku reč, ali bez ikakve promene značenja rečenice:* u mom tekstu čitamo „Glavnina neimovinskih odnosa spada u“ (str. 250), a kod nje „Može se reći da je glavnina neimovinskih odnosa u“ (str. 10); kod mene piše „načela regulisanja i odstupanja od načela, ispoljavaju se time kako su uređeni:“ (str. 251), a kod nje „načela regulisanja i odstupanja od tih načela ispoljavaju se u zavisnosti od toga kako su uređeni:“ (str. 10); kod mene stoji „Za ostvarivanje građanskih prava u slučaju povrede predviđen je“ (str. 256), a kod nje „Za ostvarivanje građanskih prava u slučaju njihove povrede predviđen je“ (str. 16). 3. *Ponegde stavila je u kurziv ili boldirala neku reč:* „kogentnih normi“ (str. 12); „ne vrši određeno vreme, tj. privremeno“ (str. 14); „sastoji se“, „svrha“ (str. 15); „Tužilaštvo“, „Organ starateljstva“, „sam sud“ (str. 16); „grana prava“ (str. 17). 4. *Ponegde je izmenila redosled dve ili više reči ili redosled istoglasećih rečenica:* ako ja kažem „logički i istorijski“ (str. 242), ona će reći „istorijski i logički“ (str. III); ako ja napišem „jednakost i sloboda“ (str. 273), ona će napisati „sloboda i jednakost“ (str. 26); izrazio sam se ovako „U socijalističkim zemljama zavladao je (pod sovjetskim uticajem) stav da“ (str. 247), a ona ovako „Pod sovjetskim uticajem u socijalističkim zemljama je zavladao stav da“ (str. 3); ja ovako „Građansko pravo uređuje, s jedne strane, tzv. statuse (pravne položaje) subjekata, čoveka i organizacije, a s druge, pravne odnose“ (str. 249), a ona „S jedne strane građansko pravo uređuje statuse (pravne položaje) pravnih subjekata i taj deo građanskog prava nosi naziv statusno pravo, a s druge strane uređuje pravne odnose“ (str. 9); meni je dobro ovako „Češće se zagovaraju ovi kriterijumi (zasebno ili kombinovano): posedovanje prerogativa vlasti; služenje opštim interesima; nastanak javnopravnim aktom; obaveznost članstva; direktan uticaj i kontrola države“ (str. 83), a njoj ovako „Tako se često koriste zasebno ili kombinovano sledeći kriterijumi: posedovanje prerogativa vlasti, nastanak javnopravnim aktom, obaveznost članstva, direktan uticaj i kontrola države, obavljanje delatnosti u opštem interesu“ (str. 78–79); ja prvo u podnaslovu navodim „b. Neposredno međunarodno građansko pravo“, a onda izlažem o njemu (str. 267), a ona prvo izlaže o njemu, a onda mu na kraju navodi ime „Neposredno međunarodno građansko pravo“ (str. 22). 5. *Podelila je poneku rečenicu u dve, ne menjajući smisao:* umesto jedne rečenice koja kod mene glasi „Dok je u najdužem periodu istorije ‘ius civile’

označavalo celokupnu raznovrsnu pravnu materiju, obuhvaćenu jednim pravnim izvorom – Corpus iuris civilis-om, ‘građansko pravo’ od 18. v. označava materiju određenog sastava, bez obzira na izvor“ (str. 246), kod nje stupaju dve istog smisla: „U najdužem periodu istorije, ‘ius civile’ je označavalo celokupnu raznovrsnu materiju obuhvaćenu jednim pravnim izvorom – Corpus iuris civilis. Međutim, od XVIII veka ‘građansko pravo’ označava materiju određenog sastava bez obzira na izvor“ (str. 2–3). 6. *Ponegde je izostavila neku reč, deo rečenice ili rečenicu, ne menjajući smisao celine*: „ali“ iz mog teksta „‘Civilno pravo’ se upotrebljava, ali znatno ređe“ (str. 243), iščezlo je kod nje „‘Civilno pravo’ se upotrebljava znatno ređe od“ (str. 1). 7. *Ponegde je pogrešno prepisala neke reči: Savigny-jevo delo koje se kod mene, kao i u originalu kod Savigny-ja, zove System des heutigen Römischen Rechts* (str. 95. prim. 141), prepisuje pogrešno ovako: System des heutigen Römischen Rechts (str. 20. prim. 27); Schmidt-ovo delo, koje se u originalu kod Schmidt-a, i kod mene (str. 95. prim. 141), zove Die Unterscheidung von *privatem* und *öffentlichem Recht*, pogrešno je prepisala kao Die Unterscheidung von *private* und *öffentlichem Reht* (str. 18. prim. 24); *ius proprium* (iz mog teksta na str. 246) postaje nepostojeći *ius propriam* (str. 2). 8. *Ponegde je dopisala reč, broj, deo rečenice ili rečenicu*: Preuzimajući moj stav i sve razloge zašto se za neke grane građanskog prava pogrešno uzima da su se izdvojili iz građanskog prava (str. 247), ona preuzima sva četiri razloga ali ih pogrešno prebrojava i numerise kao tri (str. 3). Moju rečenicu u jednini (str. 91) prenela je u množinu, ali je zaboravila da izmeni kako onda glasi glagol, pa smo dobili: „(3) Različita državljanstva pravnih lica kao stranaka u sudskom postupku izaziva sukob zakona u prostoru“ (str. 81). 9. *Jedna stranica (str. 72–73) bitno se razlikuje od mog teksta na istu temu (str. 99), a predstavlja već prikazani plagijat tuđeg plagijata*. 10. *Njena knjiga je štampana latinicom, a moja* (u svih pet izdanja knjige *Uvod u građansko pravo*, 1992, 1995, 1996, 2004, 2007) – *ćirilicom*. Ali, čak ni ta razlika ne postoji u odnosu na moju knjigu *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava* iz 2012. godine, i knjigu *Građansko pravo – Uvodne teme*, iz 1991. i 2012. 11. *Budući da njen tekst, za razliku od mog, nije lektorisan i korektorski tretiran, sadrži njene brojne različite jezičke i stilske greške, ponavljanja istog teksta na više mesta, proizvoljnu upotrebu interpunkcije i sl., čega nema u mom tekstu*.

Nijedna od tih jedanaest osobina, a takođe ni sve one zajedno, po kojima je njena knjiga drugačija od moje, ne čine tu knjigu „drugim delom“ u odnosu na moju u smislu člana 49. ZASP-a (što se tiče istovetnog ili bitno podudarnog teksta podudarnih tematskih celina u obe knjige i podudarnih sastavnih jedinica u njima). Nijednom od tih jedanaest osobina, a takođe ni svim tim osobinama zajedno, ne zasniva se, naime, autorstvo teksta, iako je zbog njih tekst drugačiji od moga. Delo autorskim čini originalno uobličene autorske ideje – da bi neko delo bilo autorsko, u njemu se mora ovaplotiti osobena kreativnost ličnosti njegovog tvorca. Osobine ove spisateljice, koje su onda knjizi dale pobrojane drugačije karakteristike,

kakve nemaju moja preuzeta dela (površnost, nehaj u pogledu jezičkih i stilskih grešaka, manjak autentičnosti pri navođenju imena autora i dela, spremnost da se u tuđem tekstu posve nemotivisano tu i tamo zameni neka reč, bolduje, izostavi, upotrebi rimski broj umesto arapskog, preuzme neka stranica još od nekog drugog a ne samo od onoga od koga je sve ostalo preuzeto i sl.), predstavljaju karakteristike nebitne i nekonstitutivne za autorstvo, originalnost i postojanje autorskog dela. Ona nije stvorila, u odnosu na moje istovetne ili podudarne delove knjige i u njima originalno obrađene teme, nikakvu novu i originalnu duhovnu tvorevinu, nikakvo drugačije i drugo delo. Delove svoje knjige koji su nastali pukim ponavljanjem, reprodukovanjem mog istovetnog ili bitno podudarnog autorskog dela, stvorila je prepisivanjem i prepričavanjem, a pobrojana odstupanja u preuzetim tekstovima su nekonstitutivna za to da bi se zbog njih radilo o intelektualnom činu uključivanja tuđeg dela u drugo i drugačije svoje delo. Izvršenim ponavljanjem moga dela u njenom, ne nastaje u pogledu svih ponovljenih delova nikakvo novo autorsko delo, nego samo novi fizički predmet (knjiga) u koji su oni uključeni. Konkretna knjiga u pogledu toga u ovom slučaju ne predstavlja oblik u kom se pojavilo autorsko delo, jer ponavljanje tuđeg postojećeg autorskog dela nije stvaralački čin: pošto ne znači ni stvaranje autorskog dela ni izražavanje autorske ideje, pa onda ni knjiga koja samo ponavlja već postojeće tuđe autorsko delo ne predstavlja oblik autorskog dela.

3. Da ne postoji nikakvo uključivanje mog teksta u neku njenu širu a stvaralačku tekstualnu celinu, već puko preuzimanje, ponavljanje istog i bitno podudarnog, to se samo još bolje vidi kada se, ispitujući sledeći uslov za dopuštenost preuzimanja – *neophodnost preuzimanja za određene propisane dopuštene svrhe*, konstatuje da preuzeto od mene ni na koji način ne služi nikakvom njenom tekstu – nema nikakvu funkciju u odnosu na neki njen tekst. Za dopuštenost preuzimanja uslov je da preuzeto ima neophodnu funkciju, i to jednu iz zakonom zatvorenog kruga: da je ono što je preuzeto *neophodno preuzimaocu kao ilustracija, potvrda ili referenca za sopstveni tekst, za sopstveno izlaganje, za sopstveni tok misli*. Preuzimanje koje je izvršila nedopušteno je zbog nedostatka svega toga: preuzimanje je bilo cilj a ne sredstvo – delo koje je objavila pod svojim imenom sastavljeno je u svim njegovim navedenim istovetnim i bitno podudarnim delovima od onoga što je preuzeto, i preuzeto dominira delom jer se delo svodi na preuzeto; preuzimanje nije služilo nikakvom ilustrovanju, potvrđivanju, dokumentovanju sopstvenog izlaganja tužene, njenoj realizaciji autorskih ideja, jer takvih i nema; ona mojim tekstom ne potvrđuje nikakvu svoju ili tuđu ideju, ni na kakav način, ni originalno ni neoriginalno, ona se mojim tekstom ne služi da bi ga kritikovala ili razmatrajući ga

afirmisala stavove izražene u njemu, da bi proširila ili pobila ikakvu argumentaciju koju on sadrži, da bi ga razvila dalje itd.; preuzimanje nije bilo neophodno za ilustriranje, potvrđivanje, dokumentovanje ikakvih njenih autorskih ideja, već, obrnuto, ono već pomenuto nebitno što je ona tekstu dodala ili u njemu izmenila ili iz njega izostavila služi onome što je preuzeto od mene – istim stavovima koje sam izložio, istom toku misli; a nije ni neophodno za te svrhe, jer je nebitno, pošto i bez tih odstupanja stavovi su isti kao što su bili, tok misli se time ne menja; a ono što je preuzela od mene nadilazi meru koja bi bila dovoljna za ilustriranje, potvrđivanje ili dokumentovanje njenih sopstvenih autorskih ideja čak i kada bi ih bilo.

4. Da se i radilo o uključivanju mog dela u njeno, i da je to uključivanje bilo neophodno za zakonske svrhe, opet bi preuzimanje koje je izvršila bilo nedopušteno zbog nedostatka sledećeg uslova: zato što je prekomerno, što *preuzimanje nadilazi meru kratkih odlomaka teksta mog autorskog dela*. Već bročana kvantifikacija preuzetog – 59 stranica od 89 koliko iznosi ceo moj tekst – pokazuje da je vidno nadmašen, kako god bio opredeljen, standard za preuzimanje samo kratkih odlomaka: preuzimanje tolikog obima približava se, naime, preuzimanju celog dela. I nikako se ne bi moglo naći opravdanje zašto bi ona ostvarivala naknadu (honorar) za plasman tolikog mog teksta, ne dugujući nikakvu naknadu meni, čiji je tekst upotrebila kao ponavljanje bez sopstvenog stvaralačkog dodatog udela. Ali, i da se zanemari numerički aspekt preuzimanja, i preuzimanje izrazi putem količine *tematskih celina* koje su preuzete iz mog teksta, i putem količine preuzetih *sastavnih jedinica* mog teksta, i tada u ovom slučaju obim preuzimanja nadilazi svaki branjivi standard kratkih odlomaka. *Tematski*, dakle, što se tiče *mojih shvatanja o obrađenim temama*, preuzela je *sve stavove o temama*, a i sve sastavne jedinice mog teksta, tj. *svaku navedenu sastavnu jedinicu*, i to *u celosti* onoga što je u njima moje, autorsko. „Kratki odlomak“, koliko bi smela preuzeti, nikako ne može da znači sve što u mom tekstu piše, recimo, o pojmu građanskog prava, sve što piše o načelima metoda regulisanja, sve što piše o elementima pravnog lica, sve što piše o činiocima recepcije i dr., niti može „kratak odlomak“ da znači sve što u mom tekstu čini bilo koji ceo odeljak, sve što čini ceo pododeljak ili dr. A ovde se radi upravo o tome: preuzimala je tematske celine moje knjige i celine sastavnih jedinica moje knjige, a ne odlomke tematskih celina ili odlomke sastavnih jedinica moje knjige. Ukratko, preuzela je sve one sastavne delove koji su u toj koautorskoj knjizi sa Obrenom Stankovićem moje autorsko delo. To što baš ništa moje nije zaobišla, godi mojoj sujeti, ne i mom autorskom pravu.

5. Da se i nije radilo o pukom ponavljanju istog i bitno podudarnog mog autorskog teksta, već o uključivanju kratkih delova mog autorskog

dela u njeno, i to neophodnih za njeno sopstveno izlaganje kao ilustracija, potvrda ili referenca, i tada bi njen postupak bio nezakonit pošto *nije jasno naznačila da je reč o preuzimanju*. Nije reč o tumačenju da li je *jasno naznačila*, pošto *nije nikako naznačila da je reč o preuzimanju tuđeg*, mog autorskog teksta: nije preuzimanje naznačila nijednim mogućim metodom, i ni za šta preuzeto. Ni za glavnu konstrukcionu ideju o razlici uvoda i opšteg dela građanskog prava, ni za ijednu od drugih pomenutih mojih originalno uobličениh originalnih ideja i originalno uobličениh tuđih ideja, ni za jednu jedinu rečenicu, ni za jedan jedini deo rečenice, ni za jedan jedini izraz koji sam skovao. Ali, jasno naznačiti šta se preuzima, ionako je moguće samo pod uslovom da je ono što se preuzima različito od onoga u šta se uključuje, jer zakonski nalog jasnog naznačavanja citiranja služi tome da se ono što je tuđe transparentno razgraniči od svoga. Kako ne postoji ništa njeno čemu bi služilo ono moje što je preuzeto, nego se njen tekst svodi na moj preuzeti, istovetan ili bitno podudaran, mogla je nalog jasnog naznačavanja sprovesti samo tako da je sav tekst označila kao moj.

6. Da je uopšte naznačila, makar i nejasno, da je neko mesto u njenoj knjizi citat, preuzimanje iz mog dela, autorskoppravna dopuštenost tog citiranja tražila bi još i to da je na *podesnom (zgodnom) mestu navela rad iz koga je to citirano preuzela i autora tog rada*. Ali kao što nigde ništa nije označila kao citat, tako nigde nije uspostavila vezu između onoga što je preuzela nenaznačeno da je citat i mojih dela iz kojih je preuzimala i mene kao autora. ZASP traži oboje: i da se jasno označi da je nešto i šta je preuzimano, i da se navede od koga je, odnosno iz čijeg dela je to preuzimano. Kako će to učiniti, ZASP prepušta autoru. ZASP tako ne nalaže, između ostalog, ni da delo koje preuzima iz tuđih dela mora sadržati ikakav popis literature. Ako je autor koji preuzima označio da preuzima već tamo gde preuzima (u osnovnom tekstu ili u fusnotama ili endnotama), i šta preuzima, kao i to iz kog dela kojeg autora preuzima, tad ne mora uz to da sačini i popis literature. A ako sačini popis literature, a da nigde u delu nije jasno naznačio da nešto preuzima i iz kog dela kojeg autora preuzima, time nije ispunio zakonski nalog. A to je upravo slučaj sa ovom knjigom. Ona ispred svake glave sadrži popis literature, a da između dela sa tog popisa i njihovih autora, s jedne strane, i preuzimanja u samoj knjizi iz tih dela i od tih autora nije uspostavljena baš nikakva veza. Jer, u knjizi nigde ni za šta nije označeno da predstavlja preuzimanja („citiranje“). To važi i za moja dela iz kojih je onoliko preuzimala: navodila je neka u popisu literature, ali ih nije dovela ni u kakvu vezu ni sa čim što je iz njih preuzimala, jer ni za šta u svojoj knjizi nije naznačila da je preuzeto („citirano“). Sam popis literature ne stvara nikakvu presumpciju da je ta knjiga, koja sadrži popis, sastavljena od preuzimanja tuđih tekstova. Takva presumpcija bila

bi, štaviše, pravno nemoguća jer je pravno pravilo da se delo ne sme sastojati samo iz citata tuđih dela,¹³⁵ a ne postoji nikakav propis o tome u kojoj se meri knjiga sme sastojati od preuzetog, da bi se onda presumiralo da je toliki deo konkretne knjige sastavljen od preuzetog. Najviše što bi se moglo zaključiti iz činjenice da je delo nekog autora uvršćeno u popis literature jeste to da je u knjizi, u kojoj je taj popis sadržan, na nekom mestu nešto preuzeto iz dela sa popisa. Šta je preuzeto, i gde u knjizi, to se ne može znati samo na osnovu činjenice uključenosti nekog dela u popis, nego iziskuje da preuzeto kao citat bude označeno u knjizi. Da sama činjenica uključenosti nekog dela u popis literature ništa ne kaže o tome da li je išta u knjizi doista preuzeto iz tog dela, i šta to određeno, vidi se i po tome što popisi redovno sadrže niz dela raznih autora, a nema nikakvog osnova da se smatra da je u nekoj srazmeri preuzimano od svih tih autora, dakle, od svih podjednako. Ako bi se tako smatralo da je glava njene knjige na koju se odnosi popis literature sastavljena srazmernim preuzimanjem iz svih dela sa popisa, tada bi, na primer, to značilo u pogledu „Glave prve. O pojmu građanskog prava“ (str. 1–16) da je ona sastavljena podjednako od preuzimanja iz 24 dela sa tog popisa. Ispalo bi da su u toj Glavi prvoj od mene preuzete 2/24, jer su dva moja dela navedena među ukupno 24. I to bi bilo pogrešno, budući da je gotovo sve u Glavi prvoj preuzeto od mene, a da iz većine navedenih dela nije preuzeto baš ništa.

7. Dalji element testa ne/zakovitosti odnosi se na to da li je moj autorski tekst *preuzimala bez izmena*, čime zakon takođe uslovljava dopuštenost preuzimanja citiranjem. I to je, naravno, važno ispitati onda kad se tuđe preuzima u svoje uključivanjem a ne ponavljanjem, tako da se i o ovome može u konkretnom slučaju govoriti samo hipotetički, tj. da li bi to kako je preuzimala značilo preuzimanje bez izmena da se uopšte radilo u uključivanje mog autorskog teksta u išta njeno. Ni taj test ne bi položila. Na njene izmene mog teksta koje su nebitne već sam ukazao (pod 2). Ali iz istog korena – iz njene površnosti ili nedovoljnog znanja, proističe i *sijaset bitnih izmena* mog teksta, *bitnih pošto menjaju smisao* onoga što je preuzela od mene, što je, međutim, već narušavanje celovitosti (integriteta) dela kakvo pri citiranju nikada nije ni legalno ni legitimno. Nijedna od tih izmena nije izraz njenog originalnog preobličjenja onih svojih i tuđih zamisli koje sam originalno uobličio, tako da se ne radi o njenom autorskom delu kao dopuštenoj preradi mog autorskog teksta. Prostorna ograničenost dopušta tek neke ilustracije ove vrste ogrešenja koja, na žalost studenata kojima je namenila knjigu kao obrazovno štivo, gotovo sva predstavljaju *besmislice, protivrečnosti, pogreške, tvrdnje dobre samo za zbunjivanje studenata*.

135 Stav usvojen u nemačkoj sudskoj praksi i teoriji, up. kod Förster, A., 2008, p. 90; Dreyer, G., 2009, p. 728.

1. Preuzetu moju rečenicu (str. 71) preinačuje tako da glasi „‘Pravno lice’ označava pravno svojstvo jedne organizacije tj. njen pravni položaj (status) na osnovu kojeg je organizacija subjekt prava i obaveza ili nije subjekt prava i obaveza“ (str. 72, italik moj). 2. Po njoj „Pravno lice je *deliktno sposobno, kako da ima pravo na naknadu štete*, tako da ima i obavezu da štetu naknadi“ (str. 84, italik moj). 3. U delu „3. Razvoj nauke građanskog prava“ (str. 25–28), kao i ja (str. 271–277), pod istim naslovom, mojim rečima i rečenicama prikazuje iste škole (ukupno trinaest), ali *ničim racionalnim motivisano, proizvoljno menja redosled* tako da škole iz druge polovine i s kraja 19. veka (Pojmovna jurisprudenција i Ciljna jurisprudenција) i one iz 20. veka (Interesna jurisprudenција, Jurisprudenција vrednovanja i Topička jurisprudenција) navodi već iza vekovima ranijih škola (već iza Elegantne jurisprudencije a još pre Usus modernus Pandectaruma).¹³⁶ 4. Mom, kompletno preuzetom tekstu (str. 260–261), dodaje rečenicu: „Naravno da se ovaj sukob zakona mora rešiti u korist ranijeg zakona koji je važio u vreme nastanka spornog pravnog odnosa“ (str. 19). Takvo rešenje nije „naravno“: nika kvo takvo moranje ne proističe ni iz logike, niti se zasniva na prirodi stvari, niti ima potvrdu u istoriji i uporednom pravu koji, naprotiv, poznaju i suprotno rešenje. 5. Interpolacijom u moje rečenice (str. 246. i d.), među novorazvijena prava, prava koja su se kao velike zaokružene grupacije normi razvila tek u 19. i 20. v. ubraja još i Bračno pravo („neka novorazvijena prava (npr. bračno pravo)“; str. 4) i Obligaciono pravo („kao što su Obligaciono pravo ...“; str. 3), mada su ta prava postojala od davnina. 6. „Stvarno pravo kao poseban deo građanskog prava koji se uvek proučava uz uvod u građansko pravo i opšti deo građanskog prava“, dopisuje (str. 9) mojim rečenicama (str. 242. i d.), ne znajući da je to ovdašnja osobenost, koja ima svoje objašnjenje u personalnim a ne u supstancijalnim razlozima. 7. Sve razloge kojima objašnjavam odstupanja od važenja načela prenosivosti subjektivnih građanskih prava (str. 254) preuzima kao takve, ali samo pasus pre toga iste te razloge navodi i kao razloge za važenje načela prenosivosti (str. 13). 8. „U svedu postoji više *pravničkih* krugova: Anglo-američki – Common Law, Šerijatski, Kontinentalno – Evropski itd.“ (str. 23, italik moj.). 9. Uz Irneriusa je i Accursiusa označila kao utemeljivača škole glosatora („U periodu od XI do XIII veka

136

V. V. Vodinečić str. 271–277	V. Dabetić-Trogrlić str. 24–28
Glosatori	Glosatori
Postglosatori	Postglosatori
Humanistička (elegantna) jurisprudenција	Humanistička (elegantna) jurisprudenција
Usus modernus Pandectarum	Pojmovna jurisprudenција
Prirodnopravna škola (jusnaturalizam)	Ciljna, interesna i jurisprudenција vrednovanja
Istorijska pravna škola i Pandektistika	Topička jurisprudenција
Marksizam	Usus modernus Pandectarum
Pojmovna jurisprudenција	Prirodnopravna škola (jusnaturalizam)
Zakonski pozitivizam	Istorijska prava škola i Pandektistika
Škola slobodnog prava	Marksizam
Ciljna, interesna i jurisprudenција vrednovanja	Zakonski pozitivizam
Topička jurisprudenција	Škola slobodnog prava
Škola ekonomske analize prava	Škola ekonomske analize prava

deluju glosatori (utemeljivači Irnerius, *Accursius* ...)“ (str. 25, italik moj). 10. Dok govoreći o istorijskoj školi i pandektistici, kažem da su uticali i na našu nauku, pa i na najvećeg pravnika Bogišića (str. 274), ona to preinačuje tako što Bogišića svrstava među pandektiste („U okrilju ove škole iznikli su i *pandektisti* (Windscheid, Bogišić, Savigny)“ (str. 27), redosled da i ne pominjem. 11. „Početkom XIX veka u Francuskoj i Austriji, a u Nemačkoj krajem XIX veka javlja se ovaj pravac sa donošenjem zakonika, koji *pravo* ograničava na tumačenje teksta zakona“ (str. 28, italik moj). Izvorno je stajalo – pravnu nauku, a ne pravo, što nije ni slično. 12. „Da bi jedna organizacija bila pravno lice neophodno je: (1) da je pravno uređena ...; (2) da je pravno dopustiva ...; (3) da joj pravni poredak priznaje sposobnost da ima prava i obaveze ...; (4) da je *upisana u odgovarajući registar pravnih lica*“ (str. 72, italik moj). Brojnim organizacijama registracija nije uslov sticanja pravnog subjektiviteta. 13. Izlažući o deset opštih elemenata pravnog lica, koji su svi opšti jer se sreću kod svakog pravnog lica, grupisao sam ih u tri celine – neke u okvir Organizacionog jedinstva, neke u okvir Identiteta, a neke u okvir Pravnog subjektiviteta. Ona, međutim, govoreći o istih deset elemenata kao o opštim, to preinačuje u kontradikciju da se svaka od te tri grupe opštih elemenata sastoji iz posebnih elemenata: „Svaki od opštih elemenata pravnog lica sadrži *posebne elemente*“ (str. 79, italik moj). 14. „Sedište je *državna pripadnost* pravnog lica“ (str. 81, italik moj). 15. „Posebna lična prava su takva lična prava koja su nepotpuno uređena i *nisu sistematizovana*. Međutim, radi postizanja preglednosti, utvrđivanja pravnih praznina, njihovog popunjavanja, korisno bi bilo sistematizovati posebna lična prava tj. razvrstati ih u grupe na osnovu zajedničkih karakteristika i karakterističnih razlika“ (str. 96). Nesistematizovanost ne stoji u vezi sa time da li je neko lično pravo posebno. 16. „Raspolaganje ličnim dobrom može biti faktičko, pravno i komercijalno“ (str. 96). Elemente dvaju podela pomešala je u jednu sistematiku, a studentima ostaje skriveno da postoji i besteretno raspolaganje. 17. Govoreći o značenju *ius civile* u paru sa *ius canonicum*, za *ius canonicum* kaže: „*ius canonicum* koje je označavalo *svetovno rimsko pravo*“ (str. 2, italik moj). 18. Rečenicu (sa str. 273) preinačuje dodajući reči koje navodim italikom i tako je čini netačnom: „Ljudska prava smatraju urođenim čoveku *zbog čega* su izrađivali opsežne kataloge o ljudskim pravima“ (str. 27, italik moj). 19. Moje razmatranje o tri različita shvatanja o tome šta je razlog zabrane retroaktivnosti (str. 262) preinačila je tako da sva tri jesu razlozi zabrane (str. 19–20), a što naprosto nije moguće. 20. „*Povreda subjektivnog prava* podrazumeva sukob konkretnih subjektivnih prava raznih titulara, do kojeg je došlo zbog toga što je jedno subjektivno pravo ostvareno unutar pravnih granica, ali protivno svom osnovnom cilju koje objektivno pravo priznaje i odobrava, čime je došlo do ometanja ili onemogućavanja ostvarenja drugog subjektivnog prava“ (str. 190). Rečenica je apsolutno nepopravljiva. Sve je pogrešno: da povrede subjektivnog prava nema van slučajeva sukoba subjektivnih prava, i da je ima samo kada je jedno od prava u sukobu vršeno unutar pravnih granica a protivno cilju, i samo kada je ostvarivanje prava ometano ili onemogućeno takvim vršenjem. 21. „... kod *povrede i ugrožavanja prava* bitno je to, da se *ne čini nešto što je zabranjeno* jer bi to bio onda *građanski delikt*, a *ne povreda prava*, već to da usled ostvarivanja *dopuštenog subjektivnog prava* dolazi do povrede ili ugrožavanja tuđeg subjektivnog prava“ (str. 190–191, italik moj). Eto još jedne zanavek izglubljene rečenice. Niko se nikad nije odlučio

za besmisleno tvrdnju da kad se povređuje ili ugrožava pravo, tada se ne čini nešto što je zabranjeno, i da povreda prava ne može da bude građanski delikt, i da postoje dopuštena i nedopuštena subjektivna prava. 22. „... zaštita ugroženih ili povređenih subjektivnih prava moguća je u dva vida: privatna ili vansudska zaštita (*samozaštita*) i *pravna* ili *sudska zaštita*“ (str. 192, *italik moj*), tako da ispade da samozaštita nije pravna zaštita. 23. Dok razlikujem opšte i posebne uslove dopuštenosti samozaštite (str. 235, 237), ona govori o opštim i tako ih zove (str. 192), a da nigde nema pomena posebnih.

Ekskurs: Zbunjujuća mesta te vrste proizvela je i u delovima knjige u kojima nije preuzimala iz mojih dela. Tek primerice: 1. Zbrkano izlaganje o zahtevu i tužbi u materijalnom smislu (str. 90–91), uz to bez pominjanja razloga koji su naveli većinu da napusti taj poslednji pojam. 2. Neprenosiva prava definiše kao „ona subjektivna građanska prava koja se ne mogu *dobrovoljnim* sporazumom prenositi s jednog subjekta na drugog“ (str. 91, *italik moj*), kao da neprenosivost zavisi od toga da li je do sporazuma došlo dobrovoljno ili obaveznim kontrahiranjem, ili kao da su prinudno prenosiva prava neprenosiva. 3. „Naziv preobražajno pravo jeste prevod nemačkog naziva *Gestaltungrecht*“ (str. 92, *italik nije moj*), dok takva reč i ne postoji, a što nije prevod ni postojeće reči *Gestaltungsrecht*. 4. „Navedenu kompromisnu kvalifikaciju *izneo*: Krneta, S., u delu: ...“ (str. 92. prim. 115, *italik moj*). 5. „Pravni pojam stvari nije identičan sa ekonomskim pojmom stvari, jer pod rečju ‘stvar’ razumemo sve telesne predmete, bez obzira na njihovu vrednost i korisnost za čoveka, dok se za *pravni pojam stvari traži da stvar može služiti pravnim subjektima za zadovoljenje njihovih potreba*“ (str. 100–101, *italik moj*), tako da ispada kao da pravni pojam stvari ne obuhata stvari bez upotrebne vrednosti. 6. „... stvar se može definisati kao telesni predmet, materijalni deo prirode prostorno ograničen i potčinjen pravnoj vlasti pravnih subjekata, koji je podoban da zadovolji potrebe pravnih subjekata i koji prema pozitivnom objektivnom građanskom pravu može biti objekat subjektivnog prava pravnih subjekata“ (str. 101), a onda se već u sledećoj rečenici gube tražena svojstva: „Još konkretnije, stvari se mogu definisati na sledeći način: *Pod stvarima u građanskopravnom smislu podrazumevaju se materijalni delovi prirode, koji se mogu čulima primetiti, koji su prostorno ograničeni i koji postoje u sadašnjosti ili za njih postoje pretpostavke da će zaista nastati u budućnosti*“ (str. 101, *italik nije moj*).

(j) **Zaključak.** Sve u svemu, Vesna Dabetić-Trogrlić nije ispunila čak šest od sedam zakonskih uslova (2–7), potrebnih za dopušteno citiranje mojih autorskih dela: (1) preuzimajući iz mojih, pre nastalih objavljenih autorskih knjiga, (2) preuzimala je istovetan ili bitno podudaran tekst pukim prepisivanjem ili prepričavanjem u istovetne ili bitno podudarne tematske celine i sastavne jedinice njene kasnije nastale knjige koje ne predstavljaju autorska dela pošto osim preuzetog ne sadrže ništa njeno stvaralački originalno, (3) tako da preuzeto i ne služi nikakvom njenom toku misli kao ilustracija, potvrda ili referenca, a samim tim preuzeto ujedno nadilazi meru neophodnog (dovoljnog) preuzimanja, (4) preuzi-

mala je znatno više od samo kratkih odlomaka, mereno kako u odnosu na obim dela iz kog je preuzimala, tako i u odnosu na tematske celine i sastavne jedinice koje čine delo iz kog je preuzimala, jer je preuzimala tematske celine i sastavne jedinice a ne delove tematskih celina i delove sastavnih jedinica, (5) a da ništa preuzeto nije označila kao preuzeto, (6) niti je dela iz kojih je preuzimala i njihovog autora navela kao dela iz kojih je i autora od kojeg je preuzimala, niti je navela šta je iz tih dela preuzela, (7) pri čemu je preuzeto još i menjala.

A ostvarila je svih sedam uslova za postojanje plagiranja kao nedopuštenog preuzimanja autorskih dela: (1) preuzimajući iz mojih, pre nastalih objavljenih autorskih knjiga, (2) preuzimala je pukim prepisivanjem ili prepričavanjem tekst koji je što istovetan što bitno podudaran istovetnim ili bitno podudarnim tematskim celinama i sastavnim jedinicama (3) njene kasnije nastale knjige, (4) i to je učinila svesno i voljno, (5) a knjigu je objavila ne navodeći ni preuzeta izvorna dela ni njihovog autora, (6) nego je tekst objavila kao svoj, pripisujući sebi njegovo autorstvo, (7) a da nijedan razlog ne isključuje protivpravnost objavljivanja.

(k) *Recenzentska fiksija*. Jedan plagijat tolikih razmera, i onoliko besmislica, zbunila, kontradikcija, grešaka itd., neizbežno nameću pitanje recenzenata knjige. Jer, ova knjiga je – recenzirana. Čak troje univerzitetskih profesora¹³⁷ stavilo je potpis da je sve u najboljem redu umesto da autorku preventivno upute da knjigu pročisti, ako uopšte može, i da stvori autorsko delo, ako je u stanju. Ali, funkcija recenzenata je očigledno bila tek dekorativna – lepo zvuči da su čak tri umne glave podržale delo. Stvarne recenzije nije bilo. Nereprezentativan je, uostalom, i sastav recenzentskog tima. Samo jedan je zadužen za predmet Uvod u građansko pravo (i Stvarno pravo), i taj je – mada sam nema radove iz Uvoda u građansko pravo (dok ih ima iz Stvarnog prava) – morao bar formacijski biti u stanju da prepozna toliko tuđeg u njenom tekstu i tolike greške. Drugim dvoma ne nedostaju samo ikakve stvaralačke veze sa disciplinom Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava, nego i bilo kakve, ma bile formalne. Razumevao sam instituciju recenzenata knjiga u socijalizmu: da se izdavač pred moćnima pokrije upirući prst u recenzenta ako delo stvori (pre svega političke) probleme. Kvalifikovanom izdavaču knjige recenzent ne treba, ali (iako nije pravno obavezan da ga ima) može da mu bude koristan. A ako recenzent nije čak ni koristan – čemu onda? Stvar je samo gora kad se autorsko ne-delo pozitivno recenzira: recenzenti, a s njima i izdavač, ma

137 Dr Duško Medić, redovni profesor Fakulteta pravnih nauka Panevropskog univerziteta „Apeiron“ u Banja Luci, dr Dragan Mitrović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, dr Gordana Gasmi, vanredni profesor na fakultetima Univerziteta Singidunum u Beogradu.

ih angažovao i u zabludi o ličnom svojstvu njihove kompetentnosti, postaju tada saučesnici ne-autora. Ova izdata knjiga je upravo takva: autorsko ne-delo, delo ne-autora, podržano ne-recenzentima i izdavačem, kao sredstvo njihovog zajedničkog povređivanja autorskog prava autora plagiranih dela.

LITERATURA

1. Batić, S., 2011, Plagijarizam kao vid devijantnog ponašanja u naučnoistraživačkom radu, *Bezbednost*, 2.
2. Besarović, V., 2005, *Intelektualna svojina (Industrijska svojina i autorsko pravo)*, Beograd.
3. Dabetić-Trogrić, V., 2010, *Iniciranje spoznaje o mentalnoj zagađenosti*, <http://www.singipedia.singidunum.ac.rs/attachment.php?attachmentid=2787&d=1339419376>
4. Dabetić-Trogrić, V., 2010, *Uticao mentalne zagađenosti na životnu sredinu*, <http://www.singipedia.singidunum.ac.rs/attachment.php?attachmentid=2786&d=1339418748>
5. Dabetić-Trogrić, V., 2013, *Građansko pravo – Uvod i Opšti deo*, Bijeljina.
6. Dabetić-Trogrić, V., 2013, *Stvarno pravo*, Bijeljina.
7. Dabetić-Trogrić, V., 2013, *Građansko procesno pravo*, Bijeljina.
8. Dabetić-Trogrić, V., 2013, *Ostali građanski postupci – Vanparnični, Izvršni i Likvidacioni postupak*, knj. 2, Bijeljina.
9. Damnjanović, K., Marić, V., 2012, *Intelektualna svojina*, Beograd.
10. Dieth, M., 2000, *Musikwerk und Musikplagiat im deutschen Urheberrecht*, Baden-Baden.
11. Dreier, T. i dr. (ur.), 2013, *Plagiate: Wissenschaftsethik und Recht*, Tübingen.
12. Dreyer, G., Kotthoff, J., Meckel, A., 2009, *Urheberrecht (Urheberrechtsgesetz, Urheberrechtswahrnehmungsgesetz, Kunsturhebergesetz)*, Heidelberg i dr.
13. Eckstein, E., 2001, *Fussnoten: Anmerkungen zu Poesie und Wissenschaft*, Münster i dr.
14. Fischer, F., 1996, *Das Literaturplagiat: Tatbestand und Rechtsfolgen*, Frankfurt a.M. i dr.
15. Förster, A., 2008, *Fair use (Ein Systemvergleich der Schrankengeneralklausel des US-amerikanischen Copyright Act mit dem Schrankenatalog des deutschen Urheberrechtsgesetzes)*, Tübingen.
16. Fritzsche, J., Wankel, B., Das Plagiat im Recht, u: Rommel, T. (ur.), 2011, *Plagiate – Gefahr für die Wissenschaft? (Eine internationale Bestandsaufnahme)*, Berlin.
17. Fuchs, E., 1983, *Urheberrechtsgedanke und –verletzung in der Geschichte des Plagiats (unter besonderer Berücksichtigung der Musik)*, Tübingen.
18. Geiger, C., u: Hilty, R. M. i dr. (ur.), 2007, *Perspectives d'harmonisation du droit d'auteur en Europe (Rencontres franco-allemandes)*, Berlin i dr.
19. Götting, H.-P., Das Urheberpersönlichkeitsrecht, u: Götting, H.-P. i dr. (ur.), 2008, *Handbuch des Persönlichkeitsrechts*, München.

20. Götting, H.-P., Der Schutz wissenschaftlicher Werke, u: Loewenheim, U. (ur.), 2004, *Urheberrecht im Informationszeitalter (Festschrift für Wilhelm Nordemann zum 70. Geburtstag am 8. Januar 2004)*, München.
21. Goltschnigg, D. i dr. (ur.), 2013, *Plagiat, Fälschung, Urheberrecht im interdisziplinären Blickfeld*, Berlin.
22. Gravenreuth, G. v., 1986, *Das Plagiat aus strafrechtlicher Sicht*, Köln i dr.
23. Herzberg, A., 2014, *Miturheberschaft, Bearbeiterurheberrecht, freie Benutzung und Plagiate*, München.
24. Hoeren, T., 2012, *Internet- und Kommunikationsrecht (Praxis-Lehrbuch)*, Köln.
25. Hoeren, T., 1993, prikaz knjige Thomas Jörger, *Das Plagiat in der Populärmusik, Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht*, 11.
26. Ignjatović, Đ., 2013, *Metodologija istraživanja kriminaliteta (sa metodikom izrade naučnog rada)*, Beograd.
27. Jan[j]ić, M., 1973, *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Beograd.
28. Jörger, T. M., 1992, *Das Plagiat in der Populärmusik*, Baden-Baden.
29. Knoop, S., 2011, *Plagiat per Mausclick – Das Plagieren von Internettexten in wissenschaftlichen Hausarbeiten*, München.
30. Kopp, L., 2014, *Die Freiheit der Idee und der Schutz von Schriftwerken*, Tübingen.
31. Lazarević, Lj., 2011, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd.
32. Laposavić, V., Plagiranje i naučni rad kao autorsko djelo (studija o problemima dokazivanja i drugim vezanim pitanjima), u: Blašković, B. (ur.), 2013, *Pravne i infrastrukturne osnove za razvoj ekonomije zasnovane na znanju*, knj. 2, Kragujevac.
33. Marković, S. M., 2000, Plagijati u kontekstu autorskog prava, *Pravni život*, 11.
34. Marković, S. M., Miladinović, Z., 2014, *Autorsko i srodna prava*, Kragujevac.
35. Mathis, K., Zraggen, P., Eine rechtsökonomische Analyse des Plagiarismus, u: Gruber, M.-C. i dr. (ur.), 2011, *Plagiate – Fälschungen, Imitate und andere Strategien aus zweiter Hand*, Berlin.
36. Milić, D. P., 2011, *Komentar Zakona o autorskom i srodnim pravima (sa sudskom praksom)*, Novi Sad.
37. Mitrović, D. S., Dabetić-Trogrlić, V., 2005, Pravičnost i rad sudija za prekršaje (u svetlu zakonitosti i prava na pravično suđenje), *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 1–2.
38. Neumann-Duesberg, H., 1967, Das besondere Persönlichkeitsrecht der Nichturheberschaft (droit de non-paternité), *Archiv für Urheber-, Film-, Funk- und Theaterrecht*, 50.
39. Neumann-Duesberg, H., 1970, Persönlichkeitsrecht und Namensanonymität, *Juristenzeitung*, 18.
40. Nordemann, A., Urheberstrafrecht u: Achenbach, H. – Ransiek, A. (ur.), 2012, *Handbuch Wirtschaftsstrafrecht*, Heidelberg i dr.
41. *Program Saveza komunista Jugoslavije (usvojen na 7. Kongresu SKJ 22–26. aprila 1958)*, Beograd, 1958.
42. Reh binder, M., 1993, *Urheberrecht (Ein Studienbuch)*, München.
43. Reh binder, M., 2002, *Urheberrecht*, München.
44. Rieble, V., 2010, *Wissenschaftsplagiat (Vom Versagen eines Systems)*, Frankfurt a.M.

45. Schack, H., 2010, *Urheber- und Urhebervertragsrecht*, Tübingen.
46. Schimmel, R., Das Wissenschaftsplagiat – Eine vorläufige Bestandsnahme aus juristischer Perspektive, u: Rommel, T. (ur.), 2011, *Plagiate – Gefahr für die Wissenschaft? (Eine internationale Bestandsnahme)*, Berlin.
47. Schulze, E. i dr., 1959, *Plagiat*, Berlin i dr.
48. Stanković, G., Prilozi za biografiju Andre Đorđevića, u: Đorđević, A., 1996, *Sistem privatnoga (građanskoga) prava*, Beograd.
49. Tomić, Z. R., Plagijat ili ne? V. Š. protiv S. L. – ili obrnuto (Nalaz i mišljenje jednog veštaka), u: Tomić, Z. R., 2003, *Struka i Politika (1997–2003)*, Beograd.
50. Troller, A., 1971, *Immaterialgüterrecht – Patentrecht, Markenrecht, Urheberrecht, Muster- und Modellrecht, Wettbewerbsrecht, Bd. II*, Basel i dr.
51. Vodinelić, V. V., 1974, Građanskoppravna zaštita čovekovog identiteta (autentičnosti), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 3.
52. Vodinelić, V. V., Lična prava, u: Stanković, O. i dr. (ur.), 1978, *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, tom 1, Beograd.
53. Vodinelić, V. V., 1991, *Građansko pravo – Uvodne teme*, Beograd.
54. Vodinelić, V. V., 1997, *Takozvana zloupotreba prava*, Beograd.
55. Vodinelić, V. V., u: Stanković, O., Vodinelić, V. V., 2007, *Uvod u građansko pravo*, Beograd.
56. Vodinelić, V. V., 2012, *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd.
57. Vodinelić, V. V., 2014, *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i Opšti deo građanskog prava*, Beograd.
58. Waiblinger, J., 2012, „Plagiat“ in der Wissenschaft – Zum Schutz wissenschaftlicher Schriftwerke im Urheber- und Wissenschaftsrecht, Baden-Baden.
59. Wandtke, A.-A. (ur.), 2010, *Urheberrecht*, Berlin i dr.
60. Weber, U., 1976, *Der strafrechtliche Schutz des Urheberrechts*, Tübingen.

PROHIBITION OF PLAGIARISM AND THE RIGHT TO QUOTATION IN SCIENCE

Vladimir V. Vodinelić

SUMMARY

I. In section A of its first part the article deals with the concept of plagiarism and prohibition of plagiarism, with a specific review of plagiarism in science. Since in relation to scientific work the objection of plagiarism often comes down to the objection of non-citation, i.e. not referencing the work from which parts are taken over and their authors, section B deals with the right to a citation. A. Every definition of plagiarism supposes that the plagiarist, by his/her action, does not respect the factually and legally unbreakable connection between the author and his/her work. Since by

doing that the plagiarist denies the author of being the creator of his/her work, then – regardless of how plagiarism is defined – the law of personality provides the widest possibility of protection, because any denial that someone has created something presents a breach of his/her right to an identity. – The law of science provides a narrower possibility of protection, since only authors of scientific works are protected from plagiarism. However, that protection is wider than the one offered by copyright law, because every plagiarism in terms of copyright law is at the same time a plagiarism in terms of the law of science, while the reverse is not true: there are scientific law plagiarisms which are not plagiarisms from the viewpoint of copyright law. Everything that is forbidden as plagiarism by copyright law is not permitted by the law of science as well, but not everything forbidden by the law of science is at the same time relevant in terms of copyright law. For instance, anyone who has provided a relevant contribution to the emergence of the work (collected data, set the main concept, systematics, argumentation, theory etc.) even if his/her work does not represent a copyrighted work is protected from plagiarism by the rules of law of science, while copyright law does not at all protect the idea itself, but only the form. Differences in the law of science and copyright law regimes originate from their differing objectives of protection. – In the copyright law domain plagiarism is usually understood as conscious attribution to oneself of someone else's copyrighted work. The writer of this discussion proposes that plagiarism should be defined more broadly in two directions: as intentional or unintentional attribution of someone else's copyrighted work to him/herself or a third person. The definition of plagiarism is useful for following reasons, even though it is not necessary, also in a country like Serbia whose copyright law does not utilise the term: for the economy of expression – the possibility to use it as an abbreviated designation for a number of situations, instead of them being described; for reasons of systematisation – the possibility to delineate these situations from other, related situations with the same or different legal consequences; for reasons of increasing the security of legal work – because the concept can be defined in the form of a classical definition (*per genus proximum et differentia specifica*) and disjunction (usurpation or attribution to third person) and such definitions reduce the prospects of a misunderstanding which follows from the present usage of the term without a definition. The suggested definition presents plagiarism as a specific composition of seven elements: 1. illicit, 2. intentional or negligent, 3. identical or significantly corresponding transfer 4. of someone else's already existing copyrighted work, in whole or partially, and 5. its publication, 6. without determination of the work and/or its author, 7. as one's own work (publication under one's own name or pseudonym) or a work of a third person (publication under full name or pseudonym of the third

person or anonymously). Only when all elements are fulfilled, but also always when they are all fulfilled, there is a plagiarism and the author is also entitled to damages, as a form of copyright law protection for which most conditions are demanded. The article analyses every element while the elements used to widen the definition of plagiarism are particularly explained: from only intentional action to unintentional as well; from only usurpation to attribution to a third person as well. – B. According to Serbian copyright law a permitted citation represents the transfer into one's copyrighted work short sections of someone else's already published copyrighted work, without changes, with a clear designation that they were taken over, and with an identification of the original work and its author, which are necessary for illustration, confirmation or reference. Everyone has a legal right to such a citation without permission from the author and without royalties. And nobody has the legal right to a citation missing a single of the listed conditions without permission of the author or royalties. Plagiarism exists when, even if all other conditions for citation are fulfilled, there is no listing of the work from which the citation comes from and/or its author. The author of this discussion analyses all seven elements of a permitted citation and particular attention is paid to the legal condition of necessity of citation and necessity of the volume of citation for the purpose of illustration, confirmation or reference. The author also determines the legal nature of the right to a citation. – II. In the second part of the article it is demonstrated by way of analysis of a university text book which contains parts of another text book that such a transfer represents plagiarism consisting in unfulfilment of six out of seven legal conditions for the right to citation and in fulfilment of all seven conditions for prohibition of plagiarism.

Key words: plagiarism, prohibition of plagiarism, citation, right to a citation, contents of plagiarism, contents of permitted citation, legal nature of the right to citation, science, case study.

Dostavljeno Redakciji: 1. juna 2015. god.

Prihvaćeno za objavljivanje: 23. juna 2015. god.